

PAGINI LITERARE

SUMARUL:

PAVEL DAN:	Drumul spre casă (schiță)
RADU BRATEȘ:	Turn vechiu (versuri)
GRIGORE POPA:	Epigoni și „Genialisti“
YVONNE ROSSIGNON:	Inchinare, Boală, Văcar (poeme)
RADU I. PAUL:	Izvoarele de inspirație a câtorva poezii ale lui Eminescu
GHERGHINESCU VANIA:	Drum închis, Hora (versuri)
IONEL NEAMTZU:	Student la Iași (Nuvelă)
EMIL GULIAN:	Rugăciune pentru a-și mărturisii ne- știința, trad. din Francis Jammes
PIMEN CONSTANTINESCU:	Din poezia italiană

CRONICI

MEMORIEI LUI G. BOGDAN-DUICĂ

Grigore Popa, (Inchinare). *Dimitrie Todoranu*, (Gheorghe Bogdan-Duică).
Gh. I. Biriș, (G. Bogdan-Duică). *Teodor Murășanu*, (Câteva rânduri).

CĂRȚI

Radu Brateș, (Vladimir Cavarnali : Poesii). *Octavian Vuia*, (Leon Dau-
det : Les idées en armes). *Andrei Undgheri*, (Oscar Walter Cisek : Die Tar-
tarin și Unbequeme Liebe). *Teodor Murășanu*, (Kuncz Aladár : A fekete
kolostor). *Grigore Popa*, (Două cărți despre Finlanda).

REVISTE

N. Bărbulescu, (Revue de Paris). *Romulus Demetrescu*, (Mercure de
France, Les Nouvelles Littéraires, Corona). *Teodor Murășanu*, (Nyugat).

INSEMNĂRI

Grigore Popa, (Artă și Viață., Istorie și Istorism, Filologie și Filologism).
V. Beneș, (Morile lui Rembrandt). *Octavian Vuia*, (Einstein : Comment je
vois le monde). *Silviu Bardeș*, (Rânduri pentru Elena Farago).

Bibliografie

PAGINI LITERARE

LA 15 ALE FIECĂREI LUNI

COLABORATORI:

*M. BENIUC, RADU BRATEȘ,
PAVEL DAN, ROMULUS
DEMETRESCU, VIRGIL I.
MĂNESCU, IONMOGA, TEODOR
MURĂȘANU, GABRIEL PAMFIL,
GRIGORE POPA, YVONNE
ROSSIGNON, OCTAVIAN
RULEANU, I. I. RUSSU, DIMITRIE
TODORANU, BUCUR ȚINCU,
OCTAVIAN VUIA*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Redacția și Ad-ția: Teodor Murășanu, Turda, Piața Regina Maria, 23.

Abonamentul:

In țară, 1 an	Lei 120.—
” ” Exemplarul	” 10.—
În streinătate	dublu

Oricine primește un număr și-l reține, se consideră abonat

Manuscrisele nu se înapoiază. Domnii autori și editori, cari doresc să li se recenzeze volumele sunt rugați să le trimită Redacției. Toate cărțile și revistele primite vor fi menționate la Bibliografie.

DRUMUL SPRE CASĂ

Când trenul intră în văile Câmpiei și dealurile golașe, petecite cu smocuri de pădure, începură să-i aducă aminte de satul lui, studentul își făcu loc printre țărani adormiți și ieși pe culoar.

Trenul era plin. Călătorii, ne mai încâpând pe bănci, ședeau pe cufere, pe saci, răsturnați în toate părțile ca holda bătută de piatră.

Ca să facă un pas spre ieșire, să-și așeze geamantanele căci se apropiau de gară, studentul era silit să-i scuture mult până să-i deștepte.

Mulți nu dormeau, stăteau cu ochii închiși, dar în înghesuiala aceea le venea greu să se miște și îl înjurau, zicând că „tot umblă și n'are un pic de stare, acum când e atâta lume de n'ai unde să-ți pui piciorul“.

Cu mare greutate răzbi până la ușă, prin crăpătura căreia, o limbă de vânt îl stropea cu abur rece. În mirosul de tutun, sudori și praf al vagonului de clasa a treia, îmbâcsit cu țărani, ce veniau de departe, aerul umed de afară îi făcea bine.

Trenul urca gâfâind, apoi se repezea pe muchile dealurilor; cotea pe neașteptate, aruncând oamenii dintr-o parte într-alta și întinzându-și inelele solzoase, se rostogolea înainte, spintecând pânza fumurie a zilei de toamnă.

Afară ploua. Norii fugeau spre apus ca niște zdrențe aruncate de un om mânios din partea dinainte a trenului. Vârfurile înalte ale dealurilor erau învăluite într-o negură albă ca vata.

Trenul părea că nu se mai oprește, când, deodată, svâcnind dintre dealuri, dete buzna într-o fabrică de cărămidă, unde o ceată de țigânci, cu fustele ridicate până mai sus de genunchi, îi deteră cu tifla.

Peste câteva clipe începu să pufăie troznind din încheeturi. Apoi se opri.

Studentul abia avu vreme să-și dea jos cuferele

Impiegatul, acelaș impiegat pe care-l știa din copilărie, cu nasul înmugurit și haina roasă, pătată, alerga dintr-o parte în cealaltă a trenului și da porunci, nu se știa cui, căci pe întreg peronul era doar un vizitiiu țigan.

Departe, în urma trenului, se îmbulziau câțiva țărani îmbrăcați cu sumane, cu desagii plini pe umeri.

Trenul se puse în mișcare. Țiganul dispăru în dosul gării. Numai impiegatul mai stete câteva clipe între linii, privind în urma trenului, apoi alergă și el la căldură.

Studentul rămase singur.

Alături gara mică, clădită de cineva, cu etaj, sta înaintea-i neagră, părăsită, ca două cutii mari, puse una peste alta și nepotrivite bine.

Recunosc pe peronul cu gropi, cântarul, băncile scrijelate și sala de așteptare întunecoasă. Tot nemăturată.

Atmosfera asta de pustiu și părăsire, altădată, când se întorcea acasă ca elev — mai târziu ca student — îi pricinuia o nesusasă bucurie, acum îl lăsa rece, străin.

Par'că s'ar fi întâlnit cu un prieten vechiu care a luat-o pe un drum greșit, și acum, după ani mulți, îl află mai nenorocit, mai decăzut.

În dosul gării, două vaci bătrâne legate de car, rodeau ogrinji.

Pe ceglău, cu gluga în cap, ședea un țăran și mânca pâine și prune, tăindu-le cu briceagul.

Zărindu-l pe student, își împături mâncarea în merindare, șterse briceagul pe cioareci și îi ieși înainte,

— Tu, ai venit, Ioane?

— Eu. Cumnatul se cam innădușă.

Cumnatul era tatăl studentului. Nu erau rudenii, dar Ion așa apucase să-i spună bătrânului de copil și așa îi zicea și acum.

— Că nu-i beteag?

— Nu. Numai se innădușă. Boala dumnisale...

Ion, după ce acoperi geamantanele cu o haină rea, adusă anume, le așază sub ogrinji să nu le ploaie.

— Ai venit demult?

— Nu așa demult. Am stat numai să îmbuce vacile. Avem drum greu și am adus ceva și la moară.

Studentul mângăie vaca, cu palma.

— Mai poți, mai poți, Joiană!

Vaca întoarse capul și îl privi lung, omeneste. O crescuse el, înainte de a merge la școală. Acum era slabă și bătrână.

— Mergem?

— Mergem, Ioane! De ce să mai stăm!

Omul prinse vitele la jug, se învărti pe lângă car, punând mâna ici, colo și când văzu ca totul e în ordine, sări pe ceaglău și porniră.

Ploaia fărâșia încet. Drumul era plin de bălți. Cele câteva case din marginea drumului, ude din creștet până în temelie, cu pomii plouați, curțile pline de apă, parcă erau o lume înneacă de o apă mare, care abia s'a retras, lăsând în urmă câmpul inundat și casele moarte.

Lăsară în urmă gara și o luară pe drumul de țară printre plopi și arini.

Drumul străbătu șesul Agârbiciului și intrând în dealurile Câmpiei, o porni pe coaste și pe văi întinse, urcând și coborînd încet, ca vremea.

Ion ședea înainte cu zbiciul pe umăr. Deoparte, pe loitră, ședea studentul, zgulindu-se în hainele subțiri și pardesiul de gumă.

Cât vedeai cu ochii pe drumul lung nu se zărea nimeni. De parte apăru la orizont o trăsură care înconjură coborul și cotind spre Urca, se pierdu din vedere.

Studentul se uita la iarba verde, tomnatecă de pe marginea șanțului, plin cu apă. Se uita la dealurile golașe, la larga scenă a copilăriei lui.

Prin fânețele astea păscuse el oile.

După dealurile acelea își avea coliba de mas. Puțin mai la dreapta, acolo unde se rupe dealul, e lacul dela Bostăniște.

Ce mai chiot era vara, pe acolo! Acum din loc, în loc, dea-

lurile erau arate, plugul crud spintecase blana minunată a țelinii.

— Știi lacul dela Bostâniște ? îi zise Ion.

— Ei, ce e cu el ?

— A secat anul trecut, așa deodată. Nu se știe de ce. Oamenii multe vorbesc.

Într'o noapte s'au auzit bubuituri sub pământ, s'a crăpat puțin dealul și dimineața ai fi putut duce peștele cu carul. A rămas tot fără apă, pe nămolul din fundul lacului...

Studentul nu răspunse. Se lăsase iar în car jos, pe ogrinji și sta ghemuit, cu genunchii sub bărbie, cu chipiul roș, tras pe urechi. În suflul lui își făcuse loc un simțământ nedeslușit de tristețe, de zădărnice.

Nu-l mai interesa lacul, nici dealurile. Se uita acum la toate ca la o hartă în relief ale cărei contururi le știe mai dinainte: ici e deal, colo, unde coboară o dungă albăstrie trebuie să fie râul și alături e șesul văpsit cu verde.

Stă în carul tras de vacile bătrâne, cu oasele ieșite și carul merge printre dealuri, trece poduri, urcă și coboară... Unde merge ? și de ce a plecat la un drum atât de greu ? Nu pricepe...

Îi ies în cale locuri din ce în ce mai cunoscute. Fiecare povârniș, fiecare răzor îi amintește de o faptă de demult, de o năzdrăvănie ce o făcuse acolo împreună cu alții.

În locul golului de adineaori i-se coboară în suflet o povară grea, chinuitoare. Parcă îl doare undeva inima.

Plecase de prin locurile acestea acum patrusprezece ani. Purta atunci opinci și cureaua cu flori multe, ce i-o cumpărase mama la târgul Agârbiciului. Imbrăcat cu cămașa albă ca laptele, cu obrajii rumeni, porniră spre oraș, într'o zi senină de toamnă. Atunci carul eră nou și vitele abia știa trage, iar lui, de părere bună că merge la școală, îi venea să sară peste car. Îi spunea mamei să aibe grije de oi, să nu se prăpădească vreună. Știe dânsa cum sunt oamenii !

În oraș, când a rămas singur în lume străină și n'a mai văzut carul cu vitele, pe mama, când n'a mai văzut câmpul larg cu soare, ci numai ziduri, ziduri înalte de stau să cadă pe el, îi veni să fugă în urma mamei, s'o roage să-l iee acasă că se prăpădește aici.

N'a fugit.

Mai târziu, băncile tari și vorbele aspre i-au supt trupul fraged și i-au pătat sufletul.

Munca l-a obosit, viața l-a înfrânt înainte de vreme. În clasa a opta, când de mult trebuia să-și câștige pâinea cea de toate zilele, era înalt, ofilit și cugeta ca un bătrân. Râsul tineresc sburase dela dânsul și rar venia să-și vadă vechiul cuib.

Ca student a intrat funcționar la percepție.

Anii au trecut. Învățătura mergea greu.

Tocmai se trudea zi și noapte să ajungă la liman când s'a îmbolnăvit pe neașteptate: fierbințeli, dureri de spate. Doctorii spuneau că nu e nimic „serios“, dar se lase totul și să meargă la țară, să se odihnească.

A văzut și el că nu-l țin puterile să mai stea pe scaun, și-a

adunat lucrurile și, după ce a dat adresa unor colegi: „să-l țină la curent cu toate”, a plecat spre casă.

Tata nu venise la gară, ca de obicei, căci se innădușă și mama, care l-a dus la școală, a slăbit mult.

Le scrisese că vine acasă pentru mai multă vreme. Altceva nu le mai scrisese nimic. Nimic!

— Ce vor fi crezând, bieții bătrâni?...

Studentul se gândește la studiile neisprăvite, la sănătatea sdruncinată.

Ar fi trebuit să meargă undeva, într-un sanator. Ar fi trebuit!...

Trece pe dinainte numele cunoștințelor și nu se oprește nicăiri. Cei câțiva prieteni de care viața îl ciocnise întâmplător, erau săraci...

Nu găsisse pe nimeni, să-i dea o mână de ajutor, să-i întindă o prăjină la marginea apei în care se scufunda.

Își aduce aminte de satul pierdut între dealuri, de noroiul de pe ulițe și de casa joasă, bătrânească... Se vede seara în odaia întunecată, stând cu coatele pe masă, cu capul în palme. Între vatră se deslușește umbra mamei și mai la o parte, cu o palmă pe trunchiul cald și cu alta pe piept, stă tata.

Focul din vatră arde mocnit; din vreme în vreme își ridică pleoapa înroșită și se uită somnoros la mama, la pereți.

Studentul se învârte în jurul unui gând ca un câine legat de pripon. Cu cât se trudește mai mult să scape, cu atât lațul se strânge mai dureros.

— Doamne, ce mă voi face acasă, își zise deodată, și gândurile i se opriră.

Ion se întoarse spre el. Ii văzu obrajii aprinși și ochii tulburi. Pe țaran îl cuprinsese un fel de milă amestecată cu dispreț, pentru student și pentru domnia toată, care, cu cât trăiește mai bine cu atât e mai sfrijită și cu toată cumințenia ei, n'a ajuns să știe că la drum se pornește îmbrăcat cu haine groase, nu cu nădraguți de bate vântul prin ei.

— Ești însurat, Ioane? întreabă studentul, așa, ca să spună ceva.

— Însurat de mult. De șase ani.

Tăcură amândoi. Vacile mergeau încet, rumegând. Piatra de sub roate gemea neconținut. Nori negri de toamnă se rostogoleau dintr-o parte a cerului în cealaltă; uneori se coborau jos, atingând pământul. Pe culmi, carul intra în valuri de negură, când abia se zărea până la coarnele vitelor.

Sus, pe ceglău, țaranul bine legat, cu căciulă, pieptar și cioareci groși de lână, sta nepăsător împotriva vântului și a ploii, ca un bloc de piatră în dosul căruia se scutea studentul, un drumeț fără adăpost.

La școala primară din sat fuseseră în aceeași clasă. Acum erau străini, fiecare cu lumea, cu gândurile lui.

— Cine s'a mai însurat dintre ai noștri?

— Toți cei de o seamă. Gheorghe al Todorii a murit. Incolo, tot insul își are casa și muierea lui; sărac ori bogat.

Ion îndeamnă vacile și se întoarse iar :

— Unii au nimerit-o mai bine, alții mai rău. Oamenii se dau unii după alții. Cu vremea apa își sapă albia ori cât ar fi de tare malul.

Țăranul tăcu. Studentul își propti spatele de leasă și nu se mai gândi la nimic.

Pe drumul glodos mergeau în șir câteva vite plouate. În urmă se făra anevoie un copil chirchit, cu o straiță mare, în spate și cu o căciulă fără păr.

În sufletul studentului, cineva zise :

— Toți sunt așezați, au casa lor, rostul lor.....

— Omul neinsurat e ca buruiana fără rod : se uscă înainte de vreme. Vine un vânt și o smulge, zise iar, țăranul.

Așa-i, șopti străinul din sufletul studentului. Are dreptate...

— Bătrânii se duc rând pe rând. Ce rămâne din omul fără casă și fără copii? Nimic! continuă Ion.

Ai auzit ce-a ajuns Mocanul? În optzeci de iugăre, câte a lăsat nepoților, n'a încăput să moară. A zăcut — vai de capul lui, în poiata unuia care i-a fost slugă.

Se apropiau de sat. Ploaia se trase spre satele vecine.

În vale se întindea satul lor, acoperit de fumul alb de balegă, ca de un lînțoliu transparent, prin care abia se zăria casele.

Hotarul se însuflețea. Pretutindeni se vedeau oameni la culeșul porumbului, turme de oi, vite și adunări de copii ce se jucau ca să-și alunge frigul și urâtul. Porumbul din lanuri era ud și rupt, câmpul, plin de pănuși galben-negrii.

La o cotitură întâlniră cei trei plopi, porecliți, cine știe de ce, „hoții“.

Între ramurile lor cârăia un stol de corbi.

Ion începu să cânte.

În mijlocul câmpului ars de toamnă, cântecul părea plângător, ca hurducatul carului, ca vântul rece, ca ploaia.

Era trist și fără culoare asemenea dealurilor de pe întinsul Câmpiei.

În cântec se spunea despre o tinerețe risipită în zadar, despre o floare ce s'a ofilit, răsădită în pământ străin...

... Studentului i se păru că vede, în băătăura casei lor, un copil mort, îmbrăcat cu cămașă albă și încins cu o curea înflorită. La capul lui plâng doi moșnegi și nu-l mai recunosc pe străinul de alături, cu strae nemțești...

... Străinul din sufletul studentului, își propti coatele pe genunchi și, ducându-și palmele la obraji, își ascunse plânsul...

PAVEL DAN

T U R N V E C H I U

Culci soarele în cuiburi de piatră și țărănă
și ploile le-aduni în pânii ruginite;
în preajmă-ți amintirea înaltă din fântână
voinici proptind ciomagul lângă șirag de vite,

care-și adună pacea în sarcina de fân
pe care-o smulg în noapte cu gura îmbucată.
Și bate apa 'n dunga stejarului bătrân,
când moartea-și scapă umbra lâng'un obraz de fată.

Cu fiecare clipă învie un crâmpei
din lumea îngropată sub ziduri de cetate;
flăcăii leagă cântec de patimi și femei
bătrânii sfat de taină și de singurătate.

Stihiile îngroapă în fiecare seară
burduf de cer în apa ce tremură în lut,
vrăjită-i apa 'n jghiaburi și iarba e amară
și nici un roib nu paște ca'n vremile demult.

Zăbrelele mai chiamă în încăperi pustii
stăpânii să sloboadă ciolanele rămase. —
Duh rău plutește noaptea în vechile chilii
și lasă urme negre pe vechi iconostase.

Poveste nerostită adie după porți
și 'n fiecare toamnă coboară în pământ;
iar, primăvara, 'nvie fecioara dintre morți
să-i risipească svonul în fluturări de vânt.

RADU BRATEȘ

EPIGONI ȘI „GENIALIȘTI“

Întorcându-mi nădejdele și slobozindu-mi în voie privirile, voi încerca să deslușesc sensuri și să schițez atitudini din actualitatea românească.

I. ÎNĂLȚIMEA TIMPULUI. — Ca fructul și copilăria, fiecare generație își are timpul său. Este timpul concret sau istoric în care se crează sau se consumă. Timpul care se cere trăit și umplut. Trăirea și împlinirea timpului concret însă se face în mod cu totul diferit: dela individ la individ, dela generație la generație, dela epocă la epocă, dela popor la popor. Fiecare din aceste categorii, individuale sau colective, trăește în ritmul timpului său, într'un climat propriu, într'un spațiu limitat. Toate acestea laolaltă alcătuiesc fizionomia specifică a momentului, armonizându-se în timbrul simfonic al timpului concret. Timpul concret nu înseamnă negarea timpului metafizic, după cum cel din urmă nu suprimă timpul psihologic. Mă grăbesc să spun aceasta pentruca oamenii prea încântați de simplitatea divină a unei „mathesis universalis“ să nu protesteze. Cele trei fețe ale timpului pot fi în raport de coexistență, prioritate și neutralizare. Pe noi ne interesează acum „timpul concret al fiecărei generații“, fără a ne extinde considerațiile ce urmează asupra timpului metafizic sau psihologic.

Timpul concret este timpul plantelor și al vârstelor. Odată trecut, nu mai revine. Rodul neîmplinit la vreme, vârsta neîncheiată când bate ceasul împlinirii sunt intenții ratate, elanuri oprite la mijlocul drumului. Farmecul și eternitatea timpului concret constau în caracterul său „ireversibil“. Aici suntem în domeniul unei desăvârșite „ireversibilități“. O ireversibilitate deschisă, asemănătoare cu înmugurirea, înflorirea și fructificarea. Fazele timpului concret nu se contrazic și nu se neagă, dimpotrivă, se completează și se împlinesc una prin alta. Ireversibilitate nu înseamnă moarte, ci păstrare vie, trecut cu zilele prelungite în viitor, capabil să animeze alte vieți și să înflorească în altă lumină. Iată de ce ireversibilitatea, astfel înțeleasă înseamnă „putere vecuitoare, continuitate generatoare de alte zări sufletești“, și nu trecut sterp, închis odată pentru totdeauna.

Cu toată realitatea unei continuități, „timpul concret, momentul istoric al fiecărei generații“, nu are aceeași înălțime.

Problema ce se mbie dela sine este următoarea: cum putem determina în mod real și obiectiv „înălțimea timpului concret“?

Lăsând la o parte standardul de viață, progresele tehnicei cari au ridicat în mare măsură nivelul societății din anumite puncte de vedere, precum și formele politice, pe cari, în momentul de față și la cazurile la cari ne referim, le putem considera, cu mici excepții,

„bunuri obștești“, înălțimea Timpului Concret va fi determinată de ceea ce constituie originalitatea creatoare a unui moment istoric, idealurile lui, aspirațiile și luptele sale pentru biruința eternului întrupat și a momentului înveșit.

În această direcție, creștele momentelor variază și odată cu ele misiunile generațiilor. Febrilitatea unui crez, limpezimea unei idei și profunzimea unui sentiment umplu momentele, le dau viață, semnificații și contur. Cu cât ecourile acestora au rezonanțe mai adânci și mai depărtate, unificând aspirațiile, individualitățile, clasele sociale și mulțimile, înălțimea timpului este mai evidentă. Când credința, ideea sau sentimentul iau forma unui fluid generator de unitate și comuniune, când națiunea întreagă are aceeași conștiință totalitară, grație căreia poate să-și profileze în viitor misiunea, întărind-o cu focul trăirilor colective, înălțimea timpului este mai mare.

Marea conștiință de sine, etern corelată cut ideea de sacrificiu (să nu se uite că suntem acum pe planul realităților colective) - duce adeseori la aventură. Aventura fie biruitoare, fie catastrofală, este totdeauna un splendid prilej de auto-lămurire. Este o smulgere din obișnuit și uniform, un salt în necunoscut, o ancorare sub bolțile destinului metafizic. În zodia aventurii, individualitatea sau comunitatea realizează înălțimi de conștiință maxime. Dacă tensiunea este excesivă, poate duce la ruperea echilibrului, la dislocarea strecurărilor transcendente, cum ar spune Lucian Blaga, ceea ce ar coincide cu un cataclism existential.

Nu știm însă, din porunci mai presus de fire, din grație sau din necuprinsul joc de minte al întâmplării, echilibrul, mai mult sau mai puțin stabil, se menține.

N'aș vrea deloc să se creadă că prin transpunerea de pe plan individual pe plan colectiv, am urmărit în chip tacit o înlocuire a calității prin cantitate. Colectivul, mai precis comunitatea (această noțiune este cea mai potrivită felului nostru de a gândi în această constelație de considerații) nu se confundă cu publicul, masa sau mulțimea inconștientă. Nu e vorba nici de comunitatea de interese momentane, economice, financiare sau politice. Comunitatea întemeiată pe afinități electivă și pe comuniune, relevă partea general-umană a individualității. Individualitatea și comunitatea sunt într-o reală și continuă unitate dialectică. Sunt singurile realități sociale. Comunitatea se conturează și se luminează prin individualitate, după cum aceasta se împlinește și se valorifică prin comunitate. Nu e vorba, prin urmare, de diferențe cantitative într'un caz și calitative într'altul, ci de planuri de calitate deosebite.

În urma acestor linii adiacente, luăm drept criteriu pentru a stabili înălțimea timpului nostru rumânesc, „valoarea demiurgică“ sau creatoare.

Demiurgicul, în cazul de față, nu se reduce numai la creațiunile filosofice și literare, ci se referă la toate manifestările spiritualetății rumânești. Dacă referințele și exemplificările noastre vor fi luate de cele mai multe ori din domeniul creațiunilor poetice sau metafizice, asta nu trece limita unei predilecții personale și a unei cunoașteri mai intime.

Privită sub acest aspect, al demiurgicului, înălțimea timpului apare în strânsă legătură cu „sentimentul metafizic al vieții”, cu ceea ce este mai adânc și mai anonim în realitatea noastră omească. În virtutea acestui sentiment, care împacă beția dionysiacă cu incantația apollinică, potențând demnitatea individuală și comunitară, înălțimea timpului, simbolizată prin conștiința demiurgică a unei comunități, atinge pragul de sus.

Mărturiile obiective ale acestei conștiințe le formează cristalizările expresive, stilurile de viață pe cari diferitele generații le prezintă. Polimorfismul de nuanță romantică este moartea stilului propriu de viață. Polimorfism, pe această linie de fapte, înseamnă, în ultima analiză, amorfism. Cu totul altceva este însă unitatea multiplă sau atitudinea simfonică, din care lujerește stilul de viață simfonic. Pe acest plan, unul este doi, după cum începutul este sfârșit, zeii intrupați, iar trupurile îndumnezeite.

Am făcut distincțiunea între atitudinea polimorfică și cea simfonică pentru că ne va sluji ceva mai la vale.

Cum se prezintă înălțimea timpului nostru rumânesc în fața acestui examen demiurgic?

Aceasta este problema.

Înainte de a purcede la examinarea faptelor, vom desprinde câteva considerații de ordin general.

II. RESPONSABILITATEA GENERAȚIILOR. — În fața examenului demiurgic, pe care îl impune înălțimea timpului istoric, concret, responsabilitatea fiecărei generații apare evidentă.

Nu vom ridica acuma întrebări, nici nu vom formula proteste, schițate în parte într'un articol anterior, ci vom susține cu toate puterile următoarele propoziții: Considerate după înălțimea timpului lor concret, generațiile se împart în două mari categorii:

1. „Generații creatoare” și transformatoare de destin.

2. Generații consumatoare. Tipică pentru această categorie este „generația drumului invers”, despre care am vorbit în altă parte.

Exemplificări pentru întâia categorie am putea aduce din toate timpurile. Ne mărginim numai la trecut pentru a nu ațâța susceptibilitatea contimporanilor. Numărăm: generația eroică dela 1848, generația junimistă, generația sămănătoristă.

Cred că asupra determinațiilor celor două categorii de generații e inutil să mai insistăm. Evidența lor se impune dela sine. Ținem doar să precizăm anumite trăsături esențiale, indispensabile dezvoltărilor ulterioare.

Creatorii sunt totdeauna oamenii cu cea mai mare răspundere. Răspundere față de ei înșiși, dar mai ales răspundere față de cerințele timpului, de aspirațiile și idealurile, de multeori latente, ale națiunii și ale contimporanilor, pe cari trebuie să le lumineze și să le talmăcească. Prestigiul, demnitatea și autoritatea lor sunt numai atunci reale, când sunt trup din trupul națiunii și suflet din sufletul ei. Numai pe această cale verbul lor poate să vestească poruncile sângelui la un moment dat, să taie drept și fără șovăire pârtia viitorului, să cetească destinul și să îndemne la acțiune. Verbul lor

devine atunci sângele sufletului comunitar, al Națiunii. Nu este instrument sau mijloc de exteriorizare, ci putere creatoare, năvalnică, încinsă de para adevărilor mari. Limba lor are timbru zguduitor. Înaltă și purifică. Direcția ei este unică: deșteptarea într'o lumină neprihănită. Voința lor este ordine și ierarhie, este „cosmos”, după cum cuvântul lor este „lege”. Legea sângelui și a sufletului îngemănate în forma genuină a verbului.

Numai în glasul creatorilor semnificația dintru început a verbului se revelează deplin. De aceea, pentru ei, cuvântul rostit sau cuvântul scris are valoare ultimă și definitivă.

La acest punct, atingem o altă problemă esențială, corelativă considerațiilor precedente.

III. RESPONSABILITATEA SCRISULUI. — Este firesc, în urma celor dezbătute mai sus, ca „responsabilitatea cuvântului scris” să apese greu pe umerii adevăraților creatori. Scrisul lor nu este mijloc de excitare a partizanilor politici, nici gazetărie laxă și vlăguită. Scrisul lor nu angajează numai cuvântul, care azi e, dar mâine trece, ci întreaga lor personalitate. Cuvântul lor nu trăește numai în funcție de clipa prezentă: în el reînvie puterea creatoare a trecutului și înfloresc făgăduințele viitorului. Aceasta din motivul că oamrenii într'adevăr reprezentativi condensează în cuvântul lor magic esențialitatea comunității în care se dezvoltă. Credința, convingerea și sacrificiul sunt mai puternice la ei decât însași ființa lor. Tensiunea lor interioară, născută din focul generator de idei și sentimente al previziunilor, imprimă cuvântului rostit sau scris freacă eternității. Ei scriu cu sânge și lumină. Sângele invigorează și dă avânt, lumina descâlce răspântiile, tăind alee drepte și însorite în inima viitorului.

Iată de ce, cuvântul fiind în funcție de întreaga personalitate, iar conștiința de sine, înălțimea, prestigiul și stăpânirea ridicate la rangul de valori prime, responsabilitatea scrisului devine lege implacabilă, asemeni destinului.

Întorcând fața banului, și cu asta ne apropiem de prezența noastră rumânească, situația se schimbă cu totul, ceea ce ne-a determinat să formulăm titlul ce urmează.

IV. EPIGONI ȘI „GENIALIȘTI”. — Cuprindem sub expresia „prezența noastră rumânească” actualitatea sub toate aspectele și în toate manifestările ei. Cum se prezintă ea față de cerințele vremii, care este, într'un cuvânt, înălțimea timpului nostru concret? Iată problema care trebuie înfățișată.

Dela Unirea Neamului încoace asistăm la o continuă și trepidantă babilonie de aspirații, ambiții, programe și improvizații. În locul unei statorniciri serioase, care să asigure o creștere normală în adâncime și limpezirea orizonturilor, suntem martorii oculari a unei goane buestre după tot ce-i strălucire amăgitoare. Vederea prea îngustă și prea mult turburată de zădărniciile pălpăirilor momentane nu poate percepe lumina adevărată, substanța, singura dătătoare de viață nouă. Aninările de suprafețele lucitoare, tot atâtea iluzii scump plătite, domină pretutindeni. Lumea a uitat pe deaîntregul că drep-

turile și privilegiile implică responsabilitate. E o normă elementară peste care se trece sistematic. În loc să stăpânească, cu drepturi imprescriptibile, acțiunile „individului răsleț” și ale „colectivității răslețite”, este cu totul desconsiderată și aruncată în camera de vechituri. Cine își mai trăește azi, pudic și cinstit, viața lui morală? Să fim bine înțeleși, nu facem aci apologia moralei de dragul moralei sau apologia unui anumit fel de morală care e trâmbișată la toate întrunirile, masculine și feminine, și care n'are nici un fel de realitate. Suntem pentru morala vieții autentice, care se impune cu naturalitatea și simplitate. Cu aceeași fermitate denunțăm deasemenea trâmbișarea dilemelor morale la toate răscurile scrisului nostru cu alură filosofică, fără țaria necesară de a le stăpâni și de a le împăca, tăindu-ți drumul deasupra lor sau prin ele, în planul unității și al solidității. Suntem sătui de dramatizarea și melodramatizarea micilor aventuri și dileme personale. Dorim o viață mai intimă și mai monumentală în fața exhibiționismului actual de toate nuanțele. Această, extrem de rău înțeleasă „morală fără obligații și sancțiuni”, ne exzsperează. Fiecare lucrează cum îl taie capul. Moravurile și deprinderile rele practicate, cu deplină răsfațare în sânul familiei, sunt transpuse, după un sistem de perfectă adaptare și în viața publică. Toată lumea, mai ales cei dela conducere au drepturi depline, dar nici o datorie. Recompensele și premiile sunt tot ale lor. Ei stabilesc toate criteriile de valorificare. Iată de ce pedeapsa delictelor publice este inexistentă. În locul măsurilor energice și radicale, asistăm de ani de zile la rușinosul spectacol al anchetelor, ... fără sentințe și fără sancțiuni. Cine sunt autorii de fapt și de drept ai acestei situații deplorabile? Este întrebarea fatală ce se desprinde de pe buzele tuturor acelora cari se gândesc înfiorați la ziua de mâine.

Unde sunt principiile și normele directoare ale Națiunii, cari se cer respectate cu puterea implacabilă a destinului? Unde ne sunt atitudinile exemplare și consecvente, cari se ducă la stabilitate și la muncă organizatoare? Trăim într'un provizorat teribil. Totul se ruinează și se macină, nimic nu se construiește. Unde ne sunt credințele, chezașiile și făgăduințele viitorului? Cine le garantează? „Omul politic” (?), capabil ca azi să deschidă, impetuos și incendiar, procesul unei afaceri monstruoase, ca mâine să nege totul, „să facă pe nebulul”, cum se spune în limbajul locului?

Unde este substanța cuvântului scris sau rostit? Suferim de cea mai grozavă „inflație de iresponsabilitate”! Simți din zi în zi cum totul devine tot mai neesențial și mai neautentic. Nu există nici un fel de stabilitate: nici economică, nici politică socială, nici morală. N'avem decât o singură clasă înrădăcinată în tradiții serioase și în acelaș timp „cea mai responsabilă: clasa țărănească”. Cu toate acestea, este cea mai neglijată. Dece? Pentru că a fost până acuma cea mai bună și cea mai răbdătoare. Faptul că a fost lăsată în părăginire de clasele noastre conducătoare se poate susține și documenta cu un ineputabil șir de argumente. Alegem doar unul. Am fost și suntem încă martori cu toții de vreo doisprezece-

---

treisprezece ani încoace la nenumăratele reforme școlare. Am reformat universitățile, academiile, școlile superioare, școlile secundare, etc. Nimeni însă nu s'a gândit la reforma învățământului primar și la punerea lui în deplin acord cu realitățile noastre sătești, ca din teoretic, abstract și absolut ineficace, cum este, să devină un mijloc viu de educare și instruire, adaptat întru totul nevoilor și posibilităților noastre. Iată o greșeală care trebuie să apese greu conștiința tuturor guvernanților. Noi facem reforme străine, după chipul și asemănarea celor dela Geneva, Paris, Berlin, Viena, Londra, New York sau Chicago pentruca să clădim în vânt și să risipim bani. Câte încercări oneroase, în toate ramurile de activitate, nu s'au făcut pe spatele bietului popor? Trebuie să înceteze odată improvizațiile iluzorii și ireale. Este momentul să ne aplecăm, îndelung și serios, asupra ființei noastre, să ne privim păcatele și calitățile în față, nu pentru a ne îndrăgosti de noi înșine ca Narcis, îmbuibându-ne de optimism naiv și deșteptăciune, ci pentru a arde cu fierul roșu păcatele și a purcede la muncă cinstită și constructivă.

Toată viața noastră, individuală cât și colectivă, trăește zilele unui crâncen individualism. Fiecare se crede pe sine măsura tuturor lucrurilor. Un exemplu edificator pentru aceasta e spectacolul pe care îl prezintă azi viața noastră publică. Câți șefi de partide putem număra fără partide. Apoi partidele, cu toată bruma lor de popularitate, nu sunt realități sociale masive, capabile să antreneze și să polarizeze aspirațiile spre un scop comun, ci sunt legate de un nume sau de o persoană. De aici înfinita ciaviatură a „anilor-iștilor și ismelor“. Scurt și cuprinzător: la noi toată lumea face politică personală, politica arivismului și-a pricopselii.

Acest individualism feroce, care înseamnă negarea individualității și a comunității, singurele realități din punct de vedere social, se întemeiază pe superficiale relații de interese. Urmărilor sunt dezastruoase pentru toate domeniile de activitate.

Fără a ne opri asupra cauzelor istorice cari au determinat apariția și dezvoltarea individualismului, reținem faptul că cea mai mare parte a relelor de cari suferim sunt pricinuite de proporțiile îngrijorătoare pe care le-a luat și de variatele forme sub care se manifestă. De aici teribila și iremediabila desintegrare din comunitatea rumânească a intelectualilor. Dela așa numiții „mareșali ai tinerei generații“ până la modelele venerabile, asistăm pretutindeni la cazuri personale. Toată această lume își strigă dilemele și propriile ei nenorociri. Pretutindeni e o lipsă de pudoare îngrozitoare. Lumea noastră a uitat sau poate n'a cunoscut niciodată frumusețea și maestratea discretă a așa numitelor „Pudenda.“ Nu mai există forța anonimă, vie și generatoare de direcție, care să unifice aspirațiile comunitare. A dispărut duhul limpezitor de ape tulburi. Trăim într'o situație „confuză și haotică“. Ai impresia că suntem desrădăcinați, că ne-am rupt complect legăturile cu substratul anonim și metafizic al existenței, singurul care ne poate da lumina directoare.

În fața acestui spectacol întristător, înălțimea timpului nostru concret este nulă. Trăim, cu excepția cazurilor individuale, într'o

fază de consumație. Faza noastră este o „fază consumatoare de istorie” și nu „una creatoare”. În alți termeni, trăim o fază de „epigonism și decadentă”. Aceste gânduri m’au obligat să întitulez acest articol Epigoni și „Genialiști”. Desigur, cuvântul „Genialiști” trebuie înțeles ca un corelativ negativ al fenomenului „Geniu”. Cred că atâta ajunge pentru a-i delimita semnificația din contextul articolului.

Dacă așa stau lucrurile, nu ne mai mirăm de ce epoca noastră prezintă toate simptomele și toate stigmatele unei epoci epigonice.

Primul lucru de care te izbești, încercând o analiză a culturii noastre actuale este „extraordinarul polimorfism” al reprezentanților ei. Polimorfism nu înseamnă, cum cred mulți din naivitate sau bună credință, „unitate multiplă”, ci o schimbare suspectă și continuă de atitudini și forme de viață. Înseamnă, cu alte cuvinte, negarea oricărei forme, adică inconsistență și nestabilitate, ceace coincide cu „aformismul”, cum semnalam mai sus. Exemplificări se pot aduce cu amândouă mâinile și din toate ramurile de activitate: gândiți-vă la mimetismul politic, literar, filosofic, etc. Azi ești de dreapta, mâine ești național-țărănist sau liberal, poimâne de stânga, după cum azi ești nietzscheean, mâine papinist, tagore-ist sau budist, ca apoi să-ți imprăștii peste tot disperările, neliniștile și incertitudinile, crezând că faci eseu, filosofie sau metafizică. Acest proteism fără șira spinării trebuie demascat și îmfierat. Cu totul altceva sunt „sentimentul realității și perspectivismul”, despre cari am vorbit în altă parte. **Noțiunile (și vederile) nu trebuiesc confundate.**

Înainte de a crește în cercuri multiple și diverse, trebuie să fii adânc înrădăcinat în pământ. Și aici, ca în atâtea alte cazuri, trebuie să învățăm dela plante, să ne mlădiem viața după arătările și stilul lor de traiu. Cercurile anuale ale copacilor nu cresc numai după ce ei sunt puternic înțepenii în solul purtător de musturi hrăitoare.

Ca urmări firești ale acestei stări de decrepitudine trebuiesc privite toate trăsăturile și toate articulațiile pârâitoare ale timpului nostru.

Ce este „blestemata iresponsabilitate a scrisului”, dacă nu doavada sigură a unei stări de spirit complet desechilibrate? Cuvântul și-a pierdut substanța și esențialitatea lui, semnificatoare. Din puternic, viu și creator, a devenit gol și steril. Ce se face în publicistica noastră de toate categoriile decât o grozavă profuziune de „cuvinte goale ce din coadă au să sune”? Nu se mai prețuiește rangul și demnitatea cuvântului pentru că s’a uitat că „numele” este deschizător de alte lumi și alte zări sufletești. În locul cuvântului, greu de semnificații și generator de atitudini și viziuni, care angajează întreaga personalitate, se aruncă în circulație cuvinte stoarse, monede calpe, care nu angajează la nimic și desgustă.

Limba nu mai fixează valori și nu mai revelează gesturi inovatoare. S’a bagatelizat ca tot ceace intră în posesiunea „junelui suficient”, tipul reprezentativ a unei atari stări de spirit.

De aici confuzia este „amestecul abracadabrant al valorilor”. Această stare de spirit este climatul cel mai prielnic pentru ridicarea nulităților și a demagogilor, nu numai politici și culturali!

În această atmosferă viciată de iresponsabilitate și nonvaloare, e ușor de înțeles de ce valorile de ordin secund sau chiar periferice sunt svârțite în piscul piramidei sociale.

„Neseriozitatea profundă” care caracterizează toată ființa noastră politico-socială, lipsa de constanță, lipsa de caractere dârze și implacabile, lipsa unei conduite politice drepte, fără zigzagurile și cârpelile devenite sistem și obicei, sunt tot atâtea produse ale verbalismului steril și iresponsabil.

Fașa literară a fenomenului cultural nu e mai îmbucurătoare.

Aceeași cumplită desordine și anarhie domină și aici. Nu există ideologie literară, după cum nu există principii de estetică și critică literară. Totul se întemeiază pe impresie și improvizare. Seriozitatea principiilor și a legilor directe este înlocuită cu neputincioase și anemice cronici ocazionale. Răsfoiți revistele noastre literare și vă convingeți dintr-o singură aruncătură de ochiu. Explicația acestei lacune se găsește în mare parte și în insuficienta pregătire din punct de vedere estetic și filosofic a acelor ce se numesc criticii literelor române de azi. Singurul gen înfloritor și demn reprezentat este istoria literară. Nume ca Gh. Bogdan-Duică, Leca Morariu, O. Densușianu, N. Iorga, N. Drăganu, etc. sunt deasupra oricărei prezentări.

În ceace privește creația propriu zisă, e suficient ca să fii incult și fără talent ca să ajungi mentorul generației, ardeline sau române, nu importă.

Toate aceste superbe calități scriitoresti se completează cu o sete nebună de glorie. Răbdarea, maturizarea lentă, și singura fecundă, sunt considerate ponosite și anacronice. Că este așa, ne-o dovedesc următoarele fenomene, caracteristice și de mare frecvență la scriitorii noștri: 1. Epuizarea prematură. 2. Manieră pretimpurie. 3. Lipsa unei atitudini totalitare, ceace tradează inconsistența interioară și neautenticitatea producției.

Nu stăm mai presus nici cu producția filosofică, unde, cu excepția câtorva înși cu reale și autentice însușiri de gânditori, asistăm la o adevărată „esseomanie”, care a dus la dislocarea și discreditarea filosofiei. Când nu este didactică și anostă, metafizica publicațiilor noastre este disperată și apocaliptică — Faptul acesta își are explicațiile lui, asupra cărora nu mai întârziem acum.

* * *

Ajunși la acest punct, ironia cuvintelor de început apare limpede și evidentă.

GRIGORE POPA

Inchinare

Mă închin ție, știmă bălaie
Cu străvezie coamă de ape,
Cu craii plopi care își îndoaie
Spinările cu dulame de-argint,
Să-ți sărute poala susurată.

Mă închin ție, știmă cu obraji
Limpeziți din rugi subțiri de lună,
Cu hurmuz de luceferi la grumaji;
Mă'nchin cu sălciile care-și prind
Toamna, cațaveici de rugini pe umeri.

Mă'nchin ție fiindcă mi-ai pârguit
Trupul în vreji de ape; și-ai mânat
Heruv, un mestecăn, de mi-a miruit
Sufletul cu lumină, și mi-a cântat,
Mie, care n'aveam maică să-mi cânte.

Mă'nchin ție, că mi-ai luat mâna,
Și mi-ai arătat icoanele apelor,
Și m'ai învățat să-mi închin țărâna.
Și mi l-ai arătat pe tătucu din cer,
Cu fruntea grea, proptită de munți.

Boală

Maică, stinge lumina lujerilor de crin,
Că-mi aduc aminte de lumina Raiului;
Și-mi aduc aminte de heruvii care vin
Pe pământ să culeagă suflete; și mă tem.

Deschide ușa să intre luna în tindă;
Ușa cu grăeri la subțiori; deschide-i-o.
Am văzut-o în ciobul geamului cum s'oglinde:
Era bălaie ca mătasa de cucuruz.

Așa-mi visam eu mireasa, las-o să vie,
Să-și culce vrejii părului, subțiri de aur
În toată casa: cum spicele pe moșie,
Când se pleacă peste trupul gol al luminei.

Rază, să-și culce trupul lângă al meu.
Mi s'ar lumina poate și sufletul, maică.
De când n'am mai dus soarele pe umeri, greu,
A crescut întunericul în mine ca pirul.

Las-o maică să intre, cu pași linși și mici
Tot mai aproape, tot mai albă, mireasa mea ;
Până m'o cuprinde cu arcuri moi, de pisici,
Și m'o săruta cu toată lumina pe gură.

Poate-așa m'oi lecui maică, de lingoare.
Maică, și să-mi mai aduci bujorii care sug
Sângele fetii la care-ai mers peșitoare ;
Le-oi sugea inima de strigoii, că m'au răpus.

Văcar

Cirezi cu lună 'n coarne și cu fân
In ochii umezi, toropiți sub gene ;
Cărunte de lumină să vă mân,
Și 'n țarc de zare să vă 'nchid odihna.

Pe prunduri vii lumina să v'adape
Când v'o turna cu coafele 'n uluc
De-argint de ceruri, și de-argint de ape,
Și să vă 'nfloare roua lângă boturi.

Cirezi cu zări de fân în ochi, și lună
In coarne, v'ăși mâna pe căi de lapte,
Pe unde pasc luceferii și-adună
Plăvițe, stelele cu lăni de aur.

V'ăși da și sufletul, că-i plin de floare,
Să-l rumegați în ieslele uscate.
Din lacrimă v'ăși face-ădăpătoare ;
Că doar cu voi m'a pomenit lumina.

Și bucurie de-am avut pe lume,
Mi-au fost vițeii cruzi cu muget lin.
Frățeste îi strigam pe toți pe nume,
Și mă făleam că 's mai voinic ca ei.

Și mai cu seamă, tu, vaca țintată
Cu stea 'ntre coarne, fânul să ți-l rumegi
Din buza mea, că m'ai primit odată,
Frăție cu vițelul tău la uger.

Și mai cu seamă, tu, bou-ăl pric,
Să-mi bei din palmă lacrimă curată ;
Că 'n ieslea ta m'ai încălzit de mic,
Ca pe Cristos, pe mine, pui de slugă.

YVONNE ROSSIGNON

IZVOARELE DE INSPIRAȚIE A CĂTORVA POEZII ALE LUI EMINESCU

Poeziile despre care va fi vorba aici, nouă la număr, și anume: „Junii corupți“, „Din Străinătate“, „Venere și Madonă“, „Mortua est“, „Singurătate“, „Mama“, „Scrisoarea I“, „Scrisoarea III“ și „Împărat și proletar, sunt inspirate direct, ori sunt numai într'o legătură oarecare de inspirație cu o serie de poezii din opera poetului George Cretzianu, care a trăit între anii 1832—1877 și care acum abia ne este cunoscut, mai cu seamă prin poezia de prin manualele didactice: „Cântecul străinătății“ cu faimosul ei refren: „Fie pâinea cât de rea — Tot mai bine 'n țara mea. Atâta dora a supraviețuit din opera acestui poet, desul de fecund de altfel, după cum se poate vedea din volumul său: „Patrie și Libertate“ (poezii vechi și noi), publicat în 1879 și cuprinzând întreaga sa producție literară.

Cretzianu însuși nu și-a făcut mari iluzii despre duhul său poetic. Singur o mărturisește în poezia „Chemarea poetului“, adresată unui amic (N. T. Orășanu), care-l credea un geniu. Citez versurile de mai jos, fiindcă ele sunt caracteristice pentru motivele care-l făceau pe Em., după o proprie a lui mărturisire, să prețuiască și să venereze pe acești poeți, precursori ai lui, anume sinceritatea, elanul și idealismul lor, indiferent de valoarea artistică a operelor ce le-au lăsat.

*Se vede, frate, că ești poet:
Din o stea mică, faci un comet.
A mele cânturi simple ușoare,
Ție-ți par imnuri nemuritoare.
Prismul poetic te-a înșelat,
Când drept un geniu tu m'ai luat.
Nu este geniu cine voește,
Amorul propriu nu mă orbește
Până acolo încât să crez,
Că fac mari lucruri când preludez.
Când primăvara cresc viorele,
Ca matelotul bătut de vânt,
Suspini adesea în loc să cânt.
Focul juneții, simț, fierbe'n mine
Și mă atrage tot ce e bine;
Ador în lume ce e frumos,
Și a mea țară mai cu prisos
Ca Ieremia, pe-a 'ei ruine
Am vărsat lacrimi, am scos suspine.*

lata-l pe Cretzianu, un mare idealist, un însuflețit pentru „tot ce e bine“ și „frumos“, un patriot care „suspina și varsă lacrimi pentru Țară“, dar mai puțin un poet,

Pentru acești naivi îndărătnici ai idealului, ai credinței în bine, Eminescu avea însă un cult, mărturisit pe cum știm în „Epigonii“. La focul sacru al acestor inimi nobile și-a înflăcărat Eminescu sufletul său în fragedă copilărie. Cu aceștia își face el prima sa educație literară. În spiritul acestora debutează ca poet, iar influențele lor, după cum vom vedea și din articolul de față, se strecoară până târziu în opera poetului. Se cuvine cred, pentru o glorie ca Eminescu, să dăm oarecare atenție și acestor fapte, mai mărunte, dar care îl implântă pe marele poet și mai mult în realitatea românească.

După cum s'a mai remarcat până acum de către istoricii literari, un Văcărescu, Eliade, Mumuleanu, chiar Bolintineanu și Alexandri lasă urme evidente în poezia lui Em., mai ales în aceea din prima sa tinerețe.¹⁾ În această fază a activității sale poetice este în așa măsură sub influența premergătorilor, încât nici nu-l putem recunoaște pe Em. cel de mai târziu.

Despre nici unul însă din poezii români predecesori sau contemporani lui Em., nu se poate spune că a lăsat urme mai bogate și mai evidente în poezia acestuia, decât George Cretzianu, fapt care până acum n'a fost remarcat.

Influența lui G. Cretzianu asupra lui Em. este cu atât mai importantă și mai vrednică de relevat, cu cât ea apare nu numai în poeziile din prima tinerețe ca „Junii corupți“ și „Din străinătate“, ci și în poeziile de mai târziu și chiar în cele de maturitate artistică a lui Em. (restul celor șapte citate mai sus).

Începem acum cu cele două poezii din prima tinerețe: „Junii corupți“ și „Din străinătate“.

Cea dintâiu, „Junii corupți“ (publicată în rev. „Familia“, 1869, Nr. 4. Mss. este datată Dec. 1866²⁾) este inspirată dintr'o poezie a lui Cretzianu: „Ođă la junimea română“, ce datează din 1854 (Cretzianu, op. c. p. 99). Cele două date exclud posibilitatea unei înrăuriri în sens invers.

Asemănările sunt multe și esențiale. Chiar titlul, care sintetizează tema celor două poezii, arată o frapantă identitate în cuvintele „juni și junimea“.

Cretzianu în primele strofe, ca și Em., condamnă tinerețea decăzută, lăncezită și stoarsă de plăcerile vulgare:

¹⁾ Asupra influențelor suferite de Em. ca începător din partea contemporanilor și predecesorilor, în ceea ce privește limba, verifiția, motivele de inspirație și unele idei culturale și politice, vezi articolul d-lui „Petre V. Haneș, M. Eminescu începător“, în publicația: *Prietenii Istoriei Literare*, vol. I, p. 8-21. Se vorbește aici de influența poezilor Bolintineanu, Alexandri, Sihleanu, Nicolescu, Depărățeanu și Mihail Zamfirescu. Relativ la Cretzianu nu se amintește decât în treacăt de general cunoscuta poezie a acestuia: „Cântecul Străinătății“, al cărei motiv, înstrăinarea și dorul de țară și de casă îl găsim și la Eminescu și la Alexandri. Deasemenea despre influența poezilor români asupra lui Eminescu vezi și: »G. Ibrăileanu, Edițiile poeziilor lui E. în *Viața Românească* Ianuarie 1927; apoi »G. Bogdan-Duică, *Introducere la poeziile lui Em.*, ed. Cultura națională, 1913, p. 11»; și »I. M. Rașcu“ în fragmente din lucrarea: „*Écouri francheze în opera lui Eminescu*“, publicate în revista »*Îndreptar*, Buc., 1930, Nr. 6, p. 6-8«.

²⁾ Cf. C. Botez, M. Eminescu, *Poezii*

*Ca Români 'n decadență la misterele vulgare,
La altare necurate, voi mereu sacrificați,
Când sub pașii noștri fierbe un vulcan fără 'ncetare,
Făr'a vă gândi la mâne, de plăceri vă îmbătați.*

*

*Cu o tristă nepăsare, ca victime 'ncoronate,
Către-o râpă mult fatală vă lăsați a fi împinși.
Nu aveți în capul vostru decât fumuri, vanitate,
Când de scopuri generoase, de-ați voi, ați fi convinși.*

— — — — —
*Nu vezi ? viața ce duci astăzi, fără scop, fără mișcare,
A lăsat pe a ta față niște veștede culori !
Unde-i rosa tinereții ? Unde sacra înfocare
Ce pe față se răsfrânge ca'ntr'un lac cerul de zori ?*

— — — — —
*Lasă patul moliciunii, lasă danșuri și parade.
Și în sunet de fanfare învârtește-al morții joc.*

Em. face aceiași constatare, blăstemând :

*Deși știi c'a mea liră d'a surda o să bată
În preajma minții voastre de patimi îmbătăta,
De-al patimilor dor;
În preajma minții voastre ucisă de orgie
Și putredă de spasmi și arsă de beție
Și seacă de amor.*

În alte trei strofe Em. continuă pe acelaș ton această imprecăție. Să se observe mai sus împerecherea de cuvinte : „de plăceri vă îmbătați (Cr.) — de patimi îmbătăta (Em)

Urmărind mai departe dezvoltarea temei, vom vedea asemănări pe toată linia.

Cr. în strofele ce urmează dă strigătul de alarmă, îndemnând tinerimea română să ia exemplu de la celelalte națiuni mari, să-și aducă aminte de virtuțile străbunilor săi romani și împreună cu lumea întreagă, să se arunce în luptă împotriva despotismului, tiraniei și sclaviei :

*Te deșteaptă, o junime ! și, cu flacăra 'nzeită,
Ce natura, buna maică, a depus în al tău sân,
Elementele aprinde și comandă la ursită.
Fă să vadă lumea 'ntreagă ce-a fost, ce e un Român.*

Sau :

*O Traian ! marea ta umbră, de-ar veni 'ntre noi ar zice :
Unde-s cetățenii Romei, cei cu suflete de lei ?
Unde cele legioane, ale geniului meu fiice ?
Unde vechile trofee ? Unde strănepoții mei ?*

Eminescu la fel invocă în două strofe străbuna glorie, amintind și el de Traian și poporul roman, îndemnând ca și Cr. la acțiunea de mântuire :

*Sculați-vă, că anii trecutului se'nșiră,
În șiruri triumfale stindardul îl resfiră
Căci Romă d'nviat.*

Din nou pe glorii calcă cu faţă înzeită,
Cu faclele-i nestinse, puterea-i împietrită
Poporul împărat.

*

Vedeţi cum urna crapă, cenuşa reînvie
Cum murmură trecutul cu glas de bătălie
Poporului roman;
Cum umbrele se'nbracă în zale ferecate
Şi frunţile cărunte, le'nalţă de departe,
Un Cezar, un Traian.

Să se remarce identitatea de imagini: „cu faţa înzeită“ (Cr.) — „cu flacăra'nzeită“ (Em.)

Cu aceeaşi imagine a scânteii care se reaprinde din cenuşă, atât Cr. cât şi Em. exprimă speranţa că în sufletul junimii se va reaprinde flacăra virtuţilor străbune. Cr.:

Nobil sânge, fierbi prin vine, tu nu poţi ca să te pierzi
Tu te-asemeni cu scânteia ce'n „cenuşe“ se ascunde
Şi când iese la lumină, este flacăra şi foc.

La Em.

Vedeţi cum urna crapă, „cenuşa“ reînvie
Cum murmură trecutul cu glas de bătălie
Poporului Roman

Cr. îndeamnă la luptă:

Ia, „încinge“ vechea „spadă“ ce în cuiu se rugineşte,
Pune-armura oţelită ce'n bătaie ei purta;

*

Fă să fâlfâie în aier a României stindarde,
Şi încalec 'armăsarul ce din nări aruncă »foc«;
Lasă patul moliciunii, lasă „danţuri“ şi „parade“
Şi în sunet de fanfare învârteşte-al „morţii joc“.

În strofa ce urmează Em. în acelaş chip, uneori cu aceleaşi cuvinte sau cu aceleaşi imagini, cu aceleaşi idei, îndeamnă la luptă:

„Încingeţi-vă spada“ la „danţul cel de moarte“
Aci vă poarte vântul, cum ştie să vă poarte a »fopăi“ în »joc«,
Aci vă duceţi valuri în mii batalioane,
Nobil sânge, fierbi prin vine, tu nu poţi ca să te pierzi
Tu te-asemeni cu scânteia ce'n „cenuşă“ se ascunde
Şi, când iese la lumină, este flacăra şi foc.

La Em.:

Vedeţi cum urma crapă, „cenuşa“ reînvie
Cum murmură trecutul cu glas de bătălie
Poporului Roman

Cr. îndeamnă la luptă:

Ia, încirge vechea „spadă“ ce în cuiu se rugineşte,
Pune-armura oţelită ce'n bătaie ei purta;

*

*Fă să fâlfâie în aier a României stindarde,
Și încalec 'armăsarul ce din nări aruncă »foc«;
Lasă patul moliciunii, lasă »danțuri« și »parade«
Și în sunet de fanfare învârtește-al »morții joc«.*

În strofe ce urmează Em. în același chip, uneori cu aceleași cuvinte sau cu aceleași imagini, cu aceleași idei, îndeamnă la luptă :

*»Incingeți-vă spada« la »danțul cel de moarte
Aici vă poarte vântul, cum știe să vă poarte
a »țopâi« în »joc«
Aci vă duceți valuri în mișcări batalioane,
Cum în păduri aprinse, mânat de uragane,
Diluviul de »foc«.*

Observați identitatea: la Cr. „încinge“ vechea „spadă“, la Em. „Incingeți-vă spada“; apoi și la unul și la altul aceiași rimă făcută cu aceleași cuvinte (joc—foc) (Cr.) — foc—joc (Em); apoi la Cr.: „al morții joc“ la Em.: „danțul cel de moarte“.

Cr. îndeamnă la revoltă pentru ideile liberale, care au mișcat lumea întreagă.

*Nobil sânge te arată: flacără ieși din scânteie;
Ieși, căci iată a sosit timpul să arzi trunchiul putrezit;
Lumea 'ntreagă azi se luptă pentru »drept« pentru idee:
Vrea să vază pretutindeni despotismul umilit.*

La fel Em. CU Cluj / Central University Library Cluj
*Sculați-vă... căci tromba de moarte purtătoare
Cu glasul ei lugubru răcnește la popoare
Ca leul speriat;
Tot ce respiră-i liber, a tuturor e lumea,
»Dreptate, libertatea« nu sunt numai un nume
Ci-avea o'au serbat.*

Structura generală a celor două poezii ca dezvoltare a ideii este deci identică. Adeseori am văzut că și cuvinte sau împerecheri de cuvinte și unele imagini sunt aceleași; chiar rima se face cu aceleași cuvinte (joc—foc) în două strofe de acelaș conținut. Mai mult, poezia are chiar și acelaș număr de strofe; la Cr. ca și la Em. sunt 13. Strofele la amândoi sunt de 4 versuri, acestea în ritm trohaic. Diferă numai numărul silabelor, 16 în versurile lui Cr., 14 într-ale lui Em. Și la unul și la altul versul 2 și 4 în majoritatea strofelor sunt ceva mai lungi decât versul 1 și 3.

*

O altă poezie din tinerețe a lui Em. ce pare și ea a fi inspirată din Cr., este: „Din Străinătate“ (scrisă la 1866). Ea stă în legătură de inspirație cu două poezii ale lui Cr. și anume: 1) Intoarcerea (datată din 1853), cu care poezia lui Em. are comun tema de inspirație: dorul de patrie și de locurile natale (ceea ce desigur se poate potrivi și cu împrejurări reale dintr'un moment oarecare al vieții lui Eminescu).

Poezia „Din Străinătate“ este apoi identică în ceea ce privește versificația cu poezia lui Cr., „Intoarcerea“. În amândouă avem versuri

iambice de câte 14 silabe, cu o silabă liberă la mijloc și una la sfârșit. Versurile sunt grupate în strofe de patru șiruri.

Cr. își plânge amarul înstrăinării:

*„Destule ploii de lacrimi, destule am vărsat,
Destule zile negre și nopți fără de lună,
In calea-mi amărată vai eu am numărat“.*

În timp ce toți cu o consolare:

„La toți cerescul lată trimite consolare“.

La fel Em. pe când toți se'nveselesc, el plânge de dorul Patriei:

*Când tot se'nveselește, când toți aci se'ncântă,
Un suflet numai plânge, în doru-i se avântă
L'a patriei dulci plaiuri, etc. etc.*

Poezia „Din Străinătate“ mai are câteva motive, care mi se par a fi un ecou dintr'o altă bucată a lui Cr: „Pe albumul Dnei A. F.“ Versurile din aceste două poezii au aceeași structură metrică, constând din 14 silabe în ritm iambic, câte-o silabă la mijloc și una la sfârșit. Iată și celelalte asemănări:

Ambii poeți zdrobiți de durerea și pustiul prezentului, se gândesc la zilele frumoase ale juniei, pe care le evocă ca tot ce-i încânta, și unul și altul amintesc, adesea cu aceleași cuvinte, „vâlceaua“ cu „murmurul pârăului“ (apei) misterele „codrului“, poeticele încântări ale firii, „munții“ încununăți cu nori. Cr.:

Era timp când viața-mi părea o sărbătoare

*La orice pas în lume un cântec îmi șoptea
Înțelegeam atunci sublimele mistere*

Și rătăciam prin „codrii“ ce „munții“ încunună, etc.

La Em.:

*Ași vrea să văd acuma natala mea „vâlcioară“,
Scăldată în cristalul „pârăului“ de-argint,
Să văd ce eu atâta iubeam odinioară,
A „codrului“ tenebră, poetic labirint*

Sau:

*Să tot privesc la „munte“, în sus cum se ridică
Prierzându-și a sa „frunte în negură“ și flori.*

La fel de nemângâiați apoi unul și altul își plâng armonica durere. Cr.:

*Dar azi când o „durere“ adâncă mă zdrobește,
Când „inima“-mi nu „are aceia ce dorește“,
Când sânt fără nctare de chinuri zbuciumat
Abia pot întrerupe duiioasele-mi lamenta.*

Em.:

*Și „inima“ aceia ce geme de „durere“
Și sufletul acela ce cântă amorțit
E „inima“ mea tristă „ce n'are mângăere“,
E sufletu-mi ce arde de dor nemărginit,*

Afară de cele câteva potriviri de cuvinte, versul al doilea din strofa lui Cr. exprimă exact același lucru ca versul al treilea din strofa lui Em. (Când „inima nu-mi nu are“ acea ce dorește (Cr.) — E „inima mea“ tristă ce „n'are“ mângăere (adică ceea ce dorește) (Em.). Apoi Em. regretă : „visările juniei“ și Cr. regretă : „junele ilusii“. Din aceste apropieri de amănunt rezultă dependența îndubitabilă a poeziei lui Em. și de această a doua poezie a lui Cr.

Faptul că Em. în compunerea unei poezii a lui se lasă sub impresia și inspirația motivelor d'în două, sau altă dată, chiar din mai multe poezii ale lui Cr., vom vedea că se repetă de aici înainte la toate poeziile cu care ne vom ocupa în acest studiu. Singură „Junii corupți“ face excepție, dar acesta apare ca o imitație, destul de servilă, a poeziei lui Cr. Este interesant să amintesc, că dl. M. I Rașcu, în lucrarea citată, constată același lucru în ceea ce privește influențele din poezii francezi, cu deosebirea că dânsul vorbește de elemente variate din „diferiți poeți“ pe care Em. le contopește în aceeași operă. La noi e vorba de același poet. ¹⁾

Dacă trecem acum peste acele apropieri constatate între poezia lui Em. și celelalte două ale lui Cr., și le-am privi din punctul de vedere al realizării estetice, în ceea ce privește materialul intuitiv și limba, abstracție făcând de motivele de inspirație și versificație, vom vedea că nu se mai poate face nici o comparație. Em. în această privință are o superioritate ce exclude orice discuție.

Dacă am vrea să ne dăm seama și de condițiile sufletești în care se va fi petrecut procesul de influență în actul de inspirație a lui Em., și ținând seamă de constatările de mai sus, am putea face următoarea conjură.

George Cretzianu era desigur unul din poezii favoriți ai lui Em.²⁾ Em. probabil a păstrat în memorie mult din poeziile lui Cr., care îl vor fi impresionat mai mult. Acesta va fi și cazul de față. Fie că subiectul celor două poezii ale lui Cr. se potrivea în mod real cu starea sufletească dintr'un moment oarecare al vieții lui Em., fie că acea temă a înstrăinării afectase sufletul poetului în chip deosebit, Em. va fi simțit și el nevoia de a-și încorda propria-i liră sub presiunea și ecourile aceluiași sentiment, dându-ne acea poezie, în care a rămas totuși cu desăvârșire personal și atât de superior prin compoziție și prin intuiția poetică.

Credem că un proces asemănător s'a petrecut și cu toate celelalte poezii ale lui Em. tratate în acest studiu ³⁾

¹⁾ »E interesant de semnalat... că aproape mai niciodată... poetul nu se mărginește exclusiv la un singur model. Chiar când se știe sigur că Em. a imitat cutare poezie a sa după cutare autor, nu trebuie să credem numai decât că și alți scriitori n'au putut exercita o parțială înrăurire asupra aceleiași producții. Sunt cazuri când poetul contopește magistral, într'o singură operă, mai multe inspirații puse la îndemână de modele variate și mult depărtate între ele«. (o. c. Nr. 2, p. 1—2)

²⁾ Judecând după opera acestor doi poeți constatăm între ei o mare afinitate spirituală. Iată note comune: aplecare spre meditație filosofică; decepționism; idealism social și umanitar; criticism social; lirism erotic platonice, romantism.

³⁾ Despre felul cum se exercitau influențele din alți poeți în procesul de creație a lui Em., a se vedea importantul articol citat al lui I. M. Rașcu în revista »Indreptar' 1930, Nr. 6 p. 6—9.

*

Poezia „Venere și Madonă“ are motivul de inspirație sugerat de două poezii ale lui Cr.: „Adorare“ (nedată) și „Admirare“ (din 1849). Iată versuri cu un cuprins aproape identic. La Cr.:

*Precum vedea înainte-i o mistică femeie
Când zugrăvea »Madona« divinul „Rafael“;*

*Așa când m'aflu singur, eu văd o arătare
Ființ' aeriană ce poartă chipu-și „blând“.*

La Em.:

*O, „cum Rafael“ creat-a pe „Madona“ Dumnezee
Cu diadema-i de stele, cu surâsul „blând“ vergin*

Sau și mai frapantă asemănare. La Cr.:

Dintr'o „copilă făcui o zeitate“ ¹⁾

La Em.:

Eu „făcut“-am „zeitate“ dintr'o palidă „femeie“.

Mai departe la Cr.:

*Dar frumusețea fără simțire
Este ca floarea fără miros (din: „Admirare“)*

La Em.: BCU Cluj / Central University Library Cluj

*Astfel eu pierdut în noaptea unei vieți de poezie
Te-am văzut femeie stearpă, fără suflet, fără foc.*

Deși se vede că în esență ideea la cei doi poeți este aceeași și deși este o apropiere atât de frapantă între versurile citate, ordinea de idei însă în care își tratează Cr. poeziile sale este cu totul alta decât aceea pe care o întâlnim la Em. Cinismul cu care Em. stigmatizează sufletul păgân și sterp al femeiei, care totuși e sfântă prin iubire, lipsește la Cr., care rămâne la nota de admirație și adorare. Nu mai vorbesc de faptul că poeziile lui Cr. pe lângă o totală deosebire în desfășurarea ideilor, în natura și forma aceasta, sunt infinit inferioare poeziei lui Em.

*

Se pare că poezia „Mortua est“ își are și ea izvorul prim de inspirație (în sensul și în măsura în care o aratam mai sus) într-o poezie a lui Cr. cu un titlu încudat ca idee: „Idea morții“. Titlul indică identitatea motivului inspirator.

— Urmează —

RADU I. PAUL

¹⁾ acest vers se află într-o altă poezie, pe care n'am putut-o găsi. Versul este citat de N. Iorga, în introducere la un volumaș de »Poezii alese« ale lui Cretzianu, publicat în 1909 la Vălenii d. M. Probabil că și acea poezie să aibă vre-o legătură de inspirație cu »Venere și Madonă«.

V E R S U R I

Drum închis

In viață, pe drum închis,
Nu e scăpare, nici ajutor;
Printre flori și paragini de vis
Grăbesc fără spor.

Crispat de nerăbdare
Dau pîteni vremii să treacă
Și cu orice 'ncordare
Fruntea în moarte se pleacă.

A cui va fi ultima biruință
Peste atâtea deșertăciuni?...
Intre hoțar de neființă
Inșir blesteme și rugăciuni.

Să răd nimeni nu mă învață,
In taină fiecare se teme...
De moarte? De viață?
De vreme?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

H o r a

Furtunoasă, pătimeșe,
Ca o inimă aprinsă sub zăpadă de cămașe,
Hora urcă și coboară
Scări sonore de vioară.
Brău de fete și feciori,
Prinși pe după subsuori,
Se desface când și când
Și se 'nșirue crescând —
Lungă coadă de balaur
(Numai solzi de flori și aur)
Ce se zbate ne'ncetat
Până după scăpătat...

Hora poartă 'n ritm vioi
Unde repezi de șuvoi,
Ori în potolit elan
Unduiri de vânt pe lan;
Patimi și izbânzi de neam
Rând pe rând văzutu-le-am
Și 'n zvâcniri — un legământ,
Către cer, către pământ.

GHERGHINESCU VANIA

STUDENT LA IAȘI

Vera intră, în modesta ei cameră de student, radioasă. Aruncă servieta pe patul încă nefăcut și plină de bucurie spuse lui Alexandru Magheru care citea la masă:

— Am luat examenul, Alexe.

— Te felicit, Vera, zise acesta abia ridicându-și ochii de pe carte.

Vera se desbracă de rochia cea nouă, pe care o așeză cu grijă în dulap, ca pe o haină purtătoare de noroc, și își luă capotul; se apucă apoi să pompeze „Primusul“, pregătind mâncarea.

Magheru își reluă lectura, subliniind meticulos cu creionul pasajele importante din Dreptul Civil. După câteva pagini se opri ca să răsufle; se simțea obosit. Căscă de câteva ori și închise cartea cu sgomot, decis să incheie pe ziua aceea. Pocnitura energică sperie pe Vera, care tocmai așeza farfuriile pe masă; dar își dădu imediat seama de cele întâmplare și zâmbi.

Se auziră bătăi în ușă. Sașa Ivanov, însoțit de logodnica sa, își făcu apariția. Înalt, vânos, cu umeri lași, părea mai mult atlet decât student. Se așeză tacticos pe scaun, mototolindu-și chipiul în mână; neștiind apoi ce să mai facă cu el, îl asvârli pe pat care închipuia garderoba. Iși întinse picioarele lungi sub masă, fără să se sinchisească de faptul că incalcă teritoriul vecinului și se rezemă molaric de scaun, poziție care îi scotea în evidență mușchii pieptului.

— Numai acum luați masa? întrebă el, inseninându-se la chip, pe care strălucea totdeauna blândețea.

— A avut Vera un examen, răspunse Magheru.

— Ia loc, Ludmilla, zise Vera, fără să-și ridice ochii de pe oala cu mâncare ce clocotea pe „Primus“.

Ludmilla se așeză cu familiaritate și începu să istorisească evenimentele de pe la Universitate.

— Dașcovici a trântit astăzi trei serii, relată ea, pentru că n'a știut niciunul care este reprezentantul nostru diplomatic pe lângă Liga Națiunilor.

— În schimb, la Berechet a mers bine: au trecut 60% din câți s'au prezentat, zise Ivanov. Aceasta ne îndreptățește să fim optimiști.

Ludmilla își dădu capul pe spate și răsă cu poftă. Veselia ei se întinse și la Vera, care era bine dispusă. Stinse „Primusul“ care încelă să mai urue și puse mâncarea pe masă, îndemnând pe toți să se servească. Schimbă apoi câteva cuvinte rusești cu Ludmilla, din care Magheru nu înțelese prea mult. Deodată Ludmilla povesti altă noutate:

— Știți, Tamara are un prieten. Am văzut-o aseară la Copou cu el.

Vera își iscodi, curioasă, colega.

— Trebuie să fie un tip bine pe care și l-a ales. Tamara e pretențioasă, și cred că are tot dreptul de a fi, de vreme ce e cea mai

frumoasă studentă din Iași. Dar nu ai putut recunoaște cu cine era ?
— Nu, era întunec. Dar mi-a părut în primul moment că e Alexe. Dacă nu l-aș cunoaște și dacă n'ași ști că ieșiți totdeauna împreună, aș fi sigură că a fost el.

Zâmbi ștregărește și amenință cu degetul pe Magheru, care îngâlbeni.

Vera tăcea ; pe fața ei nu se citea nicio neliniște. Totuși încreji din sprâncene. Avea oroare de echivocuri. Ii veni în minte că alaltăieri lipsise de acasă, fiind dusă la corul Cazacilor, cari dădeau reprezentație la „Sidoli”. S'a mirat foarte mult că Alexe n'a voit s'o însoțească, spunând că are de învățat, când îi cunoștea slăbiciunea pentru muzica rusească. Nu dădu importanță faptului, căci erau în perioada examenelor, când fiecare are dreptul să se contrazică în gusturi și atitudini. Să fie vreo legătură între știrea proaspăt adusă de Ludmilla și refuzul său de a veni la reprezentație ? Nu-i venea să creadă. Ar fi nedemn să-l bănuiască de un lucru atât de dejositor. Ea, care a fugit o viață întreagă de minciună, nu voia s'o găsească tocmai acolo unde credea că nu există. Presupunerea nu putea fi întemeiată ; rațiunea ei se împotriva la aceasta, care nu putea concepe o absurditate mai mare : să te înșeli în omul pe care îl cunoști de doi ani, pe care l-ai studiat și în care ai avut întotdeauna încredere. Cunoșcătoare de oameni, ea a fost prudentă în destăinuirii, dar era sigură în omul pe care îl alegea.

Hotărî să nu se mai gândească la incident, și se apucă liniștită de mâncare.

II

Magheru venise la Iași îndemnat de câțiva colegi, cari studiau aici și cari reușiră să-l convingă de avantajele vieții mai ieftine ca în alte orașe universitare. Prima lui impresie n'a fost prea edificatoare, când trenul îl depuse în gară, ca pe orice bagaj cu destinația precisă, și când se văzu silit să se descurce singur pe străzi înguste și murdare, cu hoteluri în care îți era teamă să intri. Orașele ardenele îi păreau superioare și începea să regrete că le-a părăsit. Prima noapte a dormit la un hotel, lăsând lumina aprinsă toată noaptea de teama ploșnițelor. Mai fu deranjat de cameristă, care se ivea nechemată, întrebând cu zâmbet insinuant, care-i destindea fardul de pe buze, dacă conașul nu mai dorește nimic și dacă nu-i e urît să doarmă singur. A doua zi se duse să-și caute locuință, deși ar fi preferat să ia primul tren înapoi. Infățișarea caselor, vechi și dărăpănate, îi producea desgust ; nu îndrăzni să intre în nici-una pe geamul cărora era lipit biletul „de închiriat”. Era adevărat că se învârtea mai mult prin cartierul gării, plin de promiscuitate, fără să bănuiască existența părților salubre ale orașului. Toată ziua umblase fără rost, iar când veni seara, se îngrozi la ideea că mai trebuie să petreacă o noapte la hotel. Luă masa la un restaurant în grădină și aștepta să treacă noaptea, nedecis dacă trebuie să-și mai caute locuința a doua zi, sau să plece acasă.

Grădina era arhipopulată. Nu mai era niciun loc liber, căci era Duminecă și cânta orchestra de balalaici. Pretutindenii zumzăiau

accentele unei limbi, pe care Magheru n'o mai auzise; își dădu însă seama că trebuie să fie rusească. Două studente și un student, ne mai găvind loc în grădină, cerură permisiunea să se așeze la masa lui. El încuviință politicos. Una dintre ele, după ce îl studie cu privirea, îl întrebă familiar:

— Sunteți student? Probabil veniți pentru întâia dată în orașul nostru?

— Ați ghicit domnișoară, răspuse Magheru înroșindu-se, căci persoana care îi vorbea era frumoasă și avea un accent dulce.

Se simți deodată scos din singurătate și izolare. Lucrurile dimprejur începeau să devină atrăgătoare.

— V'ați găsit locuință, sau stați la cămin? întrebă ea din nou, învâluindu-l în privirile ei moi, catifelate.

Aerul lui, stângaciu și firid, deșteptase în ea interesul.

— N'am încă locuință și nu stau nici la cămin, mărturisii el. Foarte posibil să plec mâine înapoi și-atunci nu mai am nevoie de locuință.

Studenta zâmbi; în ochii ei se ivi o licărire de simpatie.

— Cred că te prea grăbești cu plecarea înapoi. Nu trebuie să te lași niciodată condus de primul imbold. Descurajarea e un sfetnic rău. Ai să vezi după două nopți de somn și odihnă ce bine te vei simți în lași. Dar din ce parte a țării ești?

— Sunt ardelean.

Ea îl privi gânditoare, apoi cu aceeaș, expresie de sinceritate în figură, reluă:

— Nu credeam că Ardelenii să fie atât de sensibili la transplantare. Li știam mai puțin nostalgici: animale cari se simt bine oriunde, cu condiția să aibă de mâncare din belșug și casă bună de locuit.

— Dar unde ați avut ocazie să-i cunoașteți atât de bine, întrebă Magheru, înveselit de această descriere.

— Sunt și pe aici Ardeleni; ai să-i cunoști. Fac separatism la cămin și la cantină, și nu-i vezi pe stradă niciodată, decât atunci când au de lucru. Sunt uscați la vorbă și la inimă. Calculați până și în dragoste, ei nu pretind delă existență decât ceea ce prelinde orice viețuitoare: hrană și siguranța că nu vor fi atacați de dușmani. Părerea aceasta e însă răsturnată de înfățișarea d-tale, care este cu totul alta decât a Ardelenilor văzuți până acum. Dar să ne cunoaștem mai de aproape. Numele meu e Vera Demidoff.

Magheru sări de pe scaun și-i spuse numele. Fu prezentat și celorlalți: o namilă de om cu zâmbet și ochi de copil, Sașa Ivanov, care purta chipiul de student pe ceafă, lăsând să-i cadă pe frunte un smoc de păr abundent, roșcat, și o tânără fată, de o veselie ștregărească, Ludmilla Tersin, logodnica sa. Simplitatea acestor oameni, plini de sinceritate și bunăvoință, făcu pe Magheru să se simtă bine. Nu se mai vedea părăsit într'un oraș fără oameni, căci a dat în sfârșit de oameni. Oameni pe cari îi căutase de mult în provincia lui, fără să izbutească a-i găsi într'un ținut unde marele regulator al vieții este materia. Tolstoi și Dostoiewski n'au mințit când i-au prezentat înaintea publicului; iată-i în exemplare vii, stând în fața lui și vorbind cu el. O bucurie adâncă îi umplu sufletul. Nu se mai

gândea la plecare și era chiar decis să înfrunte o nouă noapte la hotel. Muzica încetă între timp și lumea se pierdu în aplauze. Fiecare își bău vinul, și zumzetul de glasuri, întretăiate de porunci către chelneri, puse din nou stăpânire pe grădină. Un nou acord de strune, și o voce de bărbat se înalță deasupra liniștei. Urmă o căzăcească îndrăcită, care puse în mișcare sângele. Doi cazaci băteau în palme și chiuiau.

Vera Demidoff, răscolită, spuse lui Sașa să toarne în pahare. Magheru, cucerit de veselie, prinse curaj. Comandă două sticle cu vin, căci adusese bani destui cu el. Sașa se uita mulțumit, iar Vera îl muștră blând:

— Cine crezi că are să bea atâta vin?

— Eu, răspunse Sașa cu îngâmfare copilărească. Iar dacă rămâne ceva, ducem acasă, adăugă el, revenindu-i simțul practic, căci se gândea la a doua zi, când i-ar fi venit bine vinul pe mâncare.

Magheru nu se miră de aceste moravuri studentești; bine dispus, își privi tovarășii de masă cu mulțumire. Totul i se părea sublim. Lecturile cărților rusești îi ajutau să înțeleagă această lume cu totul deosebită de a lui. Ce farmec ciudat au acești slavi și cum reușesc să te cucerească cu totul!

Când muzica încetă din nou, făcând o pauză mare, grădina se mai goli. Vera dădu semnalul de plecare.

— Unde stai d-le Magheru, la hotel? întrebă ea.

— Da. Nu mi-am găsit încă locuință în oraș.

— Vino cu noi. Îți găsim locuință chiar în noaptea aceasta. Nu face să dormi la hotel după ce ai petrecut între ruși; e prea trist. Ludmilla, tu vei dormi la mine, iar d. Magheru la Sașa.

— All right, răspunse Ludmilla, deprinsă să se supună.

— Mâine îi găsim locuință în cartierul nostru, pe Toma Cosma.

Luând apoi pe Magheru de braț:

— Iar d-ta, domnul meu, n'ai să pleci cu una cu două din Iași. Vei rămânea aici un an și dacă nu-ți va plăcea, poți să nu te mai reîntorci anul viitor,

III

Ce plăcut a fost somnul în patul Ludmillei, în camera lui Sașa! Dimineața când se trezi și văzu soarele strălucind în odaie, Magheru crezu că visează. În curte se auzeau glasuri moldovenești; accente dulci pronunțau cuvântul „Mamaia”. Era al unei fetițe de vreo doisprezece ani — fiica proprietăresei — care ciripea în graiul ei moale. Magheru trebui să-și încordeze mintea, pentru a înțelege tot ce vorbesc. Credea că e vorba de stațiunea balneară, Mamaia, și se miră că i se dă atenție acum la începutul lui Octombrie, când sezonul a trecut. Curtea cu plantațiuni și cu găini, ce se întrezărea prin geam și care-ți dădea impresia că ești la țară, oferea cel mai liniștitor peisagiu. Acum nu mai regreta că a venit la Iași; dimpotrivă, celelalte orașe universitare, cu zidurile lor groase, i se păreau sufocante.

Vera și Ludmilla veniră de dimineață să le pregătească ceaiul. Erau vesele amândouă și râdeau pe înfundate de mutra lui Magheru, pe care se citea nedumerirea. O mașină ciudată fu pusă în funcțiune, care după câteva pompări începu să urue ca un motor. Paturile fură făcute și ceștile de ceaiu așezate pe masă. Lichidul fierbinte, pre-

gătit „à la russe”, cu esență și cu apă caldă, învioră pe Magheru.

Mai târziu i se găsi locuința, aproape de Vera, așa că se puteau vedea în fiecare zi. Seara, ieșeau toți patru împreună la cinema, la concert, sau la berărie, când le soseau paralele. Mediul acesta sincer, deschis, îl cuceri pe Magheru; deveni el însuși un primitiv, care ura tot ce este cristalizat. Nu admira decât forța primară, debordantă, lipsită de rațiune și de calcul, care tâșnea din individ ca o fântână săritoare. Toate aceste preschimbări se petreceau sub influența Verei, care și-a pus în gând să facă din el un „om”.

La Crăciun nu plecă acasă. La Paști, la insistențele părinților, plecă pe câteva zile; se reîntoarse însă repede și petrecu restul vacanței la Vera, la Chișinău. După reîntoarcerea la Iași, Vera se mută la el. Și de atunci erau împreună.

IV

O zi frumoasă cu soare încălzea strada Păcurari. Tramvaiul, vechiu și hodorogit, se mișca greoiu, înfruntând noțiunea de timp. Un oltean, așipit pe o lespede, își oferea mut zarzavaturile, încărcate în două coșuri, pe cari obișnuia să le poarte pe umeri. Zăpușala era înăbușitoare.

Magheru cobora încet din Toma Cosma în Păcurari. La chioșcul din dreapta, cumpără un ziar și-l parcurse cu privirea. Il împătură apoi și-l puse în buzunar, deoarece nu-i ardea de lectură. Se gândea la incidentul de ieri. Povara ingraturii față de Vera îi apăsa conștiința. Se simțea vinovat; ar fi dorit să ispășească păcatul și totuși nu putea alunga din minte imaginea Tamarei. Își dădură întâlnirea în fața cantinei. Vera era plecată la examene, și el profitase de împrejurare pentru a smulge Tamarei o întrevedere. Mijlocul era facil. O aștepta să iasă dela masă, sau dădea un bilețel portarului să-l predea d-rei Korsakoff când va sosi, în care îi fixa locul întâlnirii. Colegii săi nu trebuiau să-i vadă împreună. De aceea abia puteau schimba două vorbe.

Când ajunse în fața cantinei, se uită nerăbdător la ceas. Erau orele 12. De pe strada Carol coborau la vale grupuri de studenți, venind dela Universitate. O arătare albă făcu pe Magheru să-și simtă bătăile pulsului. Inima i se strânse.

— Zdravstvite Alioș! Mă așteptai de mult?

Tamara, în rochie străvezie și cu servieta sub braț, se află în fața lui. Zâmbetul ei turburător îl zăpăci. Nu putu să-i răspundă imediat. Ea îl luă de braț, familiar, fără să se sinchisească de studenții de pe stradă, cari o cunoșteau, iar el se simțea incapabil de împotrivire, deși era amenințat să fie văzut. Atingerea acestui braț moale îl făcu să-și piardă rațiunea, ne mai simțind decât o senzație de contopire, o infinită mulțumire și un val de căldură sensuală. Acel corp perfect, pe care îl doreau toți, era alături de el; obrazul misterios, cu ochi mari, îl străpungea. Era ceva fatal care-l pierdea și conștiința propriei pierzării îi mărea mulțumirea. Mergea în voia soartei unde era dus, căci motorul voinței nu mai funcționa.

— Ai să-mi comunici ceva important? îl întreabă ea, strecurându-i o privire dintr-acelea cari îi aprind sufletul. Vino să luăm masa

împreună. Nu mai merg la cantină; am primit bani de acasă, ceea ce constituie un prilej de a mânca astăzi la restaurant.

El se învoi cu bucurie:

— Nu trebuie să-ți cheltui banii primiți, Tamara, căci am eu bani.

— Nu, nu, astăzi plătesc eu, se împotrivi ea. Dar de ce ești palid? Te așteaptă cumva Vera și nu îndrăznești să-mi spui? Dacă crezi că ai neplăceri din cauza mea, nu țin neapărat să vii cu mine.

El o privi cu reproș dureros:

— Vera e la examen; nu scapă decât pe la orele 2. Dar, chiar dacă m'ar aștepta, tot așa merge cu tine. Mi-e tot una de acum ce se va întâmpla.

Cotiră pe strada Lăpușneanu, care forfotea de lume. Femei fardate, cari treceau alene, uitându-se prin vitrine, bărbați eleganți, cu însoțitoare bătătoare la ochi, studenți în cete răslețe, pripășiți pe la colțuri, discutând sgomotos și apostrofând trecătoarele. Trotoarul îngust deborda pietonii, făcându-i să-și croiască drum prin mijlocul străzii. Căldura îi imobiliza pe toți, de aceea circulația era lentă, anevoioasă. Când ajunseră la capătul străzii, după o luptă grea cu mulțimea revărsată de pretutindeni, Magheru crezu că a scăpat de pericol. Însă tocmai atunci se ivi din piață Sașa cu Ludmilla. Înaintau și ei amorțiți, dar când zăriră pe Magheru cu Tamara de braț, mirarea și surprinderea li se putea citi pe față. Sașa salută prietenos; Ludmilla înclină din cap. Magheru știa de acum că totul e pierdut; nu-i mai rămânea decât o explicație cu Vera și despărțirea. Sub presiunea unui sentiment de profundă melancolie, ce îi provocă regretul, și animat totuși de o bucurie nouă, intră cu Tamara în Restaurantul „Luther” să ia masa.

V

Ruptura s'a petrecut fără prea mari complicații. Magheru și-a schimbat locuința, luând o cameră în Sărărie aproape de Tamara, încă în după amiaza aceleiași zile. Trimise pe un prieten cu trăsura la Vera să-i aducă lucrurile; în scrisoarea ce i-o dăduse îi implora iertarea. N'a primit nici un răspuns; colegul care s'a întors cu comisionul îndeplinit, i-a spus că n'a surprins pe fața ei desnădejde. Era stăpânită, calmă, liniștită. Magheru știa că în dosul acestei atitudini, care este felul de comportare a oamenilor cu adevărat mari în caracter, se ascunde o suferință adâncă. Își dădea seama că el este un ingrat, însă iubirea cea nouă, care îl ducea spre alte destinuri, îi întuneca mintea. Nu mai trăia decât pentru un singur nume și o singură ființă: Tamara.

Era astăseară invitatul ei. Se afla pentru prima dată în locuința Tamarei: o cameră simplă, sumar mobilată, în care locul de frunte îl deținea o otomană largă, acoperită cu țesătură românească. Deasupra patului ardea o candelă. Cărțile risipite pe o etajeră și nelipsitul „Primus”, uitat într'un colț împreună cu vesela de gătit, dădeau o notă studențească odăii. Se adunaseră câțiva studenți și studente; discutau ultimele evenimente, aprinși și pasionați, pledând fiecare pentru teoria sa favorită. Erau studenți de toate nuanțele politice și doctrinare: de dreapta și de stânga, nihilști și

reacționari, mistici și atești. Un plen care dădea cel mai bizar aspect. Camera era neîncăpătoare pentru a adăposti atâția oameni; fiecare își făcea loc pe unde putea, câte doi pe un scaun, sau tolăniți pe sofa unul lângă altul. Sinceri și naturali, ei nu puneau preț pe forme și se simțeau acasă. Un singur lucru le impunea respect, ca o fascinație: Tamara. Părea făcută din altă plămădeală decât ei, deși era din același aluat rusesc. Frumusețea ei făcuse de mult ocholul Iașului; ofițerii garnizoanei dădeau neîncetat târcoale în jurul ei fără să izbutească, căci ea se ținea distanță. Niciun bărbat n'a călcat încă pragul favelei sale. Se juca cu ei, fără să-i lase să intre în intimitatea sa. Totuși, de câteva zile, apariția ei pe stradă, cu Magheru la braț, făcu senzație. Invidiile începeau să se deslănțue. Basarabeni, resemnați și deprinși să respecte orice voință, se mângăiau cu aceea că erau primiți de ea, putând astfel să-i soarbă atmosfera. Moldovenii, neîmpăcați cu gândul de a li se sufla o pradă atât de bună, și încă de un Ardelean bleg, se împotriveau sgomotos. Mulți veneau de pe la alte facultăți la cursurile dela litere, așezându-se în banca în care ședea ea. Se simțeau astfel uniți printr'un obiect comun de ființa dorită. Aceștia făceau parte din categoria sentimentalilor, printre care se numărau Moldovenii și Basarabeni. Muntenii, mai întreprinzători și activi, lucrând sub îndemnul sângelui biciuit de dorințe sensuale, încercau alte mijloace de a ajunge în apropierea ei. Circulau o sumedenie de versiuni fanteziste pe seama originii Tamarei. Se susținea că ar fi fiica unui conte rus; de fapt, era fiica unui emigrat stabilit în Basarabia după Revoluție, unde i se părea pământul mai aproape de patrie. El muri după câțva timp, iar cele două fiice rămase crescuseră în spirit basarabean, adoptând obiceiurile patriarhale ale acestei provincii. Cea mai mare era totuși deosebită. Înaltă, molatecă, misterioasă ca o zeitățe egipteană, avea ceva lasciv și oriental în corpul ei, care totuși îi impunea respect. Turburătoare și plină de voluptate, ea trecea în fiecare bărbat, pe lângă dorințe nesocotite, și un fel de teamă. La Iași s'a ținut departe de orice intimitate cu bărbaii, lăsându-i să alerge după ea fără speranțe. Abia la sfârșitul anului cunoscu pe Magheru printr'o prietenă a ei, Mașa Kovanenko, la Copou, în seara când au fost văzuți împreună de Șasa și Ludmilla. Mașa îi vorbise de mult de Magheru, prezentându-l ca pe un spirit excepțional. Menajul său cu Vera, care trecea drept cea mai inteligentă fată din Universitate, îi deșteptase interesul. Pentru Magheru, Tamara însemna de mult cea mai desăvârșită ființă pe care nu îndrănea să o găsească decât în imaginația sa creatoare. Renunțase însă să-i ajungă în apropiere, de oarece era mai frumos să contempe un ideal de departe și de oarece știa dela alții că nu e nicio șansă de reușită. Afară de aceasta, era legat de Vera. A trebuit să treacă un întreg de sbucium și de frământare tănuită, ca lucrurile să ajungă unde au ajuns.

VI

Discuția începută de Volodea Mazurin, se sbătea în cavitatea temperamentelor, tâșnind volubil în afară. Volodea era reputat dărâ-mător de idoli; valorile sociale plesneau sub puterea nihilismului

său ; nu admitea nici o instituție afară de om. Nu era radicalist, căci nu pretindea „tabula rasa“ în vederea unei noi construcții sociale. Refacerea societății îl preocupa foarte puțin. Dorea mai degrabă un apocalips, care să sgudue din temelii acest univers plin de rele și de păcate.

— Nu există nici o soluție de îndreptare, zise el cu voce aprinsă, roșu la față. Ori câte rețete propuneți, răul e mai adânc decât credeți. Voi tratați numai partea fizică a răului, preocupați de voi înșivă ; există însă o metafizică a răului, care te face să treci peste tine și să te gândești la legile naturii și ale firii omenești, în concluzie perpetuă unele cu altele. Răul e mai întăiu cosmic și din el izvoarește răul ființelor cari viețuiesc. Dacă universul ar fi fost întocmit altfel, n'ar fi trebuit să suferim noi nici de foame, nici de frig.

Grișa Vasiliev, care ședea gânditor într'un colț al sofalei lângă Mașa, interveni domol :

— Nu credeți că răul pe care vă străduiți să-l înlăturați, prin teorii, este necesar pentru a face pe om mai moral și mai bun ?

— Ce am eu nevoie de morală, când în jurul meu oamenii mor de foame. Oare moralitatea are nevoie de victime pentru a se putea menține ? Și unde este dreptatea răului, când cei merituozși sucombă, călcați în picioare de mizerie, iar nulițiile se lăfăesc pretutindeni, pretinzând că răul este necesar, pentru a-și putea întemeia pe el privilegiile ?

— În orice rău mijeste un bine, zise Tamara, dorind a pune capăt acestei discuții, care nu-i plăcea tocmai acum când a introdus la ea un om nou.

Magheru, care ședea alături de ea, aprobă :

— Într'adevăr, fără ajutorul unui mic rău nu mi s'ar fi putut întâmpla un mare bine.

Ea îl privi înțelegător și se ridică apoi să servescă ceaiul. Volodea se certa mai departe cu Grișa pe tema destinului. Un student evreu făcea imputări altuia, de dreapta, pentru excesele antisemite. Discuția lor era violentă, fără argumente ; lipsea din ea ceea ce dă valoare unei discuții : obiectivitatea. Fiecare dintre ei erau conduși rând pe rând de patimă și de revoltă, căci instinctul de conservare și instinctul de luptă stăteau față în față. Mașa se întreținea cu o studentă palidă, rău îmbrăcată, suferindă, Era Ana Lipovka, bolnavă de tuberculoză din cauza mizeriei pe care o ducea și din cauza răcelii primite în drumurile lungi pe care le făcea iarna, neîmbrăcată, pentru a da lecții. Tamara o ajuta și ea trăia de azi pe mâine din mila studenților. Li știau soarta pecetluită ; o trimiseră acasă, însă ea nu voia să se despartă de Universitate ; n'avea ce căuta în comuna ei, unde nu-i mai rămăsese decât o mătușă bătrână și săracă. Prefera să îndure cea mai neagră mizerie și să moară în lași. Volodea avea totdeauna în fața ochilor pe această nenorocită când atingea în discuțiile sale problema răului. Suferința aceasta ascunsă, tăcută și resemnată, îl făcea să se răzvrătească împotriva întregii firi. Universul i se părea o înscenare monstruoasă, iar omul un animal răbdător, prost și decăzut. Religiuinea suferinței lui Dostoiewski era pentru el o doctrină puerilă, căci impunea omului să accepte o stare nimicitoare, ca pe o izbăvire. Desigur suferința te face să fraternizezi cu

semenii tăi, te înalță ca etic, dar aceasta numai pentru faptul că ești solidar cu toate ființele de pe pământ împotriva unui tratament vitreg.

Un nou venit întrerupsese pentru câțva timp convorbirile. Vocea lui puternică răsună în încăperea ca un muget. Era Mișa Bolianski, poreclit „hoțul de lemne“, de oarece se distingea, iarna, cel mai mult în această întreprindere, când studenții n'aveau combustibil și erau siliți să și-l procure într'und mod prea puțin onorabil. El aprovizionă pe studente și pe studenții săraci, fiind totdeauna în capul bandei. Povestea lui cu sacul lui Leiba era cunoscută. Leiba era cel mai fricos Evreu din cămin. Avea un sac care ținea loc de valiză, cu numele cusut pe el. Mișa îi ceruse într'o seară sacul, fără a-i spune pentru ce scop. Impreună cu mai mulți studenți, se strecurară în curtea unui ofițer, pentru a șterpeli lemne. Ordonanța ofițerului, trezindu-se, a tras câteva focuri de revolver. Mișa, luând-o la fugă, a scăpat sacul. Ordonanța în întuneric a crezut că a omorât un om și s'a retras plin de frică. Mișa voia să salveze sacul, căci era scris pe el numele unui coleg, ceea ce i-ar fi putut da de gol. S'a târît pe brânci și a izbutit să-l scape. A doua, zi ziarele scriau că s'a comis un furt și că unul dintre hoți a fost ucis, însă a fost ridicat de ceilalți tovarăși. Leiba, căruia i s'a istorisit întâmplarea, tăinuindu-i-se salvarea sacului, s'a îmbolnăvit de frică. Au trebuit să trimeată după medic.

Zărind pe Magheru, Mișa care nu știa încă nimic de nouile sale relații, îl întreabă:

— De ce nu ai adus cu tine și pe Vera? Sau poate e plecată la Chișinău?

Magheru nu știa ce să răspundă. Tăcerea dimprejur făcea să-i crească și mai mult stinghereala. Era un incident penibil. Tamara, curajoasă și sinceră, dădu ea răspunsul, fără să se sinchisească de colegii cari se uitau curioși la ea:

— Aliașa nu mai e prietenul Verei. N'ai aflat până acum aceasta? În ce lume trăiești, dragul meu „hoț de lemne“?

Surzătoare, oferi lui Mișa o ceașcă cu ceaiu; acesta o privea uluit.

VII

Sala pașilor pierduți a Universității era plină de studenți. Se plimbau agitați, așteptându-și rândul la examen, într'o atmosferă încărcată de prea multă știință adhoc. Fiecare punea întrebări și dădeau răspunsuri. Pe cei ce coborau scările, ieșind dela examen, nu-i lăsau să plece până nu aflau dacă profesorul întreabă greu, e bine sau rău dispus, etc. Se dădea un adevărat asalt asupra lor. Teama și neprevăzutul îi făceau solidari pe acești oameni, adunați de pretutindeni, cari în alte împrejurări ar fi trecut indiferenți unul pe lângă altul.

Portarul, în cușca lui împodobită cu manuale de vânzare, împărțea scrisorile sosite celor veniți să și-le ridice. Tamara și-o ceru pe a ei și după ce o citi fugitiv, o vârî în servietă. Se plimbă apoi cu Magheru dealungul Sălii pașilor pierduți.

— La ce oră începe? întreabă el.

— La zece, răspunse ea cu teamă, uitându-se nervoasă la ceas. Mai am douăzeci de minute.

Un profesor străbătu sala, urcând scările, Studenții dela drept salutară cu respect, pe când cei dela celelalte facultăți nici nu-l băvau în seamă. După câțva timp se ivi alt profesor, căruia îi adresau salutări până la pământ studenții dela litere. Tamara, cu toată frica ei, observă fenomenul și începu să râdă:

— Vezi ce bine educați sunt studenții în perioada examenelor? În timpul anului niciunul nu și-ar fi ridicat pălăria, ci fiecare își ducea numai mâna la chipiu.

— Interesul face minuni, răspuse Magheru. Dar spune-mi, Tamara, vrei să pleci neapărat acasă după examenul acesta? e întrebă el, timid, cu glas scăzut.

— Trebuie Alioșa. Mama mă așteaptă, căci n'are pe nimeni în afară de sora mea, care e mai mică decât mine. Probabil voi fi nevoită să accept o funcție la Primărie, sau să mă mărit cu un om bogat, care umblă de mult după mine. E singura scăpare. Dacă ar fi vorba numai de persoana mea, aș prefera să îndur cea mai neagră mizerie, decât să accept soluția din urmă. Dar e vorba de familie și mama ține la omul acela, care ne-a ajutat mult. Trebuie să-i fac pe voie.

Magheru simți lovitura în plin, căci se opri pentru a lua aer.

— Vrei să te măriți, Tamara?

— Incă nu știi, Alioșa. Scrisoarea care am primit-o azi de acasă, îmi reamintește însă de obligamentul contractat. Ai mei sunt în mizerie și eu trebuie să le viu în ajutor.

Magheru nu mai putu spune nimic, căci nodul ce i s'a așezat în gât, nu-l lăsa să vorbească. Descurajarea și tristețea îl copleșiră cu totul. Nu mai avu putere să se reție:

— Am crezut că ții mai mult la mine, Tamara.

Ea răspuse melancolic.

— Tu ai fost unicul om pe care l-am iubit și-l iubesc, cred că o știi aceasia. O știe Universitatea întreagă, căci până la tine nu se poate lăuda niciun bărbat că a dobândit favoarea mea. Dar ce pot face împotriva sorții. Noi Rușii suntem fataliști. Tu nu te poți căsători cu mine, cum mi-ai propus, căci n'ai încă licența, n'ai post și n'ai armata făcută. Iar eu nu pot iubi oamenii cu post, cu armata făcută și cu Universitatea terminată. Iubesc în tine omul și nu sursa de venit; or, transformarea omului în sursă de câștig, în susținător al unei familii puse după cap, e un sacrilegiu pentru iubire. De aceea e mai bine să ne despărțim; nu pentru totdeauna, căci de sigur împrejurările te vor aduce din când în când pe la Bălți și atunci, cu toate că voiu fi măritată, te voiu primi cu bucurie. Nu va fi între noi nici o schimbare, doar o terță persoană care nu ne va importuna prea mult, căci e mai în vârstă cu cincisprezece ani decât mine.

Întâlniră pe Volodea și pe Mișa. Veneau amândoi dela examen. De pe fața lor nepăsătoare se vedea că niciunul n'a reușit, însă faptul nu prezenta pentru ei gravitate. Examenul îl socoteau ca pe un „tour de force” al memoriei și joc al hazardului și niciodată ca pe un criteriu al valorilor.

— Ce faceți așa pe englezii? îi luă Tamara în primire.

— Am căzut amândoi la Civil, raportară ei râzând. Ce între-

bări tâmpite! Tu ai terminat, Magherule?

— Nu, răspunse acesta; poimâne îmi vine rândul. Dar e foarte probabil să las totul pe toamnă. Nu-mi arde acum de învățat.

— Bine faci, strigă Volodea, iată un om inteligent, care nu se lasă influențat de mediu. Peste vară, cu burta la soare, poți învăța mai bine. I-am spus-o și lui Mișa. Atunci nu ești preocupat de alte probleme, ca aici la Iași. Te vei prezenta cu noi.

— Numai să nu dea faliment cu voi, replică Tamara, căci atunci, pentru a vă aplica teoria, ar trebui să aștepte o nouă vară. Dar scuzați-mă, trebuie să intru la examen. E ora zece.

Strânse mâna la toți, emoționată, și dispăru, urcând scările Facultății de litere.

VIII

Tamara a luat ultimul examen și se pregătea să plece. Magheru nu s'a supus la nici un examen. Trist și apatic, devenise cu totul indiferent la studii; singura realitate care-l preocupa și care-l ținea în încordare, era plecarea Tamarei. Nu-l mai interesa nimic și nu ieșea nicăiri. Toată ziua o petrecea culcat în pat, cu fața către tavan. Gândurile și tristețea îl făceau incapabil de orice efort. Abia când era ora de întâlnire cu Tamara, sărea din pat, electrizat, și se îmbrăca repede, alergând cu înfrigurare la locuința ei. Numai aceste momente îl scoteau din pasivitatea lungă și dureroasă în care căzuse; restul timpului nu conta pentru el. Senzația de părăsire și singurătate, care-l apăsa adânc, dispărea în apropierea ei, pentru a face loc unei fericiri efemere, sortită să dispară într-o zi.

Aseară, după ce conduse pe Tamara acasă dela berărie, se re-intoarse abătut la restaurant, căci îi era teamă de singurătatea din camera lui. Tovarășii săi, cari nu plecaseră, îl întâmpinară cu alaiu. El bău cu ei până dimineața, simțind dorința de a găsi consolarea în alcool. Pentru prima dată în viața lui se îmbătă rău, încât a trebuit să ia o trăsură să-l ducă acasă. Amorțit și totuși conștient, cu sufletul liric și exaltat de beție, el simțea mai adânc tragicul despărțirii de Tamara, în starea în care se afla. Într'un astfel de moment ar fi fost în stare să-și ia viața fără frică, simțind numai bucurie. O bucurie mistică, provenită din dorința de a muri pentru un lucru mare.

Era târziu și el nu se ridicase încă din pat. Afară era întunec. Câteva lumini își trimiteau razele în camera lui mică, proiectându-se pe dulap și pe masă. Desordinea din odaie se întrezărea perfect la lumina acestor albe scânteieri: haine aruncate, cărți răvășite, mașina de bărbierit neștearsă, stând alături de ceașca de ceaiu și de ceainic. Un scaun, răsturnat deacurmezișul odăii, era mărturia celor întâmplate aseară, când abia și-a nimerit patul. Toate lucrurile zăceau împrăștiate, încât cu greu își culese cravata, butonii, ciorapii și pantofii. Se spălă pe întunec, căci nu mai avea chibrite și nu voia să dea ochi cu proprietăreasa ca să ceară. Când isprăvi cu îmbrăcatul, auzi sgomotul unei birje care se opri la poarta lui. Nu-i dădu nici o atenție. Dar peste câțva timp se auziră pași pe coridor; ușa se deschise și el recunoscu pe Tamara, care era urmată de birjar, aducând bagajul ei.

— Ce stai așa pe întuzierec? întreabă ea surprinsă, abia descoperindu-l în odaie. Credeam că nu e nimeni acasă.

El rămase mut, neștiind ce să spună. Era uluit de această vizită. Dintr'odată i se lumină întreaga cameră fără să aibe nevoie de lumină.

— Cum, n'ai lumină electrică? întreabă ea din nou, căutând butonul.

— Mă duc să aduc chibrituri, zise el alergând spre ușă.

Tamara își rânduie bagajele și plăti birjarului. Magheru aprinse lampa, să străduie să facă puțină ordine, însă urmarea zelului său fu că sparse o farfurie, ceea ce provocă râsul sincer al Tamarei. Ea ședea pe pat, cu un picior pe un scaun și cu mâinile împreunate peste genunchiu. Părul ei strălucea în bătaia slabei lumini a lămpii, răspândind nuanțele unei singure culori. Linia corpului ei se desena voluptuos în undulațiuni șerpuitoare, rochia îi desvelea pulpele, arătând o superbă formă de picior. Era îmbrăcată într'o rochie subțire de vară, strânsă pe talie, aranjată cu eleganță și cu gust pe ea. Îmbrăcămintea ei sinuoasă te obseda. Înfățișarea castă a obrazului contrasta cu acest exterior turburător, care îți aprindea sângele.

— M'am mutat la tine, Alioșa, zise ea, examinând curioasă camera. Am de stat încă patru zile la Iași; Aceste patru zile vreau să le petrec cu tine împreună. Vino, ajută-mi să așez lucrurile în dulap.

Sări de pe pat și-și desfăcu valiza.

Își făcu loc în dulap, unde desordinea era stăpână ca și în cameră. Dădu lui Magheru lucrurile ca să le așeze; acesta, zăpăcit și tulburat, le lua cu evlavie, ca și când ar atinge lucruri sfinte.

După ce termină, Tamara deretică prin odaie. Aprinse „Primusul” și puse de ceai. Când ceaiul fu gata, ea se așeză pe marginea patului cu ceașca în mână și-l sorbi mulțumită.

— Vezi ce bine e să fie o femeie la casă? zise ea către Magheru, care credea că visează. Imediat arată altfel camera. Și tu arăți altfel, dragul meu. Parcă ai înviat.

IX

La Căminul Studentelor Basarabene era mare dispută. În dormitoriu, vreo zece studenți cari nu plecaseră încă acasă, ședeau pe paturi, împreună cu studenții veniți să-și ia rămas bun, ascultând pe Vera. După plecarea lui Magheru, Vera se mutase la Cămin, neputând suporta singurătatea. Ludmilla, adiutantul ei, venise s'o cerceteze în seara aceasta, împreună cu Sașa și s'o întrebe când pleacă, ca să-și poată pregăti și ea lucrurile.

— Conviețuire între sexe, zise Vera către Volodea, cu care începuse discuția, dar adresându-se întregului auditoriu, nu prea place celor de aici din Iași, cari privesc studențimea noastră basarabeană ca pe o corupătoare de moravuri. Toată lumea spune că rusoaicele sunt stricate, fiindcă trăiesc împreună cu studenții. Acești acuzatori, cari ne aduc învinuirile cele mai mari, neglijează să pătrundă în adâncul sufletului nostru, să ne cunoască sentimentele și caracterul, din care izvorăște libertatea acțiunilor noastre. Ei nu văd nici ceea ce se petrece în dosul actului solemn, numit de

ei căsătorie, care nu e decât un paravan, acoperind monstruo-
zitatea mai mari decât cele atribuite nouă. Noi procedăm sincer fa-
ță de sentimentele și pornirile noastre; ei sunt niște ipocriți, căci
lucrează pentru lume, sub presiunea sbirului opiniei publice. La noi
o fată care trăiește cu un băiat nu e o desonorată; la ei e exclusă
din societate, se face tãmbãlau, etc. Numai după căsătorie ai dreptul
sã-ți iei amantul care-ți place și să te bucuri în același timp și de
considerație socială. Desfrãul este deci admis, cu condiția să te su-
pui unui cod stupid, care te face să recurgi la minciună, perfidie,
disimulare și înșelãciune. Nu suntem noi mai cinstite, cari ne ma-
nifestãm pe față, iubim pe față, suferim la lumina zilei, fără să a-
scundem mizeria noastră, decât acel cuconet care ne disprețuește,
fiindcă umblãm seara fără garde-dame la Copou sau la cinematograf?

— Are dreptate Vera, aprobarã fetele.

Dacă leșenilor nu le place viața care o ducem, strigã Volodea,
n'au decât să nu privească la noi, căci nici noi nu privim la viața
care o duc unii dintre ei, și care numai model de cinste și de vir-
tute nu se poate numi. Noi nu cerșim considerația nimãnu. Oamenii
cari ne cunosc, chiar dintre Români, ne înțeleg și ne iubesc. Firea
noastră cinstită, sentimentală și sinceră, a cucerit pe mulți. De pildă
un coleg de al nostru român, care se bucură de o bună reputație
intelectuală, s'a adaptat complet obiceiurilor noastre, alipindu-se
de noi. Il cunoașteți cu toții, e Magheru.

Vera tresãri la auzul acestui nume. Fetele, curioase la început,
aruncară câteva priviri muștrãtoare lui Volodea, care însă continuă
imposibil.

— Sã mă ierfe Vera, dacã acest nume îi provoacã amintiri
neplãcute, însă eu sunt sincer ca un rus și nu trec sub tăcere ni-
mic din ceea ce îmi vine să spun, chiar dacã o persoană din noi
se simte vizată.

— Ai toată dreptatea, Volodea, zise Vera, dobândindu-și cal-
mul. Nu trebuie să umbli cu mânuși când discutãm sincer și spu-
nem lucrurile pe față. Orice s'ar fi petrecut între mine și Magheru,
aceasta nu mă împiedecã să-i recunosc meritele.

— În conduita lui Magheru față de tine, nu e nici un lucru
care să trezească desaprobarrea noastră. E urmarea naturală a prin-
cipiului discutat aici: unirea liberă între sexe. Când unuia nu-i mai
convine să trăiască cu celalalt, își ia pãlãria și pleacã. Așa e nor-
mal, nu trebuie să stea încãtușat, servindu-se de minciuni, spunând
cã își mai iubește prietena, atunci când de fapt el iubește pe alta.

— E brutal spus, Volodea. Intre noi doi a existat o iubire și
nu o simplă unire cum spui tu. Aș putea zice cã eu i-am fost ma-
mã. Eu i-am cãlãuzit primii pași la Iași, eu i-am deschis ușile pre-
tutindeni și mai ales în societatea basarabeanã; l-am îngrijit ca pe
un copil, căci el e slab de voință, după cum știți, punct în care se
aseamãnã cu noi, Rușii, nu însă și cu mine, care am voință suficientă
pentru a mã stãpãni și a-mi conduce firea și temperamentul.

— Ei și cum ai fi voit să nu plece dela tine atunci când simțea
afecțiune pentru alta? Sã-și fi învins sentimentul din purã recunoș-

tință pentru ceea ce-ai făcut pentru el? Aceasta nu mai e iubire. Să fi stabilit o explicație cu tine, lungă cât o scenă de teatru, în care să fi înșirat toate binefacerile tale și apoi să-ți ceară iertare în genunchi și tu să-l aprobi cu lacrimi în ochi? El a plecat normal, trimitând o scrisoare în care ți-a comunicat ruptura. Desigur, trebuia să fi avut curajul să-ți comunice personal hotărârea, dar îi putem aplica circumstanțe atenuante, fiindcă îl cunoaștem; știm că e un sensibil, având oroare de acțiuni, mai ales de cele care se nasc din situații complexe. Fii sigur Vera că el ține și acum la tine, tot atât de mult ca în trecut. Faptul că iubeste pe Tamara, nu-i un păcat; eu însumi, dacă mi-ar întinde mâna această persoană frumoasă, aș rupe toate legăturile trecute și prezente, și aș alerga la ea. Iată că m'am exprimat sincer, cum numai un rus știe să o facă.

Tăcură toți. Volodea se întinse dealungul patului și își aprinse o țigaretă. Mașa, care ședea lângă el, îl luă de urechi și îl trase cu toată puterea:

— Ai înebunit, Mașa? urlă el, simțind durere și râzând totuși.

— Aleargă la Tamara, stricatul! strigă ea. Ce mai cauți aici pe patul meu? Poți să te unești de acum cu cine vrei și să închei o uniune liberă cu un harem întreg. Pe mine însă să mă lași de acum în pace.

Fetele începură să râdă. Nu luam niciodată în serios cearta dintre ei, foarte frecventă, care lăsa întotdeauna pe a doua zi posibilitatea împăcării. Erau obișnuite cu harța lor. Vera îl scăpă pe Volodea din ghiarele Mașei, intervenind serioasă:

— Nu vă certați, copii. E pueril, Mașa, ceea ce faci. Iar tu, Volodea, te rog să nu mai fii „sincer” altădată, căci Mașa pentru tine nu este numai o uniune liberă, ci îți este logodnică. Aici ai contractat oarecare obligații și nu ai dreptul să vorbești cum ai vorbit.

— Te credeam fată inteligentă, Vera, dar văd că și tu ești înglodată în prejudecăți burgheze. Ce înseamnă cuvântul logodnică? Ea a ținut să ne logodim, nu eu. Eu nu dau nici o însemnatate acestei formalități, pe care o consider tot atât de fragilă ca orice acord verbal, pe care îl poți strica oricând vrei. Faptul că ții la Mașa este singurul punct de sprijin în această uniune. Restul nu este decât „hocus pocus”.

Mașa izbucni în plâns și alergă în brațele Ludmillei.

— Nu plânge Mașenka, o mângâie aceasta, aruncând priviri veninoase către Sașa, ca și când ar purta și el o parte din vină. E tristă soarta noastră a logodnicilor.

Sașa își răsuci tulburat pălăria în mână, privind năuc la amândouă. Fața lui exprima bunătațe și nedumerire. Nu fusese prea atent la discuție, de aceea nu știa de unde vine această explozie, care-l atingea și pe el.

— Iată teatrul gata, zise Volodea sarcastic. Am spus eu totdeauna că nu există altă mântuire decât un apocalips, care, înainte de a ne mătura pe noi oamenii cu toate lucrurile din univers, să măture mai întâi prostia femeilor, cari pozează în victime și provoacă scene.

X

Tamara a plecat. Iașul i se părea lui Magheru pustiu. Nu mai erau studenți, nu mai era viața universitară. Coșmarul examenelor,

cu bucuriile și nefericirile provocate, au intrat în domeniul amintirii. Frământarea s'a potolit, ca o apă răscolită de furtună, care se liniștește pe măsură ce curenții dispar.

Magheru aștepta să-i sosească banii de acasă și să plece cât mai repede din acest oraș mort, care-i mărea suferința produsă prin despărțirea Tamarei. În fiecare zi se interesa la poșta de bani, dar cei de acasă, pe semne, au primit târziu anunțul lui, sau nu și-au putut procura încă suma. Nerăbdarea îi creștea, căci durerea și monotonia îl torturau până la chin. Abia aștepta să schimbe peisagiul, pentru a-și putea destinde nervii prea încordați sub presiunea ultimelor evenimente. Plecarea este singura scăpare dintr'un rău, căci ea te detașează de locurile unde ai suferit, punându-ți înaintea ochilor alte ținuturi, cari nu-ți evocă imagini dureroase.

Mergea pe strada Carol în jos cu destinația spre o poștă. O căldură nesuferită se lăsase. Pretutindeni vedea trecători aprinși, și fețe congestionate. Colbul pe străzi se ridicase la cantități incomensurabile. La cotitura din spre strada Lăpușneanu, mergând distrat și moleșit, se izbi de un student. Era Mișa, care alerga vesel, părând a nu recunoaște pe nimeni.

— Ce faci, Magherule, n'ai plecat acasă?

— Precum vezi. Aștept banii. Dar tu?

— Eu plec diseară. Acum am primit banii, pe cari tocmai i-am ridicat dela poștă. Mi se pare că ți-am zărit și mandatul tău.

Pe fața lui Magheru se ivi o rază de însuflețire.

— Serios?

— Da, aleargă repede, căci la douăsprezece închide, și atunci după masă trebuie să stai toată ziua acasă ca să te găsească factorul.

Magheru întinse repede mâna, luându-și adio, însă Mișa îl mai reținut câteva clipe, voind să-i comunice ceva.

— Știi că Vera a plecat? Mi-a lăsat să-ți spun dacă te întâlnesc, că nu e supărată pe tine. Te-a văzut zilele acestea pe stradă singur, și s'a mirat mult cât ai slăbit. Te roagă să pleci cât mai curând acasă și să te îngrijești, căci altfel ai să dai într'o boală.

— Spune-i Verei, că am să-i urmez întocmai sfatul și că-i mulțumesc pentru grija ce mi-o poartă. N'am s'o uit niciodată. A plecat?

— Da. Măine o întâlnesc însă la Chișinău și atunci îi predau salutul tău. La revedere Magherule. Vacanță bună. Adu-ți aminte în provincia ta din când în când și de noi studenții basarabeni și de vătaful lor „hoțul de lemne”.

Mișa îl sărută pe Magheru pe obraz.

— La revedere.

Dealungul străzii Lăpușneanu, Magheru alergă în galop fără să țină seamă de trecători, nu pentru că voia să ajungă cât mai repede la poștă pentru a-și ridica banii, ci pentru că simțea că-i dau lacrimile și dorea să și-le ascundă într'o stradă laterală.

IONEL NEAMTZU

RUGĂCIUNE PENTRU A-ȘI MĂRTURISI NEȘTIINȚA

— FRANCIS JAMMES —

Coboară-te, coboară-te în simplitatea ta.
Am văzut cum munceau viespile în nisip.
Fă ca ele, sufletul meu bolnav și firav: fii înțelept,
îndeplinește-ți datoriile tale precum Dumnezeu poruncit-a.
Eram plin de o trufie care-mi înăcrea viața.
Și credeam că eu sunt altfel de cum sunt alții:
dar știi acuma Doamne că eu alt n'am făcut,
decât iarăși să scriu cuvinte de mult spuse,
de când Adam și Eva în fund de Paradis,
se născură sub fructele enorme de lumină.
Doamne, eu sunt la fel cu piatra cea mai umilă.
Iată: iarba-i cuminte și mărul cel prea plin,
tremură spre pământ, de dragoste prea plin.
Ridică mi de pe suflet, fiindcă am suferit,
trufia de-a mă crede plăsmuitor de geniu.
Nu știu nimic. Nu sunt nimic. N'astept nimic,
decât să văd vreodată legându-se un cuib
pe-un plop trandafiriu; pe drumul alb și mic,
să văd trecând un biet, cu picioare rănite.
Mântuește-mă Doamne de-otrăvita trufie.
Fă-mă Doamne asemeni oilor monotone
ce trec cu umilință din tristețile Toamnei
în ale Primăverii sărbători înverzite.
Fă ca scriind acestea trufiu mea să piară:
și să-mi zic în sfârșit că sufletu-i ecoul
vocilor lumii întregi și că tatăl meu drag
mă învață gramatică, cu răbdare, cu drag.
Gloria e vană Doamne și geniul la fel.
El e numai al tău care îl dai la oameni,
iar ei fără să știe repetă aceleași vorbe,
ca un roi de albine în ramurile negre.
Fă-mă ca, ridicându-mă astăzi dela cină,
să fiu asemeni acelor care — în Duminica asta
merg, ca la picioarele tale, în umila biserică albă,
să ducă mărturia modestă și curată,
a simplei lor neștiințe.

EMIL GULIAN

Timpul

Când seara, plictisit, mă duc acasă,
 După o zi de muncă sau plimbare,
 Văd patul, ce ar trebui să-mi fie alinare,
 Ca totdeauna, gol,
 În nemişcare,
 În camera obișnuită, incoloră,
 Deși încerc să mă gândesc la altceva,
 Un ger îmi impresoară inima.

Degeaba mi-amintesc
 Că ieri te 'mbrățișam cu foc altundeva,
 Sau că și mâine te-oi îmbrățișa...

Ci cu tristeță fără seamăn mă gândesc
 La noaptea asta și la patul ăsta,
 La noaptea ce va trece văduvită, 'ntunecată,
 Iar după ce va trece,

Nu-mi va reda-o nimeni niciodată,
 Că mâine-am să mă văd silit
 S'arunc din calendar o nouă filă,

Și eu am să rămân cu ironia
 De a fi dăruit o zi mai mult
 Timpului.

„Il tempo“, din vol. „Tutto cuore“ (1925), de Lionello Fiumi.

Așa de fragedă și mică...

Era așa de mică și de fragedă,
 Că-mi ispira mai multă milă decât dragoste.
 Căpșorul parcă era de înger,
 Atât era de blândă și de gîngașă.

Ea seara, ca și dimineața, se 'nchina,
 Iar noaptea nu dormea și-i era frică;
 Mult îi plăcea bobîțele de agriș,
 Sau dulciurile, și-mi zicea „iubitule“!

Era întreagă numai gingășie,
 Plîngea de toate și zâmbea oricând;
 Trăia cu desmierdări și cu bomboane...

Dar totuși gîngașa și delicata-mi floare,
 Ea singură-mi zdrobi tăria inimii
 Și-mi frânse tinerețea mea puternică.

„La piccina del cuore“, de Iginio Ugo Tarchetti (1841—1869).

PIMEN CONȘTANTINESCU

C R O N I C I

MEMORIEI LUI G. BOGDAN-DUICĂ

INCHINARE

Copacul căzut în a doua jumătate a lunii trecute la poalele Tâmpei Braşovului, a cărui trunchiu, viguros până la fulgerătoarea lovitură a destinului, număra şapte cercuri decenale, se numeşte în memoria celor rămaşi Profesorul Gheorghe Bogdan-Duică. Acolo, în burgul pădurean, toate îi erau mai calde şi mai apropiate. Acolo îi vorbea copilăria din colţul străzilor şi din freamătul toamnă al copacilor. Acolo mama şi tinereţea îi făceau semnele chemărilor nostalgice. Nu e o întâmplare, poate, că Gheorghe Bogdan-Duică a murit la Braşov.

Cărările vieţii lui s'au închis odată cu cărările însoţite ale verii, împlinite însă în roadele aromate ale toamnei. Anotimpurile acestei vieţi au avut tot farmecul şi toată tulburătoarea ireversibilitate a naturii. Şi-a urmat cursul nestingherit, aşa cum a fost tăiat de puterile destinului. Profesorul Gheorghe Bogdan-Duică şi-a trăit, cu o sălbatecă autenticitate, viaţa. În viaţa lui „natura” şi „moritura” erau contopite într'o unitate desăvârşită. Acest om şi-a trăit, cu o elementară sinceritate, destinul. N'a încercat niciodată să-l evite sau să-l contrafacă. Aici este măreţia şi frumuseţea lui. Frământat de probleme multiple, veşnic dornic de noutăţi, pe cari căuta să le înţeleagă şi să le autentifice, Gheorghe Bogdan-Duică se risipia, „generos” şi „desinteresat”, ca un zeu. Mărirea lui, izvorită din „cunoaşterea” şi „tălmăcirea infinitului mic”, este pasiune şi biciuire. Ca prin minune, tot ce atingea acest om, un fanatic şi lucid răscolitor al trecutului, se întrupa în sânge şi nervi. Pasiunea, entuziasmul şi biciul îndrăzelilor lui nu stinghereau întru nimic virtuţile dreptei judecăţi. Luciditatea şi pasiunea, seriozitatea şi generozitatea formau stema sufletească a acestui cetitor de „gând românesc”.

Aşa cum eram învăţaţi să-l vedem sau să-l ascultăm, Gheorghe Bogdan-Duică ne apărea ca o figură din alte vremuri, poate mai frumoase şi mai bărbăteşti. Asta nu înseamnă de loc că cel despre care vorbim trăia romantic nostalgia unui trecut sau incertitudinile consumatoare ale unui viitor mai bun. Nu. Dimpotrivă. Ceeace îi împrumuta lui Gheorghe Bogdan-Duică aureola unei apariţii de altă dată, — nu în sens romantic, ci real, — erau calităţile lui alese.

Gheorghe Bogdan-Duică trăia cu inverşunare „prezentul”. Cu picioarele adânc înfipte în prezent şi cu gândurile printre constela-

țiile trecutului, profesorul, academicianul, criticul literar, istoricul literar, pedagogul național, ziaristul și luptătorul, cu drepturi de întâi descălecat dincolo și dincoace de munți, își dădea seama perfect că trecutul nu are preț decât în măsura în care luminează, maturizează și împlinește „prezentul”, deschizând zările viitorului. Trecutul, prezentul și viitorul erau pentru el cele trei vârste de împlinire ale „sufletului românesc”. Iată de ce Moș Duică era „tradiționalist și modernist în același timp”.

Pentru măreția de simbol al acestui purtător de „vorbă rumânească”, urzită simplu și frumos, ca ziua și lumina, dintr'o „neobosită curiozitate intelectuală, dintr'o „înaltă conștiință de răspundere și sacrificiu, dintr'o înțelegere întregă a tinerețului”, asupra căruia își apleca necontenit ochiul minții și urechile inimii, aduc această închinare duminicală.

GRIGORE POPA

GHEORGHE BOGDAN-DUICĂ

Încercarea de a trasa conturile concepției despre lume și viață ce se poate desprinde din complexul experienței integrale a unui om. constituie neîndoios unul din rarile mijloace obiective de a valorifica o existență

Să definești însă rosturile gândite și realizate, să fixezi scara valorilor personale și mai ales trăirea și atitudinea generală a unei masive personalități în contextul unei culturi — tinere și pe alocurea haotice — e o sarcină pe care nu suntem încă în măsură s'o luăm în fața mormântului proaspăt al profesorului și academicianului Gh. Bogdan-Duică. Este însă cu puțință ca din mulțimea impresiunilor ce le avem, să scoatem un sens filosofic al acestei vieți bogate și intense care a trecut în eterna pace întrerupând brusc o activitate fecundă.

Temperament violent și neastâmpărat, fire iscoditoare și cercetătoare, gândire suplă și memorie prodigioasă, Gh. Bogdan-Duică a trăit într'o lume a pluralității, multiplicității și amănuntului. Cu atitudinea-i volteriană, ironică, adesea eroică, a ieșit din cadrul unei strâmte specialități, dându-și seamă că virtualitățile spiritului nu se rezumă la câteva formule filologico-literare. Istoria, Filosofia, Estetica, Pedagogia, etc., au intrat deopotrivă în cercul intenselor sale preocupări, impresionând întotdeauna cu vasta sa informație. În toate aceste domenii și mai ales în cel estetic a fost un mare eclectic.

Lunga sa tinerețe spirituală — care a persistat în ciuda anilor — l-a determinat să trăească în plină actualitate, ferindu-se de formele învechite și de cadrele anchilozante care amenință dela o anumită vârstă orice existență. Numai astfel putem explica, în parte, lipsa unui sistem unitar și stringent care să se vădească deasupra preocupărilor multiple. Cine vede viața în pluralele sale aspecte, cine trăește în concordanță vie cu procesul devenirii, nu are răgazul să-l cristalizeze în formule și tipare stabile. Stând în fluxul vieții sociale

pe care o cunoștea în marele și măruntele ei evenimente, participa efectiv la conștiința și viața neamului. Această participare își avea rădăcinile într'un viguros sentiment de probitate.

Noi am privit întotdeauna viața acestui mare spirit de frondă cu cea mai aleasă admirație, fiindcă luptase îndârjit pentru lucrurile mari și mici deopotrivă, — luptă care invedera voința fermă și conștiință de a promova adevăratele valori spirituale și de a dirija eforturile culturii noastre în direcția pe care o indică substanța istorică și etnică a românismului.

A desgropat, alături de marile figuri ale literaturii noastre, existențe modeste dar cu roluri istorice și locale bine determinate, a atacat pe dușmanii reali sau bănuși cu arma savantului, — extinzând arareori discuția dincolo de tărâmul științific. Pentru cultura noastră desincadrată, plină de cele mai contrastante curente și opinii și în care succesul ușor și reclama neîntemeiată se urmărește și în climatul spiritual, formația quasi-enciclopedică și atitudinea critică a lui Gh. Bogdan-Duică este o pierdere imensă. Acolo unde și ultimul cronicar al unei fițiuci de îndepărtată provincie se erijează în judecător suprem al manifestărilor culturale, exemplul dat de marile dispărut se evidențiază într'un relief isbitor. Aproape o jumătate de veac pus în serviciul culturii printr'o muncă anevoioasă și dârză pe terenul istoriografiei, criticei literare și sociale, etc. închide în sine o operă vastă prin întindere, savantă prin amănunt, vie prin conținutul științific, ce contrastează pregnant cu graba curentă a superficialității românești.

A nemulțumit pe mulți. Era firesc. Entuziasmul luptei pentru luptă și adevăr nu l-au făcut să cruțe nici prieteniiile nici legăturile sociale convenționale.

Răscolitorii trecutului, ai unui trecut unic în analele mării istorii, sunt înclinați adeseori să ne dea o viziune tradiționalistă, conservatoare, reacționară față de inovațiile implacabile ale vremii, să se refugieze în atmosfera etică pe care au evocat-o și să condamne în bloc prezentul epigonic sau agonice. Gh. Bogdan-Duică însă analiza cu rară forță și își însușia spiritualitatea noii Români cu aceeași sete cu care apăsa hârlețul descoperitor de comori în brazda înfeșenită a trecutului. Trecutul îl actualiza pentru a deschide ochii prezentului, iar din mulțimea producțiilor literare nouă noi credem că nu condamna decât pe acelea care i se păreau că nu promovează organicitatea culturii noastre adevărate. Voia o literatură „umană“, — în nobilul și subtilul înțeles al românescului „omnie“. Avea cuvinte grele și amare și pentru hibridismul cultural.

La începutul carierei ca și la apropierea apusului său, milita violent pentru menținerea intactă a climatului valorilor, ferindu-l de amenințările neisprăviților și de invazia filoxerei politicianiste. Avea conștient lămurit rostul diferențierii valorilor pentru creșterea unei culturi temeinice, însă credea că această diferențiere poate să meargă până la înstrăinarea, atrofierea și anihilarea esenței spirituale românești, — ale cărei pulsații trebuie să se prelungească, prin fondul ei specific, și în forma cea mai universală a unei creațiuni.

Impresionist prin structură psihică, pozitivist prin formația sa occidentală, uman — cu alternanțe de violență și extremă bunătate — Gh. Bogdan Duică are un loc aparte, izolat în procesul culturii noastre. Explicația o găsim în indisolubila concreșcență dintre om și operă, dintre tumultul sgomotos al interiorului și exteriorizările multiple și nuanțate ce corespund admirabil bogăției trăirilor. Prin aceasta el era un om al veacului său. Forma în care se înfățișează ceea ce ne-a dăruit e o oglindă directă și fidelă a ceea ce a trăit cu plenitudine în ambianța mocirloasă ori sublimă a climatului românesc. Se pleca în fața „minunii” eminesciene, se revolta în fața literaturii cu substrat etic mahalagist, și se „odihnea” în atmosfera clasicilor. Omul a dominat însă în totdeauna opera iar tinerețea sa spirituală și o curiositate activă l-au situat mereu pe linia modernității.

DIMITRIE TODORANU

G. BOGDAN-DUICĂ

1866—21 Septembrie 1934.

Într'un scurt interval de timp, Ardealul a pierdut câteva uriașe figuri, care au dus cu ele în împărăția lutului o lume întregă de gânduri și realizări, un trecut care începe să vorbească din ce în ce mai puțin generației de azi, prea mult absorbită de trăirea clipei prezente, ce i se impune cu imperioasă putere. S'au dus luptătorii naționali cu chip neînfricat: Teodor Mihali, Vasile Goldiș, Ștefan Cicio Pop...

Ne numărăm morții și pomelnicul lor ne doare, fiindcă rupem din iureșul vieții unui neam energiile cele mai încercate.

Acum Ardealul pierde pe Profesorul G. Bogdan-Duică. În domeniul culturii e o pierdere ireparabilă, iar pentru Ardeal un permanent regret după o valoare de care s'a făcut prea puțin caz. Omul care trăise vremile de început de cultură, la noi; căruia figurile literare care au clădit primele trepte ale înaintării noastre îi vorbeau cu glas de tovarăș contemporan (Ioan Slavici, George Coșbuc), fire sensibilă, dispusă totdeauna să strângă impresii și judecăți din lumea din afară și din lumea cărților între care s'a îngropat o viață întregă, trecută de mult de o jumătate de veac, și profund introdus în viața socială, culturală și politică a neamului nostru pe care l-a iubit până la sentimentalități dureroase, — nu mai este. Și pierderea lui, neașteptată și adânc simțită de întregul neam, e un moment de reculere în umbra lui, de pomenire a virtuților care defineau portretul sufletesc al acelei figuri de abnegație și muncă, precum și, acum până ce țărâna e proaspătă, un prilej de scoatere în lumină a profitului științific pe care cultura românească l-a înregistrat în urma străduințelor Profesorului G. Bogdan-Duică.

*

Profesorul Gheorghe Bogdan-Duică s'a născut în 1866 în Brașov. Studiile și le-a făcut în Brașov, Pesta, Iena și Viena; licențiat în

științele istorice dela Universitatea din București. Director de liceu în București și, după războiu, profesor de istoria literaturii române moderne la Universitatea din Cluj. Fost rector al Universității din Cluj, membru al Academiei Române, președintele secției literare a Astrei, laureat al premiului național pentru critică și istorie literară.

*

Ca fost elev al Profesorului G. Bogdan-Duică, trăind în apropierea lui, urmărindu-i gesturile și figura concentrată asupra cărților uitate de vreme, căutând un amănunt sau relevând puncte noi de vedere în studierea epocelor noastre de cultură, entuziasmându-se de personalitățile trecutului care și-au închinat viața renașterii noastre ca popor, — amintirea vieții lui mi-e puternică și mă copleșește cu bogăția ei de linii și nuanțe.

Comoaară de simțire care isbucnea în lacrimi când în față i se proiectau momentele de afirmare a vitalității neamului nostru, de jertfă și entuziasm, (l-am văzut plângând în plin curs al vorbirii, luminând clipele de avânt ale serbării dela Putna, 1871); inteligență suplă, capabilă de laborioase cercetări, de erudite deducții, efectele cărora sunt minunatele monografii, cu bogate și ingenioase note, cu fericite forme stilistice, în care adjectivul intervine cu deosebită putere de reliefare, cu un avânt cu totul particular, și în care personalitățile studiate sunt integrate în timpul în care au trăit, cu întreg cortegiul de fapte, determinatoare de opinii și sentimente și poziții de acțiune, — monografiile despre: „Gheorghe Lazăr”, „Simion Bărnuțiu” și „Ion Barac”. Adevărate pietre la temelii unei culturi, aceste monografii cu anexe, studiind personalitățile literare sau culturale prin ideile reprezentative și fundamentale pe care le-au susținut, în lumina influențelor psihologice și sociologice pe care le-au suferit, cuprinzând întreagă epoca în care au trăit și a cărui nivel l-au depășit prin activitatea sau gândul lor, — sunt cele mai serioase contribuții la lămurirea evoluției noastre culturale și literare. Amintind și savanta „Istorie a literaturii române moderne”. „Întâii poeți munteni”, și scrisul plin de nerv și culoare, judicios și totuși vioi, sintetic deși clădit pe numeroase trepte analitice, expresia greoaie și originală, a cărei savoare o simțești numai după ce te-ai obișnuit cu ritmul ei organic și simțit, din „povestirea vieții lui Vasile Alecsandri”, am cuprins numai părțile de culme din activitatea vastă a Profesorului G. Bogdan-Duică. Ca îndemn și deosebită grije a particularului, pentru a cuprinde în linii juste întregul, din reviste și după însemnări pe care vremea le-a uitat cu totul, G. Bogdan-Duică a desgropat din trecutul nostru o serie de figuri, reprezentative sau mărunte, dar determinante în fizionomia epocii noastre culturale.

Și a schițat relieful secolului al XIX-lea în contururi care trebuiesc doar umplute prin contribuția tinerilor istorici literari. Căci a plecat, în studierea istoriei literare, cu o disciplină științifică riguros precizată, cu multiple puncte de vedere, tinzând ca istoria literară să fie „o psihologie literară, evolutivă, sigură a curentelor și a scrii-

torilor fixați exat în ele; e expunere — până acum neglijată cu desăvârșire — a mijloacelor artistice-tehnice; o informație deplină despre influențele streine, adică despre contactul nostru cu literaturile streine din Est și Vest“.¹⁾ Și cele mai serioase rezultate în acest sens le-a dat tot dânsul.

Înălțarea morală și intelectuală a neamului îi era ideea predilectă pe care o urmărea în slujitorii ei reprezentativi, de aceea vorbea cu reală emoție despre mitropolitul „Andrei Șaguna“, cu adâncă venerație despre episcopul „Inocențiu Micu Klein“, cu fină pătrundere despre „Gheorghe Lazăr“, dascălul neamului. Incât parte din concepția sa critică și-a relevat-o vorbind despre Lazăr astfel: „Proprie rămâne tendința mea de a-l descifra pe Lazăr ca personalitate științifică bogată; de-o acută simțire la orice atingere; imaginând meniri proprii și naționale mari; voind să realizeze stăruitor ce imagine; conștientă în orice moment de martiriul său; și chiar tragică prin durerea că nu a văzut rodul apostolatului său suferitor.

În orice om este o idee; adică: orice vieță se poate reduce la o idee fundamentală, care a hotărît tot rostul vieții, la o tendință activă de proprie realizare în opera personală, închinată societății. Cercetarea mea, neglijând uneori cunoscutul, a voit să ajute ca tendințele activității lui Lazăr să reiasă din tot ce el a zis și a făcut în mijlocul unei depărtate lumi, care trebuia atrasă în cercetare, fie ca amică, fie ca dușmană a faptelor lui Lazăr“.²⁾

În cercetările sale istorico-literare l-au atras îndeosebi începuturile eroice ale literaturii noastre moderne, pe care le-a studiat cu o scrupulozitate și precepere rară, ajutat de o vastă informație asupra realităților noastre istorice și raporturilor cu cultura apusului, de unde am împrumutat inițiative și modele.

Dar îi plăcea să întârzie în epoca de biruință a literaturii noastre; îngrădind figurile și scrutându-le sensul vieții. Vieța și opera lui „Vasile Alexandri“ îi erau scumpe tocmai prin pluritatea de preocupări a acestei personalități și distincția sufletească a fondului său poetic; iar „Mihai Eminescu“ ocupa punctul prim din programul său de muncă, — și despre el știa „de toate“ și „multe și mărunte“, și „nimicuri triste sau vesele“ (cf. Buletinul „Mihai Eminescu“ — Cernăuți, 1930—1933). Și în această muncă pleca dela considerații superioare: vieța poetului e câmpul de unde a izvorit apele line sau furtunoase ale creațiilor lui. Deși, vieța poetului e o problemă care nu poate fi ignorată. „Și mai ales nu poate fi nici redusă nici ignorată atunci când vorba este despre un poet mare; despre o operă pe-al cărei corp și 'n al cărei suflet se pot demonstra înaintașii proximi și înaintașii de mai demult; poporul numeros printre care poetul s'a mișcat cu ochi dornici de-a-l pătrunde bine și cu

¹⁾ G. Bogdan-Duică, Istoria literaturii române moderne, prefața — Bibl. Dacoromâniei. Cluj, 1923.

²⁾ G. Bogdan-Duică, Gheorghe Lazăr. — Academia Română. Memoriile secțiunii literare. Cultura națională. București, 1924.

urechile atente de la toate armoniile graiului românesc; 'de modul cum cugetarea europeană — adecă de modul cum o parte din ea — s'a strecurat, și tipul, și conștient, în versuri destinate unei națiuni tinere, pe care poetul avu menirea (și meritul) să o 'nalțe 'n puțința de-a valora esteticește complexe poetice cu desăvâșire nouă și surprinzătoare".¹⁾

Integrându-l în națiune și căutând artistului punctele de aderență cu mediul, Profesorul G. Bogdan-Duică lărgea câmpul cercetărilor până la adevărate monografii, care cuprindeau apoi și trăsăturile istoriei neamului. „Cercetarea deplină va arăta întrucât Alexandri, Bolintineanu, Eminescu au reușit să fie creatori de neam, de țară.”²⁾

Căci scria, cu suflet de înțelept bătrân, în același loc, aprofundând cultul lui Eminescu: Toate curg; curse el; noi curgem; este vremea ca din ce în ce tot mai numeroși să fie cei ce vor pricepe: Cursul nostru ce-i? Și 'n cursul nostru dela cine trebuie să datăm cotiturile care ne-au împins spre lumina pe care odată istoria universală o va deriva pe tablele ei...”

*

Desprinzând canoanele tradiției și prezentându-le generației tinere, neobosit îndrumător și aplecat asupra nevoilor ei pentru a cuprinde o întreagă realitate socială, Profesorul G. Bogdan-Duică făcea școala iubirii de neam și de muncă. Intuind just realitățile noastre trecute și prezente, conștient de obligațiile pe care le impune momentul și voind să-și plătească din plin tributul față de viața care se dă numai odată, Profesorul G. Bogdan-Duică s'a integrat desăvârșit în istoria neamului și în istoria Ardealului: La Academie și la Universitate; pe drumurile des bătute ale orașelor din provincie, servind scopurile Astei și Extensiunii universitare; sau în viața politică unde voia să aducă experiența unei vieți de muncă și prestigiu caracterului său drept, ca și serioasa pregătire în problemele învățământului; familiarizat cu problemele psihologice, estetice, sociologice, cel mai bun cunoscător al istoriei noastre culturale nu-și permitea o clipă de odihnă. Iși crease o sferă de activitate care necesita folosirea fiecărui moment și care-i impunea o riguroasă disciplină, în tiparele rigide ale principiilor morale. Având cultul personalităților (îmi amintesc cum îmi vorbea odată: aș cere citirea și explicarea Eroilor lui Carlyle în toate satele din România), disprețuind, dela propria-i înălțime sufletească, moravurile vremii noastre și valorile false, caracteristice momentului actual, dorind și nepregătând nici o străduință pentru progresul cultural al neamului, veșnic în căutare de noi elemente de muncă pentru propășirea noastră, care să ne justifice optimismul — și trist în negăsirea lor, — Profesorul universitar G. Bogdan-Duică era omul care să dăruia cu patimă și total, dela care se putea învăța mai mult decât din cărți.

¹⁾ Cf. „Mihai Eminescu” — buletin de literatură Cernăuți, I, 1. (1930)

²⁾ Cf. „Mihai Eminescu”, I, 1. (1930)

De aceea am învățat să-l admir și să-l iubesc. Și generația mea va ajunge din ce în ce mai mult la înțelegerea acestei vieți ample.

Vorbind despre mormintele pierdute ale celor trei precursori ai redeşptării noastre, Petru Maior, Șincai și Samuil Micu, adăugase: „Nu sclipește nici o marmoră albă, nu se zărește nici un bronz serios pe mormintele acestor trei eroi ai minții, ba nu cunoaștem nici cărările ce ne-ar duce la mormintele lor, să le aducem închinare. Monumentele lor și le-au înălțat ei înșiși din viața lor, din scrierile lor! Vino, tinerime, șterge praful de pe ele, vino și descopere izvoare adânci, nesecate de înțelepciune și iubire de neam; și dacă eroii aceștia vor fi în tine, fi-vei și tu măcar o parte din ei!”¹⁾

Indemnul îl cunoaștem și are repercusiuni în sufletele care s'au desvoltat în lumina lui.

În atitudine de închinare, noi, generația cea mai tânără, vom merge să sărutăm pragul subt care-și îngroapă comoara de gânduri Profesorul Gheorghe Bogdan-Duică.

GH. I. BIRIȘ

¹⁾ G. Bogdan-Duică, Petru Maior. Cernăuți, 1893.

CÂTEVA RÂNDURI

Profesorul și savantul G. Bogdan Duică nu mai este. Implacabilul destin, care ne pândește pe toți, i-a smuls condeii din mână și i-a coborât peste ochi întunerecul de veci. Evenimentul s'a desfășurat în orașul de naștere, pe dragile locuri ale copilăriei, la postul de control intelectual al tinerei generații. Destinul i s'a încheiat, deci, simbolic, cum o spune frumos poetul Jebeleanu. „La Brașov, într'o cameră de hotel... Gh. Bogdan-Duică și-a dat sufletul în preziua începerii examenelor de bacalaureat, pe care urma să le prezideze. Purtătorul făcliei de cultură moare în slujba luminii, a cuvântului și a gândului din sferele înalte, ca un ostaș, la datorie. Îi reconstituim în minte figura. Înălțarea de o concentrată și temută dârzenie. O frunte bombată și foarte înaltă, încadrată lateral de două smocuri de păr leonine"... A fost un titan al scrisului și al energiei omenesti. Sintezele lui literare asupra oamenilor și a faptelor, dăruite din plin în toate publicațiile românești timp de-o jumătate de secol, constituiesc un vast material de studiu și cercetare pentru posteritate. În tot ce-a scris, în tot ce-a gândit sau a aruncat în public cu graiul viu, și-a ars inima, și-a imprimat pecetia propriei personalități. Sau, cum ni-l prezintă N. Iorga, acest mare reconstructor de oameni, suflete și fapte: „Făcea parte dintr'o generație războinică, și vijelios, aprig, peste orice considerații, călcând în picioare și înrudire și prietenii și sfidând orice critică, a fost acest erudit care avea și ceasuri de poezie — ca un bun traducător în versuri, — dar care înainte de toate simțea nevoia să-și descopere un dușman, și să caute a-l distruge, gata, de altfel să reia de a doua zi relațiile neținute în seamă în clipa înclășării, care era pentru dânsul o necesitate și o voluptate.

Tovarăș de tinerețe al lui Coșbuc, a înfruntat în Ardeal autoritatea mitropolitului Ilariu Romanul și, trecut în Bucovina, a purtat războiul cu guvernatorul austriac. Așezat la București, a alergat după noi campanii, pe care le-a dus cu oricine i-a răsărit în cale...

Ca învățat — și a fost unul dintre Români care au știut și cercetat mai mult, uimind prin formidabila lui informație — el vădă aceiași tendință dominantă a puternicei sale personalități. În strângerea știrilor mari și mici, mai ales mici, căci migala îl îmbăta de bucurie cu nesfârșite surprinderi ce prepară, el avea aerul unui răsturnător de stânci, care le rupe și le sfarmă pentru nisipul de care caută a se folosi, fie și ca să-l arunce în vânt. Nici o piedică nu-l oprea în avântul cercetărilor sale. Și ce ieșea din această trudă era neașteptat de nou, stabilindu-se legături a căror delicateteță ar fi scăpat privirii, oricât de atente a altuia. Dintr'un subiect de nimic el crea o întreagă lume, de care acest amoretat de microcosme se îmbăta...

Cele câteva colecții din opera lui sunt numai o fărâmătură din uriașa-i activitate. Ne urmăresc cu îndepărtate ecouri pasagii și caracterizări din monografiile sale despre un G. Lazar, Alecsandri, Eminescu, Barac sau Primii Poeți Munteni. Prezentările, prin opera creată, a lui Sadoveanu sau Goga. Frazza lui nervoasă, scurtă, abruptă, totdeauna îngrijită și nu arareori poetică, a nemerit la toate ocaziile cuvântul cel mai la locul lui pentru a distinge, esteticeste, valoarea de nonvaloare. Sau pentru a defini, în chipul cel mai subtil, un fenomen. Ascultați, de-o pildă aceste rânduri rupte dintr'o caracterizare ce-i aparține a stilului lui Eminescu:

„Stilul lui Eminescu, forma limbii sale, muzica ei este „minunea” eminesciană, care oricât am cerceta-o filologiceste și foneticeste, nu va putea să fie explicată fără rest: În cântecul lui este un factor metafizic productiv, care-l presupunem, care nu-l cunoaștem, decât prin rodul său, la care psihologia limbii nu a ajuns, nu va ajunge”.

Tresăria de plăcere îndată ce descoperia undeva semne de preocupări spirituale serioase. Este cunoscută intervenția lui în chestia „Peisajului Ardelean”. Sentința rostită de dânsul în acea notiță a fost ca un testament literar. Fizicul lui slăbit, căruia în vremea din urmă îi încerca zădărnice redresarea, refuzând să i se mai supună, s'a resimțit de-o miraculoasă galvanizare totuși, la nouile pâlpâiri de avânt literar în Ardeal. Descoperind intențiile bune dela aceste PAGINI, n'a întârziat să ne trimită, spontan, cuvântul său de îmbărbătare. „Dacă sunteți hotărâți să urmați înainte (mereu) pe linia „Peisajului” lui Gr. Popa, - ne scria, - eu mă voi apropia bucuros de Dvoastră și voi scrie ce un bătrân ca mine mai poate scrie, la ai săi 68 de ani. Urmați-o, însă, pentru ca să curățiți neghina și pleava de ori unde, nu numai din Ardealul de azi cu puține inițiative și, la picioare, cu lanțurile unei tradiții pretențioase, deși, în realitate, ne-productive... Este posibil ca pe toamnă să reviu și eu la temă, ... dacă...” Destinul a hotărât să nu poată reveni. Dar noi îi vom păstra amintirea. O lacrimă pe cununa lui neveștețită, alături de cele multe...

TEODOR MURĂȘANU

CĂRȚI

Vladimir Cavarnali: *Poesii. Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II”, București, 1934.*

Din rândul acelorasi poeți tineri premiați de Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II”, e și d. Vladimir Cavarnali. Momentul de adaptare la o nouă patrie, când sufletul e mai mult cucerit decât recalitrant; îmbinarea a două lumi cu înfățișeri deosebite dar cu multe puncte comune: viața rusească și cea românească; o galerie de figuri cu fizionomii rustice, alături de un peisagiu căruia caută continuu să-i pătrundă farmecul — iată fondul poeziei acestui poet needitat până acum.

Punctele de aderență cu noul mediu sunt numeroase și de aceea expresia poartă aroma creației autentice. D. Vladimir Cavarnali, cu toate reziduurile unui trecut trăit din plin, determinant de preferințe și contururi sufletești, simte românește și scrie românește. De aici identitatea de expresie cu poeții români tradiționaliști. Și mult din expresia lui Serghei Esenin în traducere românească. Fără ca să văd vre-o influență directă.

Tată, mamă bună, frate mic, Dumineca Floriilor cu soare nou, bucurii copilărești valorificate în lumina difuză a năzuințelor înfrante, atmosferă de vreme noui cu deziluziile inadapării și reîntoarceri cu împrumuturi de viață — iată cadrul acestor poezii. Iar expresia poartă aerul ambianței, fără ingeniozități verbale, deși nu fără anumite influențe livresci, în manieră.

E interesant de urmărit această poezie pe linia de intersecție a două sfere sentimentale: „Reîntoarcere” sau această „Singurătate poetică” pe care o transcriu:

Patria mea nouă, pământul românesc,
M'a îmbrățișat ca un copil uimit.
În cartea ei am învățat să cetesc,
Iar cu țărani plugari m'am înfrățit.

Isprăvi din trecut în cărți au adus
Ce au mănăstirile mai tainic și sfânt;
Câte visuri bune nu mi-au spus
Să le 'năbuș și să le arunc în vânt!

Pe sufletul meu slav, oțelul e călit.
Nedumerirea mea, e ceva exotic pe aici...
Iar adevărul nostru mare, proorocit,
Îl știu și-l prețuiesc numai câțiva calici.

E aceeași lună albă 'n infinit.
Plânge însă sufletul pe altă strună.
Mi-e greu în umbra unde am trăit,
Iar bătăile de inimă nu mai sună.

Cine să ridice draperia grea?
Vreau să știe oamenii de ce mă spovedesc.
Simt cum moare ziua mea
Într'o doină, pe pământul românesc.

În orice caz acest climat spiritual e impropriu unei evoluții în aceeași direcție. Cercul e închis și ar fi interesant de descoperit drumul noilor creații.

RADU BRATES

Leon Daudet: Les idées en armes.

După răsunătorul atac contra unei întregi perioade de civilizație, care pentru mulți constituie și astăzi încă un îndreptar, condamnând toate ereziile și aberațiile de care s'a făcut vinovat acel „stupid secol al XIX” în noua sa carte „Les idées en armes” Daudet conduce mai departe incisiva sa analiză și combate cu dârzenie, pe moștenitorii epigoni ai unui secol în destrămare. Centrul de observație e fixat în însăși inima celor mai acute probleme contemporane și lărgimea câmpului de cercetare e mărginit la orizontul politic imediat al Franței, sferă care cuprinde pe vecinii apropiați ai Franței, în deosebi Germania. Dar din multele fețe pe care un orizont politic le poate avea. L. D. și-a rezervat una singură, dar care angajează un întreg șir de probleme corelative și anume: sfera spirituală a politicului. Căci în ultima vreme, politicul s'a deslegat tot mai mult de forțele tehnice ce-l țineau încătușat, pentru a se manifesta tot mai mult și mai interes în domeniul vieții spirituale. Emanciparea politicului și schimbarea de plan rezultată a adus cu sine și schimbarea atitudinii și a armelor de luptă. Ieri, tranșeele și mitraliera, azi baricadele pre-judecăților spirituale și ideile-forțe. De aici nevoia ca ideile angajate în această luptă să fie înarmate pentru a putea organiza defensiva spiritului, amenințat în propria sa vitalitate. Este oare spiritul francez destul de rezistent pentru a se apăra contra unor asemenea agresiuni? Pentru a putea răspunde unei asemenea întrebări, înainte de a-ți arunca privirile în afară, e necesar să-ți cercetezi propriile tale forțe. Partea întâia a cărții, nu e decât o critică severă a situației în care se află spiritualitatea franceză, urmată de întrebări iscoditoare asupra viitorului rațiunii și al elitei spirituale din Franța. Ceea ce te face să te gândești la pătrunzătoarele analize ale lui Maurras asupra „Viitorului Inteligenții”, dar cu singura deosebire, că Daudet continuă ceea ce Maurras formulase problematic și se aruncă cu încredere pe drumul unde primul se oprise la răspântie (vezi încheierea suscitată a cărții cap. aventura).

La o primă aruncătură de ochi întreaga Franță, în fața lui Daudet se descompune în două grupuri compacte: prima, a foștilor combatanți, a doua, toată pletera politicianilor de vorbe. Dela cei din urmă nu e nimic de așteptat, ei sunt sclavii unor iluzii cari îi turmentează și din ale căror greșeli sunt incapabili să se smulgă. Erorile capitale de cari suferă Republica de astăzi și cari zac la fundamentul ei, sunt în număr de trei.

„Prima din aceste erori, pe care o consideră fundamentală și pe care o împărtășesc, ca o dogmă toți republicanii fără excepție, e derivată din utopia progresului și din falsa doctrină a evoluției. Ea consistă în a asimila o națiune oarecare, respectiv națiunea fran-

ceză, cu un organism, animal sau vegetal, a cărei naștere, creștere, decrepitudine și moarte scapă din direcția și de voința naționalilor. A doua consistă în a proclama fecundă lupta mortală a claselor sociale și a partidelor, cari îi derivă. A treia, în sfârșit, nu mai puțin novice preconizează și divinizează pretinsa guvernare a poporului prin popor și nesocotește necesitatea conducătorului”.

Aceste erori vor duce la fund toată această generație cu iluziile ei cu tot. Aberațiile ei de mult au întrecut orice margine și numai oamenii miopi, atât spiritualicește cât și politicește, și cărora le-a pierit orice simț critic, mai pot crede că remediul să se ivească de această parte. Dimpotrivă, de partea cealaltă a baricadei, falanga foștilor combatanți, își înalță acum prin glasul lui Daudet, protestul lor și chiamă în fața tribunalului conștiinței toate forțele vie ale națiunii. Căci departe de a avea forțele sleite, foștii combatanți, după o perioadă de somnolență postbelică, încep să se trezească iar la viață și să-și spuie răspicat cuvântul. Departe de a fi lipsiți de energie spirituală necesară unei apărări, războiul le-a crescut și îmbogățit aplecarea spre introspecție și gustul spre interiorizare. În subconștientul lor se găsesc acum acumulate, potențate la maximum, experiențe din cele mai profunde și autentice, ce caută să irupă, să vază lumina zilei. Cartea de față nu face decât să concretizeze o atitudine și să afirme un crez, ce de mult își aștepta formularea.

Dupăce dresează un aspru rechizitoriu conaționalilor săi și dupăce trage la răspundere pe reprezentanții lor, privirile lui Daudet se ațintesc asupra Germaniei. Printr-o scrupuloasă analiză L. D. pune în lumină toate agresiunile și impietările de cari s'a făcut vinovat spiritul german dealungul veacurilor. Ne gândim aici iarăși la prelungirea, pe care o sevârșește Daudet prin prezenta carte, operei lui Massis „Défense de l'Occident“, dar din defensivă, Daudet trece acum direct la atac. Iată trecuți în revistă dela asiaticul Kant, cum îl numește Massis, toată filosofia care își scoate originea dela acest focar intelectual, Fichte cu faimosul său discurs care constituie primul atac direct, Schopenhauer, Nietzsche, până la figura politică a lui Bismarck, pentru a se opri la figura rezumativă, dar simbolică a celui spirit de negație care a fost Mephistopheles. Că încheiere, e interesant să reproducem pentru a fixa mai bine atitudinea lui Daudet, profilul psihologic al lui Mephistopheles: „dintr-o lungă observație a lumii germane a rezultat Mephistopheles, acest barbar sistematic, un fel de „sen muffle“ pentru a întrebuița jargonul nitzschean. El spune despre el însuși, în prima parte a lui Faust: „Eu sunt spiritul care neagă întotdeauna și de sigur pe bună dreptate, căci tot ce există nu e bun decât de ruină și ar fi mai bine dacă nimic n'ar exista. Astfel deci, tot ce voi numiți păcat, distrucție, rău, într'un cuvânt, este propriul meu element”.

Și mai departe în tulburătoarea întrebare :

„A prevăzut oare, în vasta și complexa sa intiligență, armoniosul turmentat de la Weimar, că acest demon gânditor, promovat de el la imortalitate literară, era demonul german“?

OCTAVIAN VUIA

Oscar Walter Cisek: *Die Tatarin* (nuvele) și *Unbequeme Liebe* (roman) ambele la Enoch Verlag, Hamburg.

Poatecă numai deacum înainte vom începe o campanie de traduceri din operele contemporanilor europeni, sistematică, și fără a neglija pe clasici totodată. Se va dovedi fecundă, desigur, întreprinderea aceasta și cu deosebire utilă pentru începători și publicul needucat. Primul va face un exercițiu pe textele scriitorilor necunoscuți însușindu-și mîgală și o disciplină necesară insului literat, azi departe de lavaliera și dulcea trîndăvie pînă la ivirea din halbe a inspirației, om de muncă și el, oarecum profesionist, iar cititorii vor avea un etalon în față pentru însași producția națională. Câte foloase pot decurge, de aici, pentru ambele categorii, cine ar putea fixa fugitiv între două cronici, enumerând?

Editorul aleargă meschin după traduceri bănoase, din scribii zilei, în vogă ascendentă printre croitoresele Senei, și nu riscă parale pentru proza subtilă care, fatal, aduce mai puțin câștig la taraba unor indivizi trăind numai pentru ele. Cultura promoveze-o alții. Aici, credem, va interveni cu succes gestul și inițiativa domnească. Se lucrează doar, acolo pentru viitor și artă.

Oscar Walter Cisek e multora cunoscut prin minunatele lui cronici plastice, publicate ani de-a rândul, în revista „Gîndirea”. Acolo s'a vădit îndeajuns cultura lui artistică superioară, egalată, la noi, începători într-ale picturii, abea de cîtiva: Busuioceanu, Nenițescu, Tonitza, Broșteanu, Han. Indelunga frecventare a meșterilor zugravi n'a rămas fără urme adânci în proza lui, scrisă în limba maternă pentru continent, cu subiecte autohtone însă. Pe literații români de limba franceză publicul nostru îi cunoaște de mult. D. O. W. Cisek ne face cunoscuți prin arta scriitoricească, de cristal, și demnă, în și dincolo de hotarele Germaniei. E, așadar, un literat german-român cu care ne mîndrim două nații după două succese categorice.

Primul volum e o culegere de nuvele muncite cu mîgală, lungi. Cititorii Gîndirii au savurat una, cea mai scurtă, în traducerea d. Emanoil Bucuța. Cea dintâi, care dă și titlul volumului, Tătăroaica, e, fără exagerare, o capod'operă de literatură. O dovedesc, în unanimitate, toți criticii mari ai Germaniei contemporane cu rîndurile lor, la apariția în volum, entuziaste. Thomas Mann semnează câteva șire de admirație totală. Și alții: R. G. Binding, Hermann Hesse, Paul Wiegler, Frații Zweig. Mențiunea premiului Kleist, unul din cele mai reputeate azi, o încunună. Lectorul german a, se va spune, îngenunchiat, avid, în fața mediului exotic, și, luat de curentul anilor postbelici, n'a făcut altceva decît operă de orgoliu național salutând în maestrul proaspăt un și mai recent de limbă maternă.

Gorki balcanic. Judecata lui a fost, deci, influențată de considerații streine artei pure sub semnele cărei, totuș, se ivise nuvelistul nou și strălucit, O. W. Cisek. Căci într'o Germanie haotică, cu viitor sumbru în zare, ochii căutau, în uitare de sine și vremuri, ca o răsbunare aproape, altceva care să nu-i amintească mîndriei orga-

nice prăbușirile, vizibile sub nouile efortări fără avânt și infructuoase. Vraja terenurilor virgine pentru nuvelistică, orientul de taine, chiar dacă unul semi, atrăgea ca o tentativă de evadare clasa burgheză în panică și roasă de îndoială. O evadare în vis. Cartea — narcoza occidentalului. Scrie undeva France. E arhicunoscut curentul exoticomistic din prima decadă, germană postbelică. Oswald Spengler și R. Tagore. Atunci nu-i nicio mirare că un critic distins, înșelat de aparențe, l-a asemănat cu autorul Kirei. Dar chiar Tătăroaica dela Balcicul românesc ne dă destule elemente pentru a stabili deosebiri enorme, că există, la ambii: cam aceeași lume românească pestriță, la vadul apelor, pendulând spre răsărit mai mult; o Românie cosmopolită, mișuneală de timpuri tormentate, în vine cu arșița soarelui de dincolo de Euxin și Trebizonda; cadru de sălbatecă natură — evident. Atât. Tematică identică. Și asta nu însemnează doar artă. Ci, numai: identitate de subiect. Sau obiect. Artistul scriitor și oricare trebuie să se poată, ca să-și merite numele, depăși. Să-și transfigureze emoțiile personale obiectivându-le. Iar Panait Istrati a dovedit că nu poate ieși din temperament. Exotismul lui e un pretext. Oscar Walter Cisek e un artist. O sobrietate de linii se împletește cu filoane de artă severă, rece deci, și demnă, pentru nervii tari ai unei generații aspre, dure, fără efuzii în corole la căpătâiul unei epoci în lichidare. Într'un fel prevestitor al acelei, ivită deja, „harte Geschlecht“. Artă lui stăpânește suveran emotivitatea. Credem că în pictură preferă portretistica fiindcă, organic sau sub influența clasicii asta n'are niciun fel de importanță, genul respectiv îi oferă un câmp precis de delimitare în geometrie pură a conținuturilor sufletești. Elev al lui Mann? Probabil că ambii admiratori și pioneri ai unui nou clasicism. A crescut sub steaua lui Stefan George. Dovadă primele versuri într'o formă impecabilă, înghețate. Dela revista sibiană „Ostland“. Ar face delicia pasionatului de geometrie C. Noica. Nuvelistul care a debutat cu ele, și cu proza lui din Die Tatarin, e un neoclasic. E un adevăr stabilit demult, într'un articol admirabil, de chiar directorul revistei „Gândirea“ d. Nichifor Crainic. Paralele în Cisek și pseudocreatorul Istrati? Celui din urmă îi aplicăm fără remușcare rândurile acestea scoase dintr'und modern eminent: „Cel ce nu reușește a ieși cu bine din experiența de adolescență a creației, spre a atinge o armonie, un echilibru, de esență clasicismului atemporal și spațial, rămâne dincoace de creație, în permanentă veleitate și sfâșiere“. (Vezi Șerban Cioculescu în Revista Fund. Reg. An. I. pag. 397).

Romancierul în Unbequeme Liebe nu și-a desmintit arta. Echilibrul acestei creații perfect rotunjite cu personagiile cunoscute din Joc în Soare, în parte, cu altele noi și mai seducătoare din ghetoul nostru, evrei, armeni, albaneji, etc., e impresionant. Aici d. Cisek împrăștie o spumă de surâs nordic, amăru-dulce, congenital sau în maniera maestrului său, indiferent. Fiindcă place. Reușind să desvăluie o altă fațetă a unui talent în ascensiune. Deși dela apariția lui a fost, și el, maestru. Unul care ar trebui imitat și îndrăgit.

Editura Fundațiilor Regale pregătește o ofensivă de traduceri

bune. Toamna ne-ar putea surâde și din perlele dinților Tătăroaicei, tălmăcită integral (cartea toată încă) de d-ra Nelly Gheorghiu, la Praga, sub ochii scriitorului chiar. Așteptăm gestul regal. ANDREI UNDGHERI

Kuncz Aladár, A fekete kolostor, (Mănăstirea Neagră, 2 volume, 284/256 pp. Atheneum, Budapest)

Kuncz Aladár, un strălucit reprezentant al scrisului maghiar ardelean, (mort în 1931) surprins de izbucnirea războiului mondial, la o stațiune de vilegiatură din Franța, îndură timp de 4 ani, soarta amară a internării. Notele zilnice și reflexiile inteligenței lui distinse, constituie conținutul acestei opere. E o istorie jalnică de exterior și interior a unor oameni de felurite condiții, cărora li se sechestrează libertatea și sunt supuși brusc la un regim de groaznice privațiuni fizice și spirituale. Ne sunt prezentați, în portrete sugestive, aproape toți camarazii de soartă, cu ticurile, cu nostalgiile, cu ocupările lor zilnice. Sunt zugrăvite, cu adâncă și pătrunzătoare artă, localitățile prin care a fost târit, stările psihice întâlnite la populația franceză sau la săntinelele militare, grave și insensibile, ordonate de paza lor. O amplă și răscolitoare descriere a localităților Périgeux, Noirmoutier și Ile d'Yeu, unde autorul a petrecut mai îndelungat. Cartea și-a intitulat-o simplu: „note din internarea franceză”, dar prin cutropitoarea vâltoare de întâmplări și aspecte omenești notate aici și aduse mereu la o unitate, împărtășirea autorului din paharul lor, intervenția personalității și inteligenței sale, opera eternizează o autentică frântură de viață umană. E, aș îndrăzni să afirm, un roman de-un palpitant și zguduitor realism. Între numeroasele psycho-biografii de camarazi internați, poloni, unguri, germani, larg urmărite și dezvoltate, întâlnim și pe cea a românului Dumitru Bistran, pătimind de somnambulism. Extrem de interesante sunt analizele sufletești în evoluția lor de tainice forțe care stăpânesc omul. Eu voi desprinde aici câteva frânturi unde internații, după ani de zile, întâlnesc în drumul lor femei. — Ascultați:

„În magazin mă primește o fată brună, cu forme suple. Dorințele innăbușite irump din mine, fiindcă sângele îi fuge în față când o privesc. Cumpăr camarazilor prinsonieri multe și felurite lucruri. Le alegem, le îngămădim, le împachetăm, și între timp, pentruca să nu observe santinela, începem să vorbim pe șoptite, cu propoziții sacadate. Un bărbat și o femeie, cari n'au să se mai vadă nici odată și cari în aceste câteva clipe caduce ar vrea să-și spună multe, unul altuia. Poate la o despărțire înainte de execuție îl cuprinde pe om o stare asemuitoare. Și interesant, această micuță vânzătoare palidă, cât de natural, cât de fără pă sare se lasă furată de acest joc...!?

Santinela cu barbă neagră în semicerc, ne face să ne grăbim, ca și când ar fi observat ceva.

Amândouă mâinile micuței vânzătoare sunt ocupate cu împachetatul. Între timp câteva ace cu gămălie și le-a vârit între buze, pentru a prinde cu ele hârtia de mătașe. O fac atentă că așa ceva

e periculos. Imi spune printre dinți :

— Anină-mi-le în bluză!...

Degetele-mi îi ating buzele umede, îi culeg acele și încerc să i le împlânt în bluză. Dar nu merge. Mâna îmi tremură ca o rândunică speriată în jurul cuibului... Fata râde cu poftă..."

Râscolitoare frumusețe au paginile, în care autorul, după o lungă petrecere între zidurile mucegăitei cetăți, la sosirea primăverii, se angajează la căratul apei potabile cu butea, din insulă pentru a savura natura și a se apropia de lumea oamenilor liberi. Atmosfera de mai sus, sub alt aspect:

„În dupăamiază frumoasă de vară mă duc bucuros după apă, deși nu mi-a venit rândul în corvadă. Fântâna e la cale de un sfert de oră de bătrâna cetate..." La fântână se odihnesc pe iarbă. „E un deliciu să stai așa pe iarbă. Prin dantelăria tremurătoare a crengilor se prelinge cerul adânc și albastru. O boltă deschisă atât de grozav de mare că omul ar vrea să se piardă în ea, ca un strop de rouă în raza de soare. De pe copaci uneori țâșnește câte o pasere și în grabă își trage cântecul după dânsa ca pe-o panglică în culori... Jur împrejur câmp și liniște luminoasă, strălucitoare, în care nu știu dacă aud sgomotul unei mori de vânt sau zumzetul viespilor? Totul e atât de îmbietor, de pofticos. Uneori îmi vine să mă iau drept cal, dorind să mușc din firele de iarbă, din frunza copacilor..."

Între variații și fericirii vilegiaturisti întâlnești, e și o fată americană. Iată-i portretul în veci nevesteji

„De departe auzim ținghilind clopoțelul dela bicicleta americancei li apare din pădure silueta albă și vine spre noi pe roțile râscolitoare de colb, aducându-ne zimbetu-i, cel mai frumos cadou a existenței noastre de deținuți. La treizeci de pași se coboară de pe bicicletă și culegând câte o floare, se apropie de noi, pedestră. Totdeauna butea ne era gata de plecare. Îndată ce a trecut pe lângă noi și cu ochii înșețați i-am băut zimbetul, plecăm și noi în urma ei cu căruțul nostru. Mergem așa până la întâia casă din sat. Ea simte, știe cât ni-e de dragă mlădierea șoldurilor ei tinere, haina ei de pânză albă, din care ne rămâne mereu un parfum și rămâne intenționat când îndărătul nostru, când trecându-ne pe dinainte, se apleacă după câte o floare. Părul îi curge în cozi groase de sub pălăria-i cu flori, din faldurii hainei subțiri i se rotunzesc pulpele svelte, fine..."

Cartea se încheie cu întoarcerea în patrie și sosirea la Budapesta, pe care pentru semnificația ei, o transcriem aci:

„Ne-am urcat trei într'un tramvai pentru Buda. Am rămas cu bagajele pe platforma din urmă Un cetățean uscat, cu îmbrăcăminte roasă ne privi cu interes și în urmă ne agrăi:

— De departe vin domnii?

— Da, din internare franceză.

El ne mai privi odată pe fiecare lung, apoi se căută în buzunar:

— Permiteți-mi să vă îmbiu cu o țigare?

Glasul însoțitor, în care se concentrase par'că toată iubirea

primirii pentru cei ce se reîntorc, ne crepă deodată incremenirea sufletelor. Pe fețele noastre abia acum au început să curgă lacrimile revederii. Abia acum am simțit că ne-am reîntors din prinsoare, în patrie: dintr'o durere în alta și mai mare”.

Terminând captivanta lectură a acestei cărți, fără să surprinzi vreun moment lunecarea la ceea ce s'ar putea chema „o căutare de senzațional ieftin”, rămâi cu un fin sentiment de simpatie, pentru scriitorul, care a urmărit cu talent și răbdare procesul sufletesc al demoralizării prin internare de mai mulți ani, ca și pentru aceea, nu știu ce dârzenie a orgoliului maghiar, ce se înalță mereu biruitor, peste toate paginile aceste, scrise și trăite. TEODOR MURĂȘANU

Două cărți despre Finlanda

I. Cartea cu aer septentrional a lui Onni Okkonen, profesor de istoria artelor la universitatea din Helsinki, „Arta Finlandeză” în sec. XIX și XX, ne duce în țara elanilor și zborurilor albe. În țara miilor de lacuri, a nopților luminoase și a dealurilor înalte, — țara adevărului și-a poeziei, cum spunea odată despre țara lui poetul Runeberg.

Cunoscui din timpuri imemorabile ca vrăjitori și cetitori rune, ca vestiți cântăreți de „kantele”, ca asceți pioși și războinici incomparabili, Finlandezii se manifestă ca națiune conștientă numai în sec. al XIX, când sentimentul național e în plină creștere. Acestui fapt se datorește în mare parte avântul pe care l-au luat artele, literatura, viața socială și economică. Arta finlandeză, de care Okkonen vorbește cu multă înțelegere este efflorescență mișcărilor din sec. al XIX și și XX. Acestora s'a adăugat entuziasmul enorm ce a urmat descoperii poeziilor vechi populare, epice și lirice, cărora Elias Lönnrot în „Kalevala” (prima ediție din 1835) le-a dat forma de epopée națională.

Pe lângă dinamica roditoare a sentimentului național, arta finlandeză, așa cum lumea cultă a luat cunoștință de ea la cele două expoziții dela Paris (1900 și 1908), a crescut „din arta populară, din celebrele „ryas”, — peisagiul țării și contactul cu marile mișcări artistice din apus”, Danemarca, Germania, în special școala din Düsseldorf, Franța, Italia, foarte puțin Anglia. Numai așa ne putem da seama de apariția unui A. Gallen-Kallela, Pekka Halonen, Magnus Enckell, înfiorătorul Hugo Simberg, enigmaticul și elementarul Juho Rissanen, T. K. Sallinen, Marcus Collin și Ville Vallgren, cu tulburătorul Cap Crucificat.

II. „Jean-Louis Perret”, lector de limba franceză la universitatea din Helsinki, ne dă în lucrarea „La Finlande” (Paris, Les Editions Rieder) o privire sintetică asupra acestei țări arctice, încălzită de suflarea aurorii boreale și împodobită cu flori de gheață. Istoria țării, solul și populația, starea economică, cu toate ramificațiile ei, agricultura, silvicultura, pescăria, vânătoarea, industria, comerțul, cooperativele, băncile, comunicația, apoi viața spirituală, literatura, teatrul, muzica, artele frumoase, presa, societățile cu caracter științific, ne sunt prezentate cu mult gust și măsură în cele 142 de pagini. Lectorii noștri pot lua exemplul dela d-l Jean-Louis Perret. GRIGORE POPA

REVISTE

Revue de Paris Nr. 8 și 13

Dl. L. Houllevigue expune în numărul 8 al revistei modul în care s'a impus cercetarea complexului izotopic al hidrogenului și rezultatele experimentale ce s'au cucerit prin lucrări de laborator. Se știe că determinările fizico-chimice obișnuite indică pentru masa atomică a hidrogenului cifra 1,00777. Aparatul numit „spectrograful de masă” cu care se identifică izotopii dintr'un element chimic conduce pentru masa atomului de hidrogen la valoarea 1,00756, foarte puțin diferită de prima. Această mică diferență neputând intra în categoria erorilor experimentale, a dat de gândit oamenilor de știință. Doi fizicieni americani Birge și Mengel au emis ipoteza că hidrogenul cuprinde într'o mică proporție un izotop de masa atomică 2, deci de două ori mai greu decât constituantul principal. Ipoteza a fost verificată experimental în 1932 de către alți fizicieni americani, Urey, Brickwedde și Murphy. Ei au supus la evaporare lentă șase litri de hidrogen lichid, până ce a rămas numai un litru de gaz. Inchis într'un tub Geissler și studiat la spectroscop, acest rezidu gazos a prezentat linii spectrale proprii. Lungimea lor de undă coincide cu cea calculată în teoria lui Bohr pentru hidrogenul de masa atomică 2. Așa dar, individul chimic numit hidrogen este alcătuit din doi izotopi ce au primit numele de „protiu” și „deuteriu” (hidrogen greu).

Combinat cu oxigenul, protiu conduce la apa obișnuită, de de masă moleculară $2+16=18$, corespunzătoare formulei H_2O . La rândul lui, deuteriu formează cu oxigenul o altă apă, de aceeași structură chimică, dar de masă moleculară mai mare: $4+16=20$. Este așa numita „apă grea”. Această apă nu are o simplă existență ipotetică ci a fost obținută efectiv în laborator. În 10 litri de apă obișnuită se găsesc aproape 2 cm^3 de apă grea.

Apa grea îngheață la $3^{\circ}8$ și fierbe la $101^{\circ}4$, în vreme ce apa obișnuită îngheață la 0° și fierbe la 100° ; apa grea prezintă un maximum de densitate la $11^{\circ}6$, în vreme ce maximum de densitate al apei obișnuite se situează la 4° .

Interesante sunt proprietățile biologice ale noului compus: se pare că apa grea nu oferă condițiuni prielnice pentru dezvoltarea vieții. Organismele inferioare cari trăesc în apa obișnuită, cum sunt paramecii, introduși în apa grea mor în scurt timp.

*

Expansiunea Universului! Ciudată și îndrăzneată împerechere de cuvinte, care corespunde totuși, după cât se pare, ultimelor cercetări de fizică siderală. Dl L. Houllevigue discută în numărul 13 din *Revue de Paris* argumentele științifice pe cari se bazează această stranie afirmație.

Se știe că Universul nostru este o imensă nebuloasă în spirală, cuprinzând 20—40 miliarde de stele. Diametrul acestui conglome-

---

rat sideral măsoară 50—60 mii ani-lumină. Dincolo de Universul nostru se află în imensitatea spațiilor alte Universuri, alte nebuloase în spirală.

Dacă se examinează la spectroscop lumina unui corp ceresc, se poate evalua iuțeala cu care acel corp se apropie sau se depărtează de noi. Rezultatele obținute sunt din cele mai interesante: Stelele din regiunea centrală a universului nostru au iuțeli mici, comparabile cu iuțeala pământului pe orbită sau cu a cometelor ce ne vizitează din când în când. Aceste stele nu au toate o mișcare de ansamblu, ci unele se apropie de noi, altele se depărtează. Spre regiunile periferice ale universului nostru, stelele posedă iuțeli mai mari, cuprinse între 100—200 km. pe secundă; distribuția acestor iuțeli nu trădează, deasemenea o mișcare de ansamblu. Dar la limita extremă a nebuloasei noastre, în regiunea din calea lactelului denumită „norii lui Magellan“, stelele au o mișcare de ansamblu, depărtându-se de noi cu 200—300 km. pe secundă. Toțul se petrece ca și cum acest ultim filament al nebuloasei noastre s'ar desprinde ca um fum ușor și ascultând de o forță centrifugă, ar merge să se împrăștie în imensitatea cerurilor.

Dar astronomii au mers și mai departe, luând în cercetare și alte universuri. La observatorul de pe muntele Wilson, astronomii americani Slipher, Humason și Hubble au supus studiului spectroscopic lumina nebuloaselor în spirală. S'a găsit astfel că acele universuri se depărtează de noi cu atât mai repede, cu cât se află la o distanță mai mare, atingând și iuțeala fantastică de 25.000 km. pe secundă! Concluzia: nu numai universul nostru, ci întregul univers se dilată...

Aceste rezultate deduse prin interpretarea directă a observațiilor concordă cu cele stabilite teoretic în 1927 de abatele Lemaitre, dela observatorul din Louvain. După cum se știe, teoria relativității a condus la următoarea formulă: „universul este indefinit dar nu infinit. Cuvântul indefinit trebuie luat aici în accepția de „fără margini“ o suprafață sferică este indefinită, pentrucă poți s'o străbați în toate sensurile fără să dai de margini, cu toate că ea are o mărime finită. Universul relativist este deci curb. Dacă dintr'un punct al spațiului pornește o rază de lumină ea nu se pierde ci, după 30 miliarde de ani revine în punctul de plecare. Einstein a ajuns la concluzia că acest univers se află în echilibru, considerând că atracția newtoniană este egală cu respingerea cosmică ce rezultă din presiunea radiațiilor. Abatele Lemaitre, luând din nou în studiu această chestiune, găsește că echilibrul universului este mai puțin sigur; dimpotrivă, sunt posibile mai multe stări de mișcare. Una din aceste mișcări concordă cu rezultatele astronomilor americani: anume, de cel puțin 100 miliarde de ani universul se află în expansiune, mărindu-și raza dela 1.200 milioane la 5.000 milioane ani lumină.

Dar pentru unii învățați aceste teorii îndrăznețe relevă mai de grabă o știință a fantaziei decât o știință a realului.

N. BĂRBULESCU

Nr. din 15 Iulie, cuprinde trei articole demne de relevat. Primul, e cel al lui Edouard Krakowski despre „Plotin et le Néoplatonisme - Une révolution dans la philosophie antique”. Se arată că filosofia misticismului plotinian, a fost o filosofie a vieții, o filosofie religioasă, bazată pe intuiție și, aceasta e partea mai importantă a articolului, — o filosofie care anticipează bergsonismul. Revoluția plotinismului în antichitate a constat nu atât în forma acestei filosofii, comună cu celelalte ale antichității, ci în fondul ei nou. Tocmai prin această latură nouă, el se înrudește și cu filosofia lui Bergson. Al doilea articol, semnat de Louis Mandin despre „Shakespeare trahi par les miroirs”, aduce, cu o mare erudiție și adâncire a înțelesului tragediei shakespeareane, o contribuție foarte utilă a înțelegerii textelor shakespeareane, examinând textele ce au servit la reprezentațiile date la Paris în 1827 de o trupă engleză, grupată în jurul lui Charles Kemble și a faimoasei Sarah Siddons; aceste reprezentații au fost preludiul romantismului în Franța. Textele care serveau Parisienilor la vestitele reprezentații, au fost publicate în broșurele, excelente pentru care nu știaau bine limba engleză. Mandin ajunge astfel la unele precizări foarte utile, ce trebuiesc citite de către acei care se interesează de teatrul lui Shakespeare. El arată multe din adausurile ce i s'au făcut acestui teatru, precum și multe din prescurtările ce l-au mutilat, documentând ce grave atingeri se aduc astfel nu numai înțelesului scrierilor, dar și valorii artistice a acestei opere geniale. Aș dori ca cel puțin vreunul din artiștii noștri dramatici, dacă nu un director de teatru, să binevoiască a citi acest articol, pentru a-și da seama de ce se petrece și la noi cu reprezentarea pieselor lui Shakespeare! Ar vedea, vorba lui Mandin, cum sunt înțeleși marii creatori chiar de către oamenii cei mai demni de a înțelege. „Fiecare ia și asimilează ceea ce corespunde propriei sala firi, ceea ce face să palpate sensibilitatea sa, și... restul e tăcere, cum spune Hamlet. Shakespeare, fiind cel mai complex și mai profund dintre scriitori, e acel ce a fost înțeles și simțit cel mai puțin. E ca o oglindă prismatică, făcută din suprafețe multiple. După felul în care știi s'o ții și s'o privești, poți să te oglindești în una, două sau trei fețe. Sticla e așa de intensă și reflectează astfel de lumini încât își impune fascinarea și ochilor celor mai răi. Dar în lumea aceasta de culori și de nuanțe, în această complexitate infinită, ansamblul își scapă neîncetat și deasemeni cele două treimi de oglindă. Unul va admira poezia, fantezia, cellalt psihologia, caracterele; un al treilea lecțiile omenești, filosofice, sociale. Cutare scenă va atrage pe cutare pentru tragicul ei, pe altul pentru burlescul ce cuprinde. Dați-ne spiritul destul de vast pentru a le îmbrățișa pe amândouă dintr'o singură privire... Pe măsură ce oglinda shakespeareană se întoarce odată cu timpul, fiecare epocă, își reflectează în acest cilindru magic figurile sale trecătoare...” Al treilea articol din acest nr. e al lui Pierre Escoube, despre „Le bicentenaire d'un grand livre”. E vorba de împlinirea de două sute de

ani dela apariția, la Amsterdam și Paris, a cărții lui Montesquieu: „*Considérations sur les Causes de la grandeur Romains et de leur décadence*“. Autorul examinând această lucrare celebră arată tendința mai mult filosofică decât istorică a ei precum și spiritul de sociolog al lui Montesquieu, care, plecând de la Romani, ajunge să facă neobișnuite generalizări, pe atunci, de filosofia istoriei; fără a cădea în spiritul teologic acestui fel de considerații, ci căutând cauze firești, adică pozitive, fenomenelor spirituale. Autorul crede că aceste „*Considérations*“ marchează pentru formația gândirii lui Montesquieu o dată capitală.

Nr. din 1 August: Florian Delhorbe face unele considerații originale despre „*La Révolution, loi éternelle*“. Din concluzie: Revoluțiile naționale în curs, arată că popoarele stau în aceeași rivalitate pentru hegemonie, în aceeași concurență pentru deșeuuri ca și clasele sociale dintr'o țară: fiecare lucrează la mărirea și apărarea proprietății sale. Rezultă, cu timpul, o situație care în trecut nu a fost deslegată de cât prin violență, adică prin război. Iată pentru ce eșuiază azi, una după alta, toate conferințele internaționale, economice, vamale, monetare, de desarmare. Ca să reușească, ar trebui o anumită egalitate între țări, ca și între clasele sociale, spre a domni pacea civilă. Dar această egalitate nu există. De aceea se nasc stări inestricabile care se numesc revoluționare în ordinea națională. Conferințele internaționale ca și debaterile parlamentare sunt tot atât de neputincioase să taie nodurile gordiene. Vine o clipă când soluția forței se impune. Așa se explică toate formele de tiranie — în sens grec — și de dictatură. Pe planul internațional e același lucru. Marele parlament de la Geneva va fi, foarte probabil, disolvat sau călcat în picioare de vreun general...

Henri Guillemin comentează, pe baza unei părți din corespondența inedită a lui A. de Lamartine, personalitatea soției poetului francez, Marianne Burch: „*La troisième Elvire. Documents inédits*“. Articol foarte bine documentat. Interesantă figura acestei Marianne, caracterul ei ferm, englezesc, pur și de o mare forță morală! A. Chaboseau dă câteva bine prinse „*Notes sur la vie sociale chez les Moineaux*“. Această contribuție la psihologia vrăbiilor e rezultatul observațiilor de 40 de ani făcute de către autor. Se relatează observații asupra „limbajului“ vrăbiilor, asupra vieții lor în trib fixat, asupra comportării în caz de primejdie, de boală, de prietenie cu alte păsări și animale, etc. Deși făcute așa de mult timp, observațiile lui Chaboseau nu aduc nimic nou, nici extraordinar față de cele cunoscute până acum despre viața vrăbiilor.

Este demn de a fi amintit articolul lui P. V. Stock, în care autorul continuă memoriile sale de editor, interesante pentru istoricul literar: „*Le Mémoire d'un éditeur Charles Monselet anecdotique*“. Semnalăm cu oarecare satisfacție reapariția în „*revue de la quinzaine*“ din acest nr. a unei „*Chronique de la Roumanie*“, care lipsea de foarte multă vreme. Cronica e semnată, ca și până acum, de către dl Pompiliu Păltânea. Plecând dela săptămâna cărții, autorul notează, fără prea mare discernământ, cele mai cunoscute apariții ale vitrinii literare românești. Deasemeni, face unele constatări despre

stat și editurile noastre, mai ales despre fundațiile regale pentru literatură. Înseamnă carantenarul „Bibliotecii pentru Toți”. Ar fi fost de dorit ca d. Păltânea să fi scris numai despre ce a citit și să fi ales lecturile cele mai importante: străinătatea informându-se din pomelnicul dsale, fără nici o nuanțare, searbăd, va fi ca și până acum de informată!.. Avem impresia că această cronică i-a fost comandată prin surprindere și sperăm că d. Păltânea va reveni în numerele viitoare din „Mercure de France” la cronici bine informate mai substanțiale. În special despre reviste, se notează așa de puțin și de slab, încât Francezii vor crede că la noi nici nu există o mișcare literară adevărată.

Nr. din 15 August aduce un singur articol remarcabil: „La Palestine actuelle”, semnat de către Madeleine Barré, în care ni se arată, cu date destul de interesante, noua viață socială și mai ales culturală a Palestinei de azi.

Les Nouvelles Littéraires din 30 VI, 1934.

La cronică științifică un extras, din partea „Sciences” a volumului „Tableau du Vingtième Siècle”, intitulat „La France et les Mathématiques” de prof. P. Sergescu de la univ. din Cluj. Extrasul e însoțit de biografia și portretul tânărului savant român. În aceeași rubrică George de Santillana are un articol despre Federico Enriques, filosoful italian cunoscut, cu care a publicat împreună primul volum dintr'o monumentală operă intitulată „Storia del pensiero scientifico”, un minunat volum ilustrat și cu tehnică ireproșabilă, aproape de 690 pagini, despre care se va scrie, când va fi terminată întreaga carte, și aici. În nr. din 23, VI din aceeași revistă trebuie citit articolul subscris de Maurice Vilmoth despre „Patria Nibelungilor”, în care comentează și întregește cu considerații nouă teoria prof. Grégoire de la Bruxelles, după care epopeea „Nibelungilor” ar fi răsunetul unor mituri populare belgiene în legătură cu Sf. Evermar. Memoriul lui Grégoire s'a publicat în revista fondată de el „Byzantion”.

Corona, An. IV, nr. 4.

Revista aceasta apare la fiecare două luni, fiind editată de către Martin Bodmer și Herbert Steiner (R. Oldenbourg, München-Berlin). Remarcăm din acest nr. încercarea foarte frumoasă de a oglindi în limba germană un pasaj din Homer: „Odysseus im Totenreiche”, (Ulisse în infern) părăsind hexametru originalului, și folosind ritmul liber și aliterațiunea uneori. Merită să fie citită această redare, într'o formă mai degajată, a spiritului antic ce se desprinde din epopeea homerică. Heinrich Zimmer dă un comentariu de filosofie indiană în eseu „Yoga und Maya”. Este imposibil să insistăm îndestul asupra interesantului studiu. Câteva frânturi de gând numălate de pildă ce spune un adept al acestei doctrine: „prăjit pe groaznicul jărat al circuitului netimporar prin nașteri și morți și mânați în întunecul său, am ajuns cu osteneală la lumina Yogei, care nimicește întunericul micșorărilor. Ei îi sunt dușmănoase aceste lu-

cruri ale simțurilor, cărora dorința le este ca sânul mamei, ca vânturile ce bat în lumina unei lămpi. Eu am zărit lumina acestei făclii; cum aş putea fi înșelat de această Fata Morgana a lucrurilor, să mă las a fi lemn de foc pentru văpăile drunului circular al vieții aprinse de curând? — plecați voi lucrurilor, asemeni chipurilor din vis, ținte de dor ale celor demni de milă!...” Rudolf Kasner, în „Ruhm, Nachahmung und Glück“ (Glorie, imitație și noroc) face reflecții sociologice, filosofice și istorice despre care vom referi atunci când acest interesant studiu, care va urma, va fi terminat. În restul volumului, semnază versuri Franz Buchler („Bergmittag și Alter Mann im Garten) apoi se dau trei scrisori ale lui Jeremias Gotthelf de către Rud. Hunziker și comentarii asupra reeditării a doi poeți Jeremias Gotthelf și Gottfried Keller, de J. Hofmiller. Tipărită extrem de îngrijit, „Corona” este astăzi una din cele mai atrăgătoare reviste, atât ca înfățișare cât și ca preocupări.

ROMULUS DEMETRESCU

Nyugat, (Occident, Nr. 9, 10—11, Budapest)

Remarcabilă poezia „Cu băta-mi de cioban” de J. Illés :

Am tulburat puțin această apă
Cu băta-mi de cioban,
Puțin, așa pela margini, această viață
Care stă pe loc: viața ungurească...

Cum își improașcă gazele, otrava,
Cum sâsâie, cum fierbe,
În adâncuri par'că i-ar locui
Tata vânturilor, sămânța furtunilor...

Cum l-ar pedepsi pe cel care i-a tulburat
Liniștea, cum l-ar arunca
În vâltoarele de sute de stâneni
Sub apa rece și mută...!

Mihail Földi comentează cuvântările episcopului M. Faulhaber: „În actualitatea istorică de azi, episcopul Faulhaber se înalță din biserica dela München devenind statuia vie a omului liber. Ce surprize pe șoselele istoriei!... Un preot catolic apără libertatea gândirii, a credinței și a sufletului...”

Despre statuia lui Tisza de sculptorul G. Zala, de curând inaugurată la Budapesta, Z. Farkas scrie: „Îți amintește stilul vremurilor apuse. Proporții gigantice, dar goale ca putere de exprimare”.

În Nr. 10—11 O. Gellért prezintă „Istoria literaturii Europene” a poetului M. Babits. La cronici, Alad. Schöplin, despre romanul lui C. Kós, „Intemeetor de țară”, scrie: „E romanul regelui ungar Sf. Ștefan, pe care autorul îl umanizează, prin procedee romantice. Fondatorul statului ungar dela anul 1000 e mai mult un întemeetor de țară, decât un sfânt, cum susține legenda. Birue cu armele pe adversari. De fiecare biruință îi moare câte un copil. E motivul simbolic utilizat cu dibăcie de autor”.

TEODOR MURĂȘANU

ÎNSEMNĂRI

Pentru a destrăma unele bănueli, pe cari mințile grăbite le-au țesut în jurul activității, mele dela „abecedar“ și „Pagini Literare“, prezint cetitorului acest triptic de toamnă al gândurilor mele. — Sunt pentru „Viața Frumoasă“ și împotriva artei care se constituie dincolo de zările vieții. Pe această linie, din anumite puncte de vedere, îndeosebi al teoretizărilor, Flaubert, Baudelaire, Huysmans, Mallarme, Valéry, Jacobsen, d'Annunzio, Hofmannsthal, Wilde, Ion Barbu și Dan Botta au sărit dincolo de cal. „Ei caută înfrumusețarea, priveliştea frumoasă, „den schönen Schein“, cum spune Gundolf, și nu „Frumosul, Prezența“ (Existența) „Frumoasă, Forma Frumoasă“. Pelerin pe aceleași drumuri de început, Stefan George a crescut și s'a format în altă lumină a Frumosului, în lumina „Formei Vii“ (lebendige Gestalt), care este în același timp „necesitate și justiție“ (Ananke și Dyfte), „Formă și Act, Materie și Conținut“, consubstanțială deopotrivă Logosului, Muzicii și Luminii. O astfel de poezie încheagă din apă statue. Acesta e crezul meu. Nu-i nici estetism, nici hermetism, nici artă pentru artă!

Istoria este cu totul altceva decât se crede de obicei. Numai așa se explică de ce Nietzsche, care a fost cel mai înverșunat protivnic al istorismului, a fost omul cu cel mai viu și mai ascuțit „simț istoric“. Istoricul trebuie să „vadă cu ochii“, să „trăiască cu sângele“, nu se colecționeze sau să cârpească. Archivele și documentele își au rostul lor, dar ochiul istoricului trebuie să treacă „prin ele“ „dincolo de ele“, să prindă „devenirea temporică a sufletelor, duhul epocilor și legendele eroilor“. Altfel, face istorism steril și obositor ca o noapte nedormită.

Cuvântul este consubstanțial, deci concrecut, logosului. El revelează cuprinsuri necălcate și zări neatrinse de privire. Numele sunt vii, sunt imagini, icoane vecuitoare, reprezentări plastice. Sunt „formele originare ale sufletului, fețele lui“. Există doar, scria Dan Botta undeva, o simpatie antică, o intimitate apollinică, între liră și spunere, între modulație și actul plastic al expresiei. Din clipa în care lira a fost părăsită, spunerea a luat asupra-și virtuțile incantatorii, actul de muzică al lirei. Sau dacă vreți, spunerea s'a lipsit de liră, fiindcă ea însași a devenit melodie. Dar a păstrat intact actul apollinic al expresiei, valoarea plastică a imaginii. — Aceasta trebuie s'o știe filologul. El nu trebuie să uite că trăește cu trup și suflet, se bucură și suferă, se încântă de frumos, etc., și că această viață o au și cuvintele, dacă nu vrea să cadă în filologism searbăd. Semnificațiile, îngemănările și articulațiile cuvintelor sunt vii. Această-i filologia căreia mă închin.

GRIGORE POPA

Un publicist străin afirma cândva, că Shakespeare, fiul unui măcelar, și-a trăit copilăria într'o cameră vecină cu încăperea în

care părintele lui își exersa profesiunea. Și'n serile fumurii și lungi de iarnă, când tatăl lui întârzia cu lucrul, cadența loviturilor de se-cure și mirosul de sânge se topeau, în sufletul copilului, într'o com-primare lentă dar puternică. Acelaș publicist trăgea concluzia, că deaceea în tot teatrul lui Shakespeare e atâta sânge ce se varsă și sunt atâția morți. El a purtat adânc întipărit în fundul sufletului mă-celul cotidian pe care îl vedea și-l simțea în casa părintească. Și'n transfigurări dramatice a picurat în tragediile omenești imaginile lângă cari a crescut zi de zi. — Și nu știu cum, rătăcind cu gân-dul prin ceața țărilor de nord, m'am oprit la Rembrandt. La 8 Oc-tombrie s'au împlinit 265 de ani dela moartea lui. Și pios, cu recu-legerea ce ți-o lasă în suflet un gând curat, am căutat să evoc un Rembrandt, olandez și ndepărtat L-am revăzut tânăr, însăilat din pete de lumină, așa cum îl arată autoportretul din Haga. Și mai târziu, când viața îi arătase mizeria neprevăzutului, l-am regăsit în-tr'un autoportret serios și grav, portret ce poartă în imagina din el, nu un invins al vieții, ci un lovit, dar nerăpus naufragiat. Îngându-rat și cu durerea răslețită între întrebări fără răspuns, am rămas cu ochii țintă la portretul lui din Viena. De data aceasta, are o figură dramatică; se simte fărâma de revoltă ce caută să-o împace cu bunul lui simț. A fost însă zadarnic, propriul lui penel i-a pus în ochi melancolie de amurg, amestecate cu scăpărări de indignare. Și'n gură, e atâta înțelepciune brăzdată de cadența vieții! M'am o-prit îndelung la autoportretul cel din urmă. Rembrandt, omul, e bă-trân. Figura lui e resemnată, o filosofică atitudine creștinească de — Fiat voluntas tua. Dar ochii, ochii aceia cari au purtat lumina din minunea artei lui, păstrează un târziu semn de întrebare. Desi-gur, e adresat unei probleme de artă; la vârsta aceea, pentru el viața era rezolvată. — Un german înamorat de pictura lui Rembrandt scrisese în fruntea unei cărți, că „In Rembrandt spricht der Genius des dunklen Nordens seine verhaltene, ihm ureigene Sprache“. Și acesta" e Rembrandt, dar înainte de toate, mi-a plăcut să gădesc în arta lui, omul. El a fost fiul unui modest morar din Leiden. Acolo a învățat să citească și să înțeleagă Biblia, să-și cunoască țara, și mai ales să-și iubească pământul natal. La vârsta de 25 de ani, în 1631 se stabilește pentru tot restul vieții în Amsterdam. A purtat însă în tot timpul icoana neștearsă a vieții simple și sănătoase, icoană care și-a adâncit-o în toate fibrele firii lui. Moara tatălui său, în ritmul căreia desigur și-a legănat primele înfiripări de dor, l-a urmărit ca o obsesie, și atât în aslinjit de soare cât și'n lumină păternică de zi, el a nemurit-o ca simbolul vieții familiare, a căminului care i-a frământat din ceață prima iluzie. — Și acuma mă reîntorc la Shakespeare, la acela pe care casa părintească l-a învățat să vadă lumea prin conflicte udate cu sânge. Și-mi amintesc și de Oskar Wilde, fiul medicului sensual în proces cu morala, și simt pentru ce-a fost nevoie ca el să scrie — De profundis — pentru a-și rezolva un conflict congenital. Și ultimul gând mi-l opresc tot la Rembrandt, la acela care a pictat Biblia lui Christ, și ale cărui mori de vânt par'că ridică spre cer brațe puternice de împăcare.

V. BENEȘ

De curând a apărut o carte care, în dorința de a contura o personalitate, vrea să definească atitudinea din ultima vreme a lui Einstein și să lămurească ținuta politico-socială a unui savant, prins în frământările politice mai totdeauna defăimătoare. Deși fragmentară, totuși reușește să încrusteze și să precizeze cu fermitate un punct de vedere sau să releve cu tărie un crez. Astfel, răspunsul dat de Einstein, unei invitații ce îi era adresată pentru a participa la o demonstrație publică franceză contra antisemitismului german, e adânc semnificativă. Deși aprobă această manifestațiune. Einstein refuză să participe din motivul că e încă cetățean german și, în al doilea rând, fiind evreu, direct implicat în chestiune. De aceea, crede el, e mai bine să lase pe alții să judece, dreptatea sau nedreptatea unei acțiuni al unei guvernări, care deși reprezintă Germania, totuși nu o constituie în întregime. Dacă cetitorul, ce caută să descifreze o atitudine socială și politică va avea îndestul material pentru a se documenta și lămuri, nu e mai puțin adevărat, că pentru cel avid de știință, volumul cuprinde două discursuri: unul ținut la societatea de științe din Berlin cu ocazia aniversării lui M. Planck, asupra principiilor cercetărilor științifice și altul, asupra teoriei relativității, pronunțat la Londra. Din ele se poate lua contact mai ușor cu tainele unei doctrine ale cărei repercusiuni în domeniul științei, e inutil, să mai fie relevate.

OCTAVIAN VUIA

Din paginile unui cotidian desprindem aceste frumoase rânduri semnate de-un tânăr publicist despre poeta Elena Farago. „Pe una din străzile Craiovei, într'o casă cu semnificație biografică (fundăția Th. Aman) am cunoscut pe d-na Elena Farago. Întâi, un salon luminat rău de soarele care distilă prin transperantele continuu lăsate, și tapetat cu zeci de tablouri și fresce dumnezeesc evocative. Pe urmă două biblioteci masive. Și tot aci câteva statuete și sute de volume răspândite pe etajeră cu dedicații și omagii. Respiri poezie. Aci găsești pe d-na Farago, între lucrurile astea care pentru ea au primit de mult semnificațiile unor ființe. Interesant, pentru restul marilor scriitori, este că d-na Farago are defecte de prestigiu și amor propriu. Adică, mai explicit, marea poetă comite greșeli de neertat de a urmări asiduu cursul literaturii actuale. Lucru foarte grav pentru vremea noastră: sec. XX. Cu atât mai grav cu cât scrisul ei a trecut de mult hotarele țării. Prin urmare era obligată să se intereseze exclusiv de creația ei, și atât. Tocmai asta este însă marea frumusețe a acestei vieți atât de înălțător închinată poeziei. O existență rafinată și aureolată de cel mai subtil rafinament poetic. Am vorbit cu d-na Farago ceasuri întregi. Niciodată n'a hulit. Totdeauna căuta, în cenușă, scânteile și în viața cuiva, calitățile. Sfârșitul vizitelor mi-a lăsat în suflet urma încântătoare a emoției încercată în fața unui neuitat crepuscul, înfiorător de frumos. Nu știu de ce d-na Farago m'a inspirat să cred că cine face artă imită pe Dumnezeu însuși“...

SILVIU BARDEȘ